

ORTADOĞU

analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Eylül - Ekim 2020 • Cilt: 11 • Sayı: 95 • Fiyatı: 12 ₺

BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ-İSRAİL
NORMALLEŞMESİNİ
ANLAMLANDIRMAK

BEYRUT PATLAMASI SONRASI
LÜBNAN İÇ-DİŞ GELİŞMELERİNDE
MUHTEMEL SENARYOLAR

MAVİ VATAN DOKTRİNİ
ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'NİN
DOĞU AKDENİZ POLİTİKASI

“

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Türkiye’de eksikliği hissedilen Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika ile ilgilenen çevrelerin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla Ocak 2009 tarihinde kurulmuştur. ORSAM Ankara merkezli, tarafsız ve kâr amacı gütmeyen bir düşünce kuruluşudur.

ORSAM, Ortadoğu ile ilgili bilgi kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve bölge uzmanlarının düşüncelerini Türk akademik ve siyasi çevrelerine doğrudan yansıtabilmeyi hedeflemektedir. Ortadoğu ülkelerindeki devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak, yerel perspektiflerin gerek Türkiye, gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda ORSAM, Ortadoğu’daki sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmelere yönelik çalışmalar yapmakta ve bunları kamuoyuna sunmaktadır. Ortadoğu ve uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve analiz edilebilmesini amaçlayan ORSAM, kamuoyuna ve karar alıcılara çözüm odaklı aydınlatıcı bilgiler sunmakta ve siyasa yapımına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Bu doğrultuda bölgesel gelişmelerin analizi yanı sıra, bölgesel sorunlara farklı politika alternatiflerini de içeren projeksiyonlar üretmektedir. Kapsamlı ve çözüm odaklı analizler sunabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarından faydalanmaktadır. ORSAM, bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayın yelpazesine sahiptir.

”

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi
Prof. Dr. Ahmet Uysal

Editör ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı
Nurbanu Akcan

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhittin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnät
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan
Doç. Dr. İsmail Numan Telci

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Ahmet Uysal
Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Dr. Mustafa Yetim
Dr. Göktuğ Sönmez
Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon
Ekin Köklü

Arapça Çeviri
Ceyda Beşirli

Grafik - Tasarım
Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi
Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: +90 850 888 15 20 Faks: +90 312 430 39 48

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : +90 312 341 52 39
Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 11, Sayı 95, Eylül-Ekim 2020
Yerel Süreli Yayın
Basım Tarihi: 31 Ağustos 2020

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayımdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2020 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association
EBSCO
HOST tarafından taranmaktadır.

ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki önemli olaylara ilişkin derinlemesine analizlerin, kronolojik verilerin ve diğer önemli çalışmaların yer aldığı Ortadoğu Analiz dergisinin 95. sayısı ile karşınızda olmaktan mutluluk duyuyoruz. Bu sayımızın kapak konusunu Rusya'nın Ortadoğu bölgesinde artan askerî-siyasi varlığına ayırmış bulunmaktayız. Bilindiği üzere Arap Ayaklanmaları süreci sonrasında Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde değişen askerî-siyasi denklemler, Rusya'nın bu bölgedeki etkinliğini artırmasına yol açmıştır. Hâlihazırda tarihsel olarak Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde etkili bir küresel aktör olma iddiası bulunan Moskova'nın, bu bölgede ortaya çıkan güç boşluklarını kendi lehine çevirmeye ve alternatif bir güç merkezi oluşturmaya çalıştığı söylenebilir. Bu bağlamda Rusya'nın, başta Suriye ve Libya'da doğrudan ve dolaylı olarak artan askerî varlığı ve müttefikleri İran dışında Mısır, İsrail, Suudi Arabistan, Irak ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi bölge ülkeleri ile çeşitlenen askerî-siyasi ilişkileri Moskova'nın bu bölgeye yönelik yoğunlaşan ilgisini doğrulamaktadır. Dolayısıyla bu sayımız, Rusya'nın Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesine yönelik motivasyonlarını, temel stratejilerini, Suriye'deki askerî varlığını, Irak ve BAE gibi ülkelerle ile ilişkilerini özellikle irdelemektedir.

Bu temel konumuz dışında son dönemde Ortadoğu gelişmelerinde yoğun şekilde tartışılan Beyrut patlamasına ve BAE-İsrail normalleşmesine yönelik yerel, bölgesel ve küresel tepkilerin derinlemesine analizlerine de bu sayımızda yer verilmektedir. 4 Ağustos'ta meydana

gelen ve Lübnan'ın siyasi-ekonomik ve kültürel merkezi Beyrut'u adeta harabe bir şehre dönüştüren Beyrut patlaması, Lübnan merkezli mezhepsel yapıyı ve bölgesel aktörlerin bu ülkedeki etkilerini tekrar gündeme getirmiştir. Bu patlamadan kısa bir süre sonra Körfez ülkelerinden BAE'nin, belirli bir süredir hâlihazırda yakınlaşma içerisinde olduğu İsrail ile resmî diplomatik ilişkileri başlatarak normalleşme sürecini oluşturmaya ise bölgede önemli yansımaları beraberinde getiren diğer bir olay olmuştur. Bu tartışmaların yanı sıra gelenek olduğu üzere bu sayımızda da Irak-Suriye merkezli gelişmeler ele alınmış ve özellikle Sezar Yasası'nın Şam rejimi üzerindeki ekonomik-siyasi etkileri yorumlanmıştır. Dahası son dönemde yoğunlaşan ve BAE-Katar merkezli gerçekleşen Ortadoğu ve Kuzey Afrika gelişmelerindeki "küçük devletler" çekişmesi irdelenerek Arap Baharı'ndaki demokratik çıkarsamalar, İsrail siyasetindeki uzun dönemli kriz, Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasının özeti Mavi Vatan Doktrini ile Irak-Suudi Arabistan ilişkileri de kapsamlı şekilde analiz edilmiştir. Yine gelenek olduğu üzere bu sayımızda da söz konusu iki aylık dönemde ORSAM'ın gerçekleştirdiği etkinlik kısmı, bölgesel gelişmelere ilişkin gündem ve Rusya'nın Ortadoğu ve Kuzey Afrika yöneliminin bir film üzerinden değerlendirilmesi söz konusudur. Son olarak biyografi kısmında İslam dünyasında fikirleri tartışılan Malik bin Nebi'nin varsayımları ve yorumları bu sayımızda yer bulan diğer önemli başlık olmuştur.

Keyifli okumalar dileğiyle...

04 Ortadoğu Gündemi: Türkiye ve Ortadoğu

KAPAK DOSYASI

08 Beyrut Patlaması Sonrası Lübnan İç-Dış Gelişmelerinde
Muhtemel Senaryolar / Prof. Dr. Ahmet Uysal

14 BAE-İsrail Normalleşmesini Anlamlandırmak / Doç. Dr. İsmail Numan Telci

18 Rusya'nın Ortadoğu Politikası / Dr. Sabir Askeroğlu

22 Rusya-İran İlişkileri: Fırsatlar ve Sorun Alanları / Mustafa Caner

30 Rusya'nın Irak Politikasının
Dinamikleri ve Geleceği / Bilgay Duman-Mehmet Alaca

34 Fırat'ın Doğusundaki Rus Varlığı / Dr. Samir Alabdullah

36 Son Dönem Yoğunlaşan Rusya-BAE Yakınlaşması:
Motivasyonlar ve Sınırlılıklar / Gökhan Erel

Eylül-Ekim 2020 Cilt: 11 Sayı: 95

LEVANT

42 Sezar Yasası'nın Suriye ve Lübnan Ekonomisine Etkileri / Dr. Recep Yorulmaz

IRAK GÜNDEMİ

54 14 Temmuz Kerkük Katliamı'nın Türkmen Kimliği Açısından
Değerlendirilmesi / Adil Zineelabdin

KÖRFEZ

58 Ortadoğu Gelişmelerinde "Küçük Devletler" Çekişmesi:
Son Dönem BAE-Katar İlişkileri / Dr. Mustafa Yetim

62 Irak-Suudi Arabistan İlişkilerinde Yeni Dönem / Doç. Dr. Muharrem Hilmi Özev

66 Birleşik Arap Emirlikleri'nin Son Dönem
Teknolojik Atımları / Nurbanu Akcan-Tuğba Altun

ÇAĞDAŞ RUS ASKERİ STRATEJİSİNİN AMAÇLARI

Dr. Watheq Al-Sadoon

26 KAPAK
DOSYASI

IRAK'TA ÇÖZÜLEMİYEN SORUN: TARTIŞMALI BÖLGELER

Sercan Çalışkan

50

SEZAR YASASI: ŞAM YÖNETİMİ ÜZERİNDE ABD KISKACI

Hamza Haşıl

46

İSRAİL'İN BİTMEYEN SİYASİ KRİZİ

Haydar Oruç

78

08

18

34

58

70

74

BÖLGESEL GELİŞMELER

"Arap Baharı"ndan Demokratik
Çıkarsamalar / Dr. Tahsin Yamak

70

Mavi Vatan Doktrini Çerçevesinde Türkiye'nin
Doğu Akdeniz Politikası / Oğuzhan Demirdöğen

74

SİNE KRİTİK

Sama İçin: Sıcak Denizlerdeki
Dram ve Beyaz Perdeye Damlayan Kan
Doç. Dr. Sertaç Timur Demir

82

ETKİNLİK

ORSAM Temmuz-Ağustos 2020 Etkinlikleri

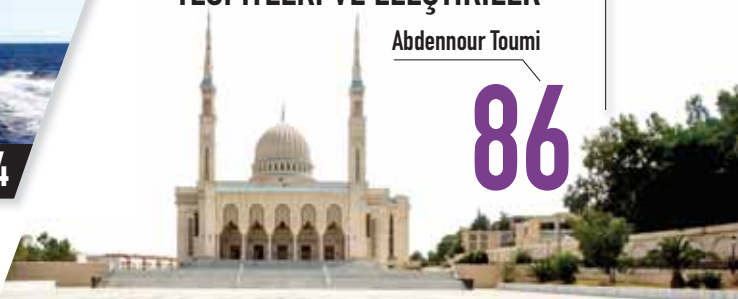
90

BİYOGRAFİ

MALİK BİN NEBİ'NİN
İSLAM DÜNYASINA YÖNELİK
TESPİTLERİ VE ELEŞTİRİLER

Abdenour Tourni

86

ORTADOĞU GÜNDEMİ

1 Temmuz 2020

- Hamas Hareketi; 1 Temmuz'un, İsrail'in işgali altındaki Batı Şeria'nın bazı bölümleri ile Ürdün Vadisi'ni ilhak planına karşı "Filistin Ulusal Günü" olacağını duyurdu.

2 Temmuz 2020

- Fetih ve Hamas Hareketleri, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Donald Trump'ın "Yüzyılın Anlaşması" olarak isimlendirildiği sözde Ortadoğu barış planı ve İsrail'in ilhak planına karşı ortak çalışma kararı aldı.

3 Temmuz 2020

- İsrail'den iki firmanın Birleşik Arap Emirlikleri'nden (BAE) G42 firmasıyla yeni tip koronavirüsle (Kovid-19) mücadelede teknolojik çözümler geliştirmek amaçlı çalışmak üzere anlaşma yaptığı belirtildi.

6 Temmuz 2020

- Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta, ekonomik kriz nedeniyle artan işsizlik ve sık sık yaşanan elektrik kesintileri protesto edildi.
- İsrail, askeri istihbarat sağlamak amacıyla uzaya yüksek çözünürlüklü görüntü alma özelliğine sahip casus uydu gönderdiğini duyurdu.
- Suudi Arabistan makamlarının, Kanada'ya sığınan istihbarat eski Subayı Saad el-Cebri'nin iadesi için baskı yaptığı bildirildi.

5 Temmuz 2020

- Libya'nın kuzeybatısındaki Vatiyye Askeri Hava Üssü'ne gece saatlerinde savaş uçakları tarafından saldırı düzenlendiği bildirildi.

7 Temmuz 2020

- Almanya, Fransa, Mısır ve Ürdün İsrail'in Batı Şeria'yı ilhak planına tepki gösterdi.
- Iraklı Siyaset ve Güvenlik Uzmanı Hişam el-Haşimi, Bağdat'ta uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetti.
- Twitter, Türkiye ve Katar'ın aleyhine yayın yapan, BAE destekli "sahte Ortadoğu uzmanlarının" hesaplarını kapattı.

8 Temmuz 2020

- Rusya ve Çin, Suriye'de yaklaşık 3 milyon kişiye BM yardımlarının gönderilmesine imkân tanıyan mekanizmanın yenilenmesine veto etti.

11 Temmuz 2020

- Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonunda görev süresi dolan Enes el-Abde'nin ardından başkanlığa Dr. Nasir el-Hariri seçildi.

13 Temmuz 2020

- Suriye'de askeri muhaliflerin kontrolündeki ve Türkiye'nin teröristlerden temizlediği bölgelerde, Türk lirası (TL) kullanılmaya başlanılmasından itibaren güvenli para birimi oldu.

17 Temmuz 2020

- Fransa'da, Yemen'de katliam suçlarına ortak olduğu gerekçesiyle Muhammed bin Zayid el-Nahyan hakkında soruşturma açıldı.

15 Temmuz 2020

- Tunus Başbakanı İlyas el-Fahfah, Cumhurbaşkanı Kays Said'e istifasını sundu.

18 Temmuz 2020

- Kuveyt Emiri Şeyh Sabah el-Ahmed el-Cabir es-Sabah bazı tıbbi kontroller için hastaneye kaldırıldı.

19 Temmuz 2020

- İsrail hükümeti, Doğu Akdeniz gazını Avrupa'ya ulaştırmayı hedefleyen, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile imzaladığı Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı (East-Med) Projesi Anlaşması'nı onayladı.

20 Temmuz 2020

- Mısır Meclis Başkanı Ali Abdülal başkanlığında yapılan gizli oturumda, "Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah es-Sisi'ye Mısır ulusal güvenliğini sağlamak için gerekli tüm önlemleri alma" yetkisi verildi.

22 Temmuz 2020

- Etiyopya'nın Nil Nehri'nin ana kolu Mavi Nil üzerinde inşasını sürdürdüğü ve bu ülke ile Mısır ve Sudan arasında krize neden olan Hedasi Barajı'nın dolumu ve işletilmesi konusunda tıkanan müzakerelerde taraflar, görüşmeleri sürdürme kararı aldı.

23 Temmuz 2020

- İsrail'de binlerce kişi, Başbakan Binyamin Netanyahu'nun istifası talebiyle gösteri düzenledi. Batı Kudüs'teki başbakanlık konutu yakınında düzenlenen gösteride sık sık "Bibi (Netanyahu) evine dön" sloganı atıldı.

24 Temmuz 2020

- Libya Başbakanlık İletişim Ofisinden yapılan açıklamada, Başbakan Fayiz es-Serrac ile Katar Dışişleri Bakanı Muhammed bin Abdurrahman el-Sani'nin İstanbul'da bir araya geldiği bildirildi. Libya ve Katar iki ülke arasındaki iş birliğinin etkinleştirilmesi konusunda anlaşı.

26 Temmuz 2020

- Tunus Başbakanı Fahfah'ın istifasının ardından yeni hükümeti kurma görevi İçişleri Bakanı Hişam el-Meşişi'ye verildi.

27 Temmuz 2020

- 2022 FIFA Dünya Kupası'nın ev sahibi Katar, 2032 veya sonrasında olimpiyatlardan birini düzenlemeye talip olduğunu açıkladı.

30 Temmuz 2020

- Tunus Meclis Başkanı Raşid el-Gannuşı, Meclis'te yeniden güvenoyu aldı.

30 Temmuz 2020

- Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi, 6 Haziran 2021'de erken seçim yapılacağını bildirdi.

ORTADOĞU GÜNDEMİ

1 Ağustos 2020

- Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde (IKBY) Kovid-19 nedeniyle 5 aydır kapalı bulunan Erbil ve Süleymaniye Havalimanlarındaki tüm uçak seferleri sağlık tedbirleri altında yeniden başladı.

3 Ağustos 2020

- Etiyopya, Mısır ve Sudanlı bakanların katılımıyla, Afrika Birliği ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin gözetiminde Hedasi Barajı'nın doldurulması ve işletilmesi için müzakereler yeniden başladı.
- Yemen'deki Güney Devrim Hareketi, BAE tarafından desteklenen GGK ile Yemen hükümeti arasında imzalanan Riyad Anlaşması'nı kabul etmediklerini açıkladı.

2 Ağustos 2020

- BAE, ülkenin elektrik ihtiyacını karşılamak için inşa edilen 4 nükleer reaktörden birinin faaliyete geçtiğini açıkladı.

5 Ağustos 2020

- BAE, ülkenin elektrik ihtiyacını karşılamak için inşa edilen 4 nükleer reaktörden birinin faaliyete geçtiğini açıkladı.

4 Ağustos 2020

- Lübnan'daki Beyrut Limanı yakınlarında patlayıcıların bulunduğu bir depoda şiddetli bir patlama meydana geldi. 170'ten fazla kişinin hayatını kaybettiği patlamada, yaklaşık 6 bin yaralının olduğu ifade edildi.

6 Ağustos 2020

- ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon) Başmüfettişliği, "SDG'nin (terör örgütü YPG/PKK) Suriye'de çocukları zorla alıkoyarak silah altına almaya devam ettiğini" bildirdi.

10 Ağustos 2020

- Terör örgütü YPG/PKK Suriye'de işgal ettiği bölgelerden göç ettirdiği vatandaşların mal varlıklarına da el koymaya başladı.
- İsrail ablukası altındaki Gazze'nin dünyaya açılan tek kapısı durumundaki Refah Sınır Kapısı'nın "istisnai durumlar" için üç günlüğüne çift yönlü açılacağı belirtildi.
- Lübnan Başbakanı Hassan Diyab, Beyrut Limanı'ndaki şiddetli patlamanın ardından gelen yoğun baskılar üzerine istifa etti.

8 Ağustos 2020

- İsrail ordusunun Lübnan'dan geldiğini iddia ederek vurduğu insansız hava aracının (İHA) İsrail'e ait olduğu ortaya çıktı.
- Suudi Arabistanlı eski İçişleri Bakanlığı istihbarat yetkilisi Saad el-Cebri'nin oğlu Halid el-Cebri, babasının Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed bin Selman aleyhinde ABD federal mahkemesinde dava açtığını söyledi.

11 Ağustos 2020

- İsrail, abluka altındaki Gazze'nin tek ticaret kapısı Kerem Ebu Salim'i, insani yardım ve akaryakıt dışındaki tüm ticari girişlere kapatma kararı aldı.

12 Ağustos 2020

- Cezayir Cumhurbaşkanı Abdelmecid Tebbun, "Vatandaşlarımızın ülkelerinin geleceğine en iyi şekilde karar verebilmesi için sizi (ilgili devlet kurumları) anayasa referandumuna hazırlık yapmaya davet ediyorum" dedi.

16 Ağustos 2020

- Libya'nın doğusunda gayrimişru güçlerin lideri Halife Hafter'e bağlı milislerin kontrolündeki Sebha kentinde halk, kötüleşen yaşam şartlarını protesto etti. İsrail Başbakanı Netanyahu, bölgedeki çözüm sürecinin temel aldığı "barış karşılığında toprak" ilkesinin BAE ile imzalanan normalleşme anlaşmasıyla ortadan kalktığını belirtti.

19 Ağustos 2020

- ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, "Irak hükümetini erken seçim yapması için destekliyoruz. Irak'a 200 milyon dolar destek sunma taahhüdünde bulunduk" ifadelerini kullandı.
- ABD yönetimi, İran'ın Mahan Hava yolları'na destek sağladığı gerekçesiyle BAE merkezli iki şirkete yaptırım kararı aldı.

13 Ağustos 2020

- ABD Başkanı Donald Trump, İsrail ile BAE'nin ilişkilerini tamamen normalleştirmeleri için "İbrahim Anlaşması'nı (the Abraham Accord) imzaladıklarını duyurdu.
- Filistin Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, "ABD, İsrail ve BAE'den yapılan İsrail-BAE normalleşme açıklamasının ardından Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın talimatları doğrultusunda, Filistin'in Abu Dabi Büyükelçisi derhâl geri çekildi" ifadesi yer aldı.

17 Ağustos 2020

- Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta büyük can ve mal kaybına yol açan şiddetli patlamanın ardından ilan edilen olağanüstü hâl (OHAL) bir ay uzatıldı.

20 Ağustos 2020

- ABD Başkanı Trump ve Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi, DEAŞ ile mücadele ve güvenlik alanlarında iş birliği vurgusu yaptı. Trump, "Askerlerimizi Irak'tan hızlı bir şekilde çıkarıyoruz ve ABD'nin orada kalmak zorunda olmadığı günü sabırsızlıkla bekliyorum" ifadesini kullandı.

15 Ağustos 2020

- Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu Başkanı Nasır el-Hariri, ABD merkezli enerji şirketi Delta Crescent Energy LLC'nin Suriye'nin doğusundaki petrol kaynaklarına ilişkin terör örgütü YPG/PKK ile yaptığı anlaşmayı "ülkenin bütünlüğüne ve güvenliğine" tehdit olarak değerlendirdi.

18 Ağustos 2020

- Tunuslular, BAE ile İsrail arasındaki normalleşme anlaşmasını protesto etti.

21 Ağustos 2020

- Türkiye, Karadeniz'de gerçekleştirdiği ilk millî sondajında 320 milyar metreküp doğal gaz keşfetti.

BEYRUT PATLAMASI SONRASI LÜBNAN İÇ-DİŞ GELİŞMELERİNDE MUHTEMEL SENARYOLAR

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

“

Aslına bakılırsa bu patlamayla birlikte Lübnan'daki ekonomik, siyasi ve toplumsal yapı da ağır hasar almıştır. Çünkü Lübnan ticaretinin %70'i bu limandan yapılmaktaydı.

”

Sosyo-politik yapısı farklı mezhepsel gruplar tarafından şekillendirilen ve uzun dönemdir çeşitli ekonomik, sosyal ve siyasi krizlerle mücadele eden Lübnan halkı, 4 Ağustos'taki Beyrut patlaması ile tarihinin en korkunç senaryosu ile karşı karşıya kalmıştır. Patlama sonrasında Doğu Akdeniz ve Lübnan ticare-

tinin önemli merkezlerinden biri olan Beyrut Limanı kullanılamaz hâle gelirken Beyrut şehri de bu patlama sonucunda büyük bir yıkım ile karşılaşmıştır. Aslına bakılırsa bu patlamayla birlikte Lübnan'daki ekonomik, siyasi ve toplumsal yapı da ağır hasar almıştır. Çünkü Lübnan ticaretinin %70'i bu limandan yapılmaktaydı. Hâlihazırda koronavirüs (Covid-19) salgınından önce dahi birbirinden ağır sosyo-ekonomik buhranlar nedeni ile zorlanan ve IMF'den ekonomik yardım-borç elde etmeye çalışan Lübnan toplumu için küresel alanı etkisi altına alan salgın sorunları daha karmaşık hâle getirmiştir. Öyle ki salgına rağmen

devam eden protestolarda Lübnan halkı, yaşadıkları problemlerin ağırlığına dikkat çekmek amacı ile "Koronavirüs bizim en az kaygılandığımız unsur" imasında sloganlar atmıştır.

Lübnan'ın Sancılı Tarihi

18 mezhepsel grubun resmî olarak tanındığı ve çok kültürlü yapısı bulunan Lübnan'ın, Doğu Akdeniz'deki gaz mücadelesi, İsrail ile İran arasındaki bölgesel çekişmenin merkezi olması, Hizbullah üzerinden Suriye krizine dâhil olması ve Hizbullah ile İran arasındaki güçlü ittifak ilişkisi gibi konular nedeni ile ayrı bir önem taşıyan ülke olduğu açıktır. 1975'te başlayan ve 1989'daki Ta'if Anlaşması ile sonlanan iç savaş süresince ül-

kede binlerce insan hayatını kaybetmiş ve bu süreç Lübnan halkının sonraki sosyo-politik hafızasını şekillendirmiştir. Bu iç savaş süreci İsrail'in Güney Lübnan'ı işgaline ve Suriye'deki Baas rejiminin Arap Caydırıcı Gücü ismini kullanarak Lübnan'a yaklaşık 30 yıl süren (1976-2005) askerî müdahalesine yol açmıştır.

Ta'if Anlaşması ile çatışan Lübnanlı taraflar arasında yine mezhepsel bir denge sağlanmasına rağmen bu süreç sonrasında da Lübnan'a beklenen huzur gelmediği gibi kalkınma-refah adımları yeterince tatmin edici olamamıştır. 2005'te Lübnanlı karizmatik Sünni lider Refik Hariri'nin suikastla öldürül-

mesine gelen tepkiler ve bu suikastın arkasında Beşar Esad rejimi ve Hizbullah'ın olduğu iddiaları sonucunda oluşan uluslararası basıya direnemeyen Suriye, Lübnan'dan ayrılmıştır. Fakat bu süreç Suriye tarafından da desteklenen Hizbullah'ın Lübnan'daki konumunu zayıflatmadığı gibi İran'ın vekili olarak tanımlanan Hizbullah ülkenin hâkim gücü olarak değerlendirilmiştir.

Hizbullah'ın Yükselen Tartışmalı Gücü ve Lübnan Siyasi-Ekonomik Hayatına Etkisi

1990'lı yıllardan itibaren Lübnan siyasi-askerî güç dengesinde etkili

olmaya başlayan İran destekli Hizbullah hem Hristiyan hem Sünni siyasetçilerden kendisine yakın gruplar ile çeşitli ittifak ilişkileri geliştirerek Lübnan'da başat aktör olmayı başarmıştır. Lübnan'ın refah ve istikrarına olumsuz etki eden bu durum, Hizbullah ile İsrail arasında yinelenen çatışmalar sonucunda ülkeyi sürekli bir çatışma bölgesine dönüştürmüştür. Dahası Lübnanlı bir aktör olmasına rağmen başka bir ülkenin rejimini korumak amacı ile İran'ın da etkisi ile Esad rejimini korumak için Suriye'ye müdahale eden Hizbullah, Suriye'deki Şii-Sünni geriliminin Lübnan'a taşınmasında kritik rol oynamıştır.

“

ABD'nin Lübnan'ın en önemli ticaret ortağı ve komşusu Suriye'ye yaptırım uygulaması ve direkt olarak Hizbullah'ın siyasi, askerî ve ekonomik kapasitesine yönelik yaptırımlar geliştirmesi Lübnan'daki ekonomik yapıyı daha fazla sarsmıştır.

”

Bugünlerde ABD, daha öncesinde çeşitli nedenlerle siyasi-askerî alan açtığı İran ve Hizbullah'ı Suriye'de etkisizleştirmeye çalışmaktadır. Bu amaçla Washington yönetimi

İran, Esad rejimi ve Hizbullah aleyhine ciddi siyasi ve ekonomik yaptırımlar getirmiştir. Dolayısı ile ABD'nin Lübnan'ın en önemli ticaret ortağı ve komşusu Suriye'ye yaptırım uygulaması ve direkt olarak Hizbullah'ın siyasi, askeri ve ekonomik kapasitesine yönelik yaptırımlar geliştirmesi Lübnan'daki ekonomik yapıyı daha fazla sarsmıştır. Böylece sekteye uğrayan Lübnan ticaretinin yanı sıra ülkeye dış yatırım gelme noktasında derin problemler ortaya çıkmıştır. ABD merkezli uluslararası siyasi-ekonomik ambargolar nedeni ile hâlihazırda zor durumda bulunan İran'ın da Hizbullah'a güçlü mali destek sunamaması, Hizbullah'ın

siyasi-ekonomik tablosundaki olumsuz durumu ağırlaştırmıştır.

Bu sorunların birikmesi ile 2019 yılında her kesimden insanın katıldığı 17 Ekim protestoları başlamış ve ülkede Saad Hariri öncülüğündeki hükûmetin düşmesi ile sonuçlanan protestolar neticesinde Hizbullah'ın Lübnan siyasi yapısındaki konumu direkt olarak hedef alınmaya ve sorgulanmaya başlanmıştır. Bu durum ülkede kronik bir sorun olan siyasi istikrarsızlığın derinleşmesini beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler sırasında Hariri suikastı ile ilgili yargılama sürecini devam ettiren ve İran-Esad destekli Hizbullah'ın bu suikasttaki rolünü de araştıran

BM Uluslararası Lübnan Özel Mahkemesi, 15 yıl süren yargılama sonrasında ağustos ayında Hizbullah üyesi bir kişinin suikast ile ilişkili olduğunu belirttiği kararını ilan etmiştir. Bu kararın sadece Hizbullah'ın değil ve bölgesel destekçileri İran ile Esad rejiminin üzerindeki baskıyı da artıracakı söylenebilir.

“

İran etkisinden bağımsız ve yetkin olduğunu iddia eden Dr. Hasan Diyab hükûmeti kurulmuş fakat geçen 7-8 aylık süre içerisinde Lübnan'daki köklü sorunlar çözülemediği gibi ekonomik-siyasi kriz bazı toplumsal gerilim ve çatışmalara sebebiyet vermiştir.

”

17 Ekim gösterilerinden sonra sözde İran etkisinden bağımsız ve yetkin olduğunu iddia eden Dr. Hasan Diyab hükûmeti kurulmuş fakat geçen 7-8 aylık süre içerisinde Lübnan'daki köklü sorunlar çözülemediği gibi ekonomik-siyasi kriz bazı toplumsal gerilim ve çatışmalara sebebiyet vermiştir. Bu süreç içerisinde Lübnan lirası aşırı değer kaybetmiş, ülkede dolar karaborsada alınıp satılmaya başlanmış, açlık-yoksulluk oranı hızla artmış ve ülkedeki önemli iş yerleri kapanmaya başlamıştır. Hâlihazırda Hizbullah nedeni ile ABD'den yeterli siyasi-ekonomik destek alamayan Lübnan'da turizm, tarım ve ticaret sektörleri başta olmak üzere tüm ülke ekonomisi ciddi darbe yemeye başlamış ve Lübnan

uluslararası kuruluşlara üyelik aidatını dahi ödeyemez duruma düşmüştür. Bu süreçte yaklaşık 10 milyar dolarlık kredi paketi için IMF ile yürütülen görüşmeler, IMF'nin şeffaflık ve reform taleplerine Hizbullah ve diğer yerleşik partiler tarafından yeterli destek verilmemesi üzerine duraksamıştır.

“

Patlamanın ardından Lübnan'a en üst düzey resmî ziyaret Lübnan'ın eski sömürgeci gücü Fransa'nın Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'dan geldi. Bu ziyaret sırasında Macron, Lübnan'da yeni bir ulusal sözleşmeden (misak) bahsetmiştir.

”

Beyrut Patlamaları: Lübnan Hafızasında Diğer Bir Ağır Hasar ve Hizbullah

Ekonomik yıkımın yanı sıra yüzlerce can kaybı ve binlerce yaralı insana yol açan ağustos ayında Beyrut Limanı'ndaki patlamalar, işte tam bu şekilde siyasi, ekonomik ve sosyal krizlerin iç içe olduğu ve yeni başbakanın hiç etkili olmadığı bir dönemde gelmiştir. Patlamadan sonraki günlerde ortaya çıkan gösteriler sonucu Diyab hükümeti de istifa etmiş ve ülke ciddi bir kaos ortamına doğru sürüklenmeye başlamıştır. Patlamadan sonra içerideki ve dışarıdaki birçok gözlemci Lübnan'da eski sistemin devamının mümkün olmadığı konusunda uzlaşmasına rağmen özellikle Hizbullah'a nasıl

silah bırakacağı konusu belirsizliğini sürdürmüştür.

Patlamanın ardından Lübnan'a en üst düzey resmî ziyaret Lübnan'ın eski sömürgeci gücü Fransa'nın Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'dan geldi. Bu ziyaret sırasında Macron, Lübnan'da yeni bir ulusal

sözleşmeden (misak) bahsetmiştir. Bu demeç sonrasında Hizbullah'ın silah bırakması gerekliliği daha fazla dillendirilmeye başlanmış ve İran destekli gruplar dışındaki Lübnanlı aktörlerin silahsızlanma sürecine ilişkin olumlu görüşler belirttiği ifade edilmiştir. Bu grup-

ların ayrıca Lübnan'daki mezhepsel siyasi sisteminin sona ermesini istedikleri de belirtilmektedir. Bu gelişmeler sonrasında Lübnan'a güçlü destek sunan ülkelerden bir de Türkiye olmuş ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay Lübnan'ı ziyaret ederek bu ülkeye Tür-

kiye'nin siyasi-ekonomik desteğini sunmuştur.

Patlama ile yürütülen soruşturmalarda şüpheler varlığını sürdürmesine rağmen ülkenin siyasi-ekonomik hayatında etkisi bariz olan Hizbullah'ın bu süreçte yer aldığına yönelik toplumsal ve bazı siyasi oluşumlardan argümanlar dile getirilmiştir. Fakat Hizbullah'ın Lübnan siyasetindeki rolünü düşündüğümüzde bunun sorgulanması-araştırılmasının ne denli mümkün olduğu ortadadır. Diğer taraftan bu patlama öncesinde imajı-konumu sorgulanan Hizbullah'ın bölgesel-yerel politikalarına karşı ciddi bir eleştiri geldiği ve bu eleştirinin önümüzdeki günlerde yoğunlaşacağı açıktır. Hatta öyle ki Hizbullah'ın sarsılan ve zayıflayan imajının ilerleyen dönemlerde geçmişte Suriye'nin Lübnan'dan çıkmasına yol açan gelişmelere benzer şekilde bu aktörü silahsızlanmaya zorlayacağı savunulmaktadır. Diğer taraftan ne Hizbullah'ın ne de en önemli bölgesel destekçisi İran'ın bu süreçte olumlu yaklaşacağı söylenebilir.

“

Bu olumsuz atmosfer içerisinde Lübnan toplumundaki dayanışmanın yanı sıra bölgesel açıdan ümit verici nokta Türkiye'nin bu ülkeye sunabileceği siyasi, ekonomik ve teknolojik imkanlar şeklindedir.

”

Bu nedenle böylesi bir süreç ve Hizbullah'ın bu eleştirilere ve çağrılara sert karşılık vermesi Lübnan'daki iç savaş süreci gelişmelerine yol açabilir. Yine de güçlü bir iç savaş hafızası bulunan Lübnan toplumunun ve siyasi aktörlerinin iç savaş benzeri gelişmeleri desteklemeyeceği yorumu yapılabilir. Sonuç olarak sürekli şekilde derin ekonomik-siyasi sorunlar ile gündeme gelen Lübnan'da henüz olumlu yorum yapmamızı sağlayacak bir gelişme yaşanmamıştır. Bu olumsuz atmosfer içerisinde Lübnan toplumundaki dayanışmanın yanı sıra bölgesel açıdan ümit verici nokta Türkiye'nin bu ülkeye sunabileceği siyasi, ekonomik ve teknolojik imkanlar şeklindedir. Genel olarak Ortadoğu ve özel olarak Doğu Akdeniz'de etkisini artıran ve Lübnan'daki farklı gruplarla iletişim kanalları açık olan Türkiye'nin, bu ülke ile de Lübnan'da yaşayan ve zamanında Türkiye'den göç eden insanlar aracılığı ile güçlü bağlar geliştirmesi mümkün ve gerekli görülmektedir. ■

BAE-İSRAİL NORMALLEŞMESİNİ ANLAMLANDIRMAK

“

Normalleşme hamlesiyle birlikte BAE, 1979 yılında Mısır ve 1994 yılında Ürdün'ün benzer hamlelerinin ardından İsrail ile ilişkilerini normalleştiren üçüncü Arap ülkesi oldu. Anlaşma her ne kadar “tarihi” bir adım olarak nitelendirilse de aslında BAE ile İsrail arasında uzun zamandır devam eden “örtülü” ilişkilerin açığa vurulması anlamına gelmektedir.

”

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

ORSAM Başkan Yardımcısı

bir adım olarak nitelendirilse de aslında BAE ile İsrail arasında uzun zamandır devam eden “örtülü” ilişkilerin açığa vurulması anlamına gelmektedir. BAE ve İsrail arasında bir süredir sosyo-kültürel ilişkilerin artmasının yanında, siber teknoloji ve istihbarat alanında bilgi alışverişi yapıldığı tahmin ediliyordu. Normalleşme, İsrail'in Batı Şeria'yı ilhak etmekten vazgeçtiği sözü üzerine onaylandıysa da İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, konuyla ilgili açıklamasında ilhaktan vazgeçilmediğini ima eden ifadelerde bulundu. Dolayısıyla normalleşme ile Filistin'in

koruyuculuğunu üstlendiğini iddia eden BAE, anlaşma üzerinden çok kısa bir zaman geçmesine karşın uzun dönemde prestij kaybı yaşayabileceğini görmüştür. Gelenen bu noktada, BAE ile İsrail arasındaki ilişkilerin arka planına göz atmak faydalı olacaktır. Bu bağlamda normalleşmenin ortaya çıkmasında birkaç dönüm noktasından söz edilebilir.

13 Ağustos 2020 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve İsrail tarafından ortak bir açıklama yapılarak İsrail ile BAE arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda anlaşmaya varıldığı açıklanmıştır. Normalleşme hamlesiyle birlikte BAE, 1979 yılında Mısır ve 1994 yılında Ürdün'ün benzer hamlelerinin ardından İsrail ile ilişkilerini normalleştiren üçüncü Arap ülkesi oldu. Anlaşma her ne kadar “tarihi”

BAE ile İsrail ilişkilerinde dönüş-türücü etkiye sahip en önemli gelişmelerden birisi 2011 yılında başlayan Arap Devrimleridir. Gösterilere karşı benzer pozisyon alan iki ülke süreç boyunca üstü kapalı bir ittifak içerisinde olmuşlardır. Bu gösterilerle birlikte bölgede etkisini arttıran Müslüman Kardeşler Hareketi hem BAE hem de İsrail tarafından bölgesel statüko ve rejim güvenliğine karşı tehdit olarak algılanmaya başlamıştır. Bu noktada Abu Dabi ve Tel-Aviv, Devrim Hareketlerinin başarısız olması adına karşı devrimci pozisyon almışlardır. Müslüman Kardeşler'in bölgedeki artan etkisi, BAE ile İsrail'i ortak güvenlik kaygıları sebebiyle aynı zeminde buluşturmuştur. Bu duruma en açık örnek Mısır'da demokratik seçimlerle iktidara gelen ilk cumhurbaşkanı olan Müslüman Kardeşler üyesi Muhammed Mursi'nin askerî bir darbe ile görevinden uzaklaştırılması sürecinde BAE ve İsrail'in askerî cuntaya destek olması ve darbe sonrası iktidara gelen Sisi rejimiyle yoğun bir iş birliği sürecine girmesidir.

İlişkilerin normalleşmesi sürecine katkıda bulunan bir başka gelişme de Körfez bölgesinde İsrail yanlısı politikaların başını çeken Suudi Arabistan ve BAE'deki liderliklerle ilgilidir. 2015 yılında Kral Abdullah'ın hayatını kaybetmesinin ardından göreve gelen Kral Selman döneminde öne çıkan isim kısa sürede Veliaht Prens unvanını alan Muhammed bin Selman'dır. MbS olarak da bilinen bin Selman'ın ülkenin fiilî lideri hâline gelmesi ve hemen hemen tüm rakiplerini farklı yöntemlerle elimine etmesi Riyad'ın dış politikasında da önemli

etkiler oluşturmıştır. Aynı dönemde gerek bölgesel gerekse de küresel politikalarda ciddi bir aktör hâline gelen BAE'nin fiilî lideri Abu Dabi Veliaht Prensi Muhammed bin Zayed'in (MbZ) Suudi yönetimi üzerinde de ciddi bir etkiye sahip olması iki ülkenin büyük oranda paralel politikalar izlemesinin önünü açmıştır. Bu politikalardan en göze çarpanı ise İsrail yönetimi ile yakın ilişkiler kurulması ve hatta bölgesel bir ittifak yapılması içerisine girilmesidir. MbZ'nin bölge siyasetinde aktif rol alması ve bunun İsrail tarafından da desteklenmesi bu ittifak yapılmasını kuvvetlendiren bir diğer unsur olarak ön plana çıkmaktadır.

İki Ülke Arasında Ortak Tehdit: "İran"

İki ülkeyi ortak bir zeminde buluşturan bir diğer unsur, İran'ın iki ülke tarafından da güvenliklerine karşı ortak bir tehdit olarak görülmesidir. İran'ın ortak bir güvenlik tehdidi olarak görülmesi ve bu bağlamda bu ülkelerin, ABD'nin de desteğini alması BAE ve İsrail arasındaki yakınlaşmayı hızlandıran bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD'nin bu bağlamda bir başka çabası da Suudi Arabistan'ı, Abu Dabi-Tel Aviv eksenine kaydırma yönünde olmuştur. Bu çabalar özellikle Donald Trump'ın ABD Başkanı olması ile birlikte yoğunlaşırken Washington'un bölgedeki çıkarları açısından, bu ülkelerin ortak hareket etmeleri yönünde ciddi bir çaba sarf edilmiştir. Nitekim normalleşme anlaşmasının onaylanması hususunda, ABD Başkanı Donald Trump'ın aracılık yapması da bunun ispatı niteliğindedir.

“

BAE ve İsrail tarafından Filistin'in bir sonraki lideri olarak değerlendirilen Dahlan, sonraki süreçte BAE'nin İsrail ile yakınlaşmasında önemli bir aktör olarak değerlendirilmektedir.

”

Yine BAE ve İsrail ilişkilerinin normalleşmesi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilebilecek diğer bir olay da Muhammed Dahlan'ın, Abu Dabi Veliaht Prensi Muhammed bin Zayid'in güvenlik danışmanı olarak atanmasıdır. Filistin'de, Fetih Hareketi'nin içerisindeyken İsrail ile ilişkileri olduğu iddiasıyla 2011 yılında Gazze'den sürülen Dahlan, Abu Dabi'ye yerleşmiş ve burada yönetici el-Nahyan ailesi ile olan yakın ilişkiler sayesinde MbZ'nin güvenlik danışmanı olmuştur. BAE ve İsrail tarafından Filistin'in bir sonraki lideri olarak değerlendirilen Dahlan, sonraki süreçte BAE'nin İsrail ile yakınlaşmasında önemli bir aktör olarak değerlendirilmektedir.

İsrail ile BAE arasındaki ilişkilerin normalleşmesi sonuçları açısından da büyük önem arz eden bir gelişme olmuştur. Nitekim Arap dünyasını birleştiren en önemli meselenin ortadan kalkması yönünde önemli bir dönüm noktası olan bu gelişmenin önümüzdeki dönemde Ortadoğu siyaseti açısından kalıcı sonuçları olacaktır. Anlaşmanın bölgesel düzeyde doğuracağı sonuçlardan en önemlisi, Filistin meselesinin artık Arap dünyasının topyekûn dertlendiği ve savunucusu olduğu bir husus olmaktan

çıkmasıdır. Normalleşme sonrası yaşanacak süreçte diğer bazı ülkelerin de aynı politikayı izlemesi ile Filistin meselesi, Arap dünyasında giderek daha az gündeme gelen bir mesele hâlini alacaktır. Ayrıca Arap ülkeleri arasında, BAE'nin Filistinlilere ihaneti sebebiyle dayanışmanın azalacağı ve İsrail'e karşı bir cephenin kurulmasının daha da zorlaşacağı bir sürece girilecektir.

İsrail-BAE-Suudi Arabistan Ekseni

Anlaşmanın bir başka sonucu da bölgede İsrail, BAE, Suudi Arabistan eksenindeki ittifaka karşı olan Türkiye, Katar, İran, Kuveyt gibi ülkelere yönelik baskıların artacak olmasıdır. Son birkaç yıldaki politikalar göz önünde bulundurulduğunda; dış politikada agresif tavır içerisindeki İsrail-BAE-Suudi Arabistan ekseni, bölgesel rakip olarak gördükleri ya da istedikleri dış politika çizgisine yaklaşmadıkları için söz konusu ülkelere karşı daha sert politikalara başvurabileceklerdir.

Anlaşma ile birlikte, ABD'nin uzun süredir savunduğu bölgeden çekilme argümanı kısmen desteklenmiş olacaktır. Nitekim Washington, kurulan ittifak sayesinde bir taraftan bölgedeki aktif angajmanlarını azaltmış olacak bir taraftan da oluşturduğu ittifak yapının ile bölgede kendi çıkarlarını savunacak bir yapı kurmuş olacaktır. Bu ittifakın önündeki en büyük engel Körfez ile İsrail arasında açığa çıkarılmayan, örtülü ilişkilerdi. Normalleşme ile bu örtülü ilişkilerin de ortaya çıkarılabileceği görülmüştür.

“Anlaşma sonrası İsrail'in Gazze'ye saldırılar düzenlediği ve Trump'ın da sıklıkla zikrettiği hesaba katılırsa anlaşmanın gerek ABD Başkanı Donald Trump ve gerekse İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu tarafından bir iç politika malzemesi olarak kullanılacağı söylenebilir.”

Anlaşma ile birlikte İsrail-Filistin meselesinde iki devletli çözüm seçeneği de zayıflayacaktır. Filistin-İsrail meselesi özünde düşünülürse ABD'nin de meseleye ilişkin ara buluculuk vasfını kaybettiği göz önünde bulundurulduğunda, iki devletli çözüm olasılığı daha düşük bir ihtimal olarak kalacaktır. Filistin ve Filistinlilerin hakları, bölgesel ve küresel alanda yine Türkiye ve Katar gibi ülkeler tarafından kuvvetle savunulacaktır.

Anlaşma sonrası İsrail'in Gazze'ye saldırılar düzenlediği ve Trump'ın da sıklıkla zikrettiği hesaba katılırsa anlaşmanın gerek ABD Başkanı Donald Trump ve gerekse İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu tarafından bir iç politika malzemesi olarak kullanılacağı söylenebilir. Nitekim Trump, kasım ayında ABD'de düzenlenecek başkanlık seçimlerinde bu anlamda güçlü bir koz elde etmiş olacaktır. Hükümeti sallantıda olan Netanyahu da kasım ayında düzenlenecek olası bir seçim öncesi önemli bir kazanım elde etmeyi hedeflemiştir.

Son olarak normalleşmenin bir domino etkisi oluşturarak özellikle

Suudi Arabistan, Fas, Bahreyn, Sudan ve Umman tarafından da takip edileceği değerlendirilmektedir. Zira anlaşma sonrası ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun bölge ülkelerinden İsrail, Bahreyn, Sudan ve BAE'yi ziyareti; Trump'ın damadı ve danışmanı Kushner'in de bölgede ilgili ülkelere ziyareti ile perçinlenmiş olacak ve normalleşmenin bir sonraki adımları netleştirilecektir. Fakat Bahreyn'i dışarıda tutarak bu ülkelerden hiçbirisi, İsrail ile ilişkilerini normalleştirme konusunda BAE kadar istekli olmayabilecektir.

BAE ile İsrail arasında imzalanan anlaşmanın Abu Dabi yönetimi açısından kısa ve uzun dönemli sonuçlarını da ele almak faydalı olacaktır. Öncelikle anlaşmanın resmîleşmesi ile birlikte BAE'nin geri dönülemez bir şekilde ABD-İsrail dış politika çizgisine eklemeliği ve bölgedeki İran karşıtı eksenin merkezine oturduğu söylenebilir. Bu tarz bir eklemelenme ileride BAE'nin dış politikada manevra alanlarının kısıtlanmasına sebep olacaktır. Çünkü özellikle Füceyra'da meydana gelen tanker saldırıları, Bıkayk ve Hıray's'ta Aramco tesislerinde meydana gelen drone ve balistik füze saldırıları sonrasında BAE, İran'ı direkt olarak suçlamayan ve karşısına almayan bir tavır izlemişti. Normalleşme sebebiyle artık bu tavrın sürdürülebilirliği de kalmamıştır.

Normalleşme hususunda BAE yönetimi ile BAE halkı arasında bir ayrım yapılmalıdır. BAE içerisinde normalleşmeye karşı kişi ve gruplar bulunmaktadır. Öyle ki BAE içerisinde siyasal muhalif gruplar, İsrail ile normalleşmeye karşı direniş birliği kurmuştur. “BAE Normal-

İsrail ve BAE anlaşması Batı'yı memnun etti, Filistinlileri üzdü

Avrupa ülkeleri, İsrail ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) arasında yapılan normalleşme anlaşmasına destek verirken Suudi Arabistan ve Arap Birliğinin anlaşma karşısında sessiz kalması dikkati çekti

ULUSLARARASI ALANDA VE

İSLAM DÜNYASINDA ANLAŞMAYA **EN SERT TEPKİ TÜRKİYE'DEN GELDİ**

Türkiye Cumhurbaşkanı
RECEP TAYYİP ERDOĞAN

"İsrail'e su anda gerek Mısır gerek Yunanistan arasındaki dayanışma, Filistin'e yönelik adım yeniler yutulur bir adım değil"

"Abu Dabi yönetimiyle özellikle diplomatik ilişkileri askıya almak veya hatırla da bizim de büyükelçiyi geri çekme gibi bir adımımız olabilir"

"Filistin halkının yanındayız, Filistin'i de hiçbir zaman yedirmedik, yedirmeyiz"

(FHKC)
FİLİSTİN HALK KURTULUŞ CEPHESİ

BAE ile İsrail'in normalleşme anlaşmasını Filistin halkının sırtına saplanmış bir hançer olarak nitelendirdi

İSRAİL BAŞBAKANI
BİNYAMİN NETANYAHU

BAE VELIAHT PRENSİ
MUHAMMED BİN ZAYİD AL NAHYAN

ANLAŞMAYA DESTEK VERENLER

BATİ
ÜLKELERİ

BÂHREYN

UMMAN

MOROKKO

SERT TEPKİ GÖSTERENLER

TÜRKİYE

İRAN

FİLİSTİN

LİBYA

SESSİZ KALAN ÜLKELER

SUUDİ
ARABİSTAN

KUVEYT

ARAP
BİRLİĞİ

09.09.2020

leşmeye Karşı Direniş Birliği" ismiyle kurulan yapının hedefinin İsrail ile normalleşmenin reddedilmesi, BAE halkının Filistin davasından vazgeçemediğinin gösterilmesi ve Filistin halkının haklı taleplerinin desteklenmesi olduğu belirtilmiştir. Bu gibi gruplar BAE içerisinde yönetime karşı hoşnutsuzlukların artmasının önünü açabilecektir.

BAE, İsrail ile normalleşmeyi ABD'nin teknolojik üstünlüğüne

daha yakın olabilmek amacıyla kullanmak istemektedir. Zira normalleşmeden hemen sonra BAE'nin üst düzey yetkilileri ile ABD Başkanı Donald Trump'ın ve Başkan Danışmanı Jared Kushner'in F-35 savaş uçakları ile ilgili açıklamaları olmuştur. BAE'nin neredeyse altı yıldır F-35 savaş uçaklarını almak istediğini belirten BAE Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Enver Gargaş, normalleşme sonrası bu isteklerin arttığını doğrulamış fakat normalleşme sebe-

biyle bunu bir hediye olarak düşünmediklerini belirtmiştir. Dolayısıyla normalleşmenin BAE'ye askeri birtakım getirilerinin olacağı da beklenmektedir.

“

BAE; kimi çevreler tarafından büyük bir ticari ortak ve müttefik kazanmış, Arap dünyasında öncü bir hamle yapmış gibi lanse edilse de normalleşmenin en büyük zararı, BAE'nin dış politikada manevra alanının daralması olarak görülebilecektir.

”

Sonuç olarak BAE, uzun dönemdir İsrail ile yakınlaşmasının sonucunu Trump yönetiminin de desteği ile İsrail ile diplomatik ilişkileri resmîleştirerek almıştır. BAE; kimi çevreler tarafından büyük bir ticari ortak ve müttefik kazanmış, Arap dünyasında öncü bir hamle yapmış gibi lanse edilse de normalleşmenin en büyük zararı, BAE'nin dış politikada manevra alanının daralması olarak görülebilecektir. Zira BAE dış politikasında alınan kararlar büyük oranda ABD-İsrail eksenine yakınlık gösterse de normalleşme sonrasında BAE'nin, ABD ve İsrail ile "hiyerarşik bir ortaklık" kurduğu belirtilebilir. Çünkü Abu Dabi Veliaht Prensi Muhammed bin Zayid'in 2014-2018 yılları arasında birçok kez Amerikan yetkililerine "bizi kendi başımıza bırakmayın, bölgenin bir mentore ihtiyacı var" ifadelerini kullandığı düşünülürse Abu Dabi'nin, dış politikada manevra alanını kendi eliyle daralttığı söylenebilecektir.■

RUSYA'NIN ORTADOĞU POLİTİKASI

“

Bölgenin Rusya'nın öncelikli çıkar alanlarından biri olmadığı söylenebilir. Rusya'nın asıl ilgi alanı Avrupa güvenliğiyle ilgilidir ve Ortadoğu politikası ise Batı ile ilişkilerinin ve güç çekişmelerinin etkisi altındadır.

”

Dr. Sabir Askeroğlu

*İRAM Dış Politika
Kıdemli Uzmanı*

Rusya'nın küresel stratejisini belirleyen faktörlerden birisi güvenlik algısı ve uluslararası alandaki konumuna ilişkin yaklaşımıdır. Dünya sahnesine tekrar büyük güç olarak geri dönmek Rusya'nın öncelikli jeostratejik çıkarları arasındadır. Rusya'nın Batı ile ilişkisi olduğu gibi Ortadoğu politikası da bu çıkarı çerçevesinde şekillenmektedir. Ortadoğu politikası Rusya için önemli yere sahip olmasına rağmen, söz konusu bölgenin Rusya'nın öncelikli çıkar alanlarından biri olmadığı söylenebilir. Rusya'nın asıl ilgi alanı Avrupa güvenliğiyle ilgilidir ve Ortadoğu politikası ise Batı ile ilişkilerinin ve güç çekişmelerinin etkisi altındadır.

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Ortadoğu'daki etkisi yok derecede azalan Rusya, 2000'lerden sonra Sovyetler Birliği dönemindeki ilişkilerini tekrar canlandırmaya çalışmıştır. Bölge ülkeleriyle karşılıklı çıkar çerçevesinde ilişki kurmaya başlamıştır. Bölge ülkeleriyle ilişkisini silah ticareti ve enerji alanında yaptığı iş birliği üzerinden geliştirmeye çalışmıştır. Bunun tek istisnası Suriye'nin Tartus Teknik Destek Üssü'nü askerî üsse dönüştürmeye çalışması olmuştur. Dünyanın en stratejik bölgelerinden birinde askerî üsse sahip olması ile Rusya'nın, tekrar büyük güç statüsüne ulaştığını ve bu yönde ilerlemeye devam edeceğini sembolize etmesi beklenmiştir.

Libya Tutumu ve Suriye Stratejisi

2011'de meydana gelen Arap Baharı süreci Rusya'yı endişelendirmiştir. Bahsi geçen sürecin arkasında Batı'nın olduğunu düşünen Rusya, bu süreci 2000'lerin başlarında Sovyetler Birliği eski coğrafyasında meydana gelen “renkli devrimlere” benzetmiştir. Öte yandan, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan süreçlerin dışında kalmasının, Rusya'nın büyük güç statüsünü olduğu gibi güvenliğini de olumsuz etkileyeceği düşünülmüştür. Rusya, sürecin dışında kalarak yaşananlardan olumsuz etkilenmek ile sürece bir şekilde dâhil olarak olumsuz gelişmelerden

daha az zarar görmek arasında tercih yapmak durumunda kalmıştır. Arap Baharı sürecini durduramayacağını bilen Rusya, sürecin ilk aşamasında Batı'nın yanında yer almayı seçmiş; Muammer Kaddafi'nin devrilmesine yönelik Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) askerî müdahalesinin önünü açan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararının çıkmasını sağlamıştır. Bunun karşısında Batı'yla Avrupa güvenlik sisteminde iş birliği yapmayı isteyen Rusya, Avrupa'da NATO çerçevesinde şekillenen füze savunma sisteminde yer almayı hedeflemişse de istediğini elde edememiştir. Batı ile Avrupa güvenliği konusunda uzlaşmadığı gibi Kaddafi'nin devrilmesinden sonra Libya ile ilişkileri yok derecede azalmıştır.

Hem Libya'yı kaybeden hem de Avrupa'dan dışlanmaya devam eden Rusya, bölge politikasını tekrar gözden geçirmiş ve bu kez Ortadoğu'da ikili strateji izlemeye başlamıştır. Bu çerçevede, bir taraftan bölgedeki en yakın ortağı olan Suriye iktidarının düşmesine izin vermemek, diğer taraftan ABD ile tekrar iş birliği fırsatını daha güçlü bir şekilde yakalamak öncelikli hedefleri olmuştur. Bu sayede hem Doğu Akdeniz'deki Tartus

Deniz Üssü'nü korumayı hem de sınırlarının çok ötesinde ulusal çıkarlarını savunma olanağına sahip büyük güç olarak kabul görülmeyi amaç edinmiştir.

Suriye'de kızışan iç savaşta Şam rejimine silah yardımı ve diplomatik destek vermekle yetinen Rusya'nın Batı'yla ilişkileri, 2014 tarihli Ukrayna müdahalesi neticesinde bir kez daha değişmiştir. Rusya, artık ulusal çıkarlarını askerî kuvvet kullanarak savunmaya başlamış ve Ortadoğu stratejisini "güç politikasına dayalı diplomasi" üzerine inşa etmiştir.

“

2014 Ukrayna müdahalesinin ardından Avrupa güvenlik sisteminden tamamen dışlanan Rusya, aynı zamanda Avrupa'yla ekonomik ve ticari ilişkilerini de kesme noktasına gelmiş; hatta Avrupa ülkeleri Rusya'ya karşı ağır yaptırımlar uygulamışlardır.

”

Askerî Müdahaleden Yalnızlığa

2014 Ukrayna müdahalesinin ardından Avrupa güvenlik sisteminde tamamen dışlanan Rusya, aynı zamanda Avrupa'yla ekonomik ve ticari ilişkilerini de kesme noktasına gelmiş; hatta Avrupa ülkeleri Rusya'ya karşı ağır yaptırımlar uygulamışlardır. Rusya, Ukrayna müdahalesi nedeniyle uluslararası toplum nezdinde eleştirilmesi ve yalnızlaşması neticesinde yeni bir iş birliği alanına ihtiyaç duymaya başlamıştır. Suriye İç Savaşı ise bunun için uygun bir zemin oluşturmuş gibi görünmektedir.

açısından da zorunlu hâl almaya başlamıştır. Biri olumsuz bir diğeri ise olumlu olmak üzere Suriye’de Rusya açısından iki önemli gelişme yaşanmıştır. Birincisi, Suriye muhalefeti karşısında Şam rejimi yıkılma noktasına gelmiş ve Rusya’nın desteğine ihtiyacı duymuştur. İkincisi ise DAESH’in güçlenmesi nedeniyle uluslararası terörizme karşı iş birliği süreci başlamıştır. Buradan hareketle söz konusu nedenler, Rusya’nın Eylül 2015 yılında Suriye’ye askerî müdahalede bulunmasının önünü açmıştır.

Rusya bir taraftan terörle mücadele adı altında Suriye’de ABD ile iş birliği arayışına girerken diğer taraftan da bu sayede Şam rejiminin yıkılmasını engellemiştir. Böylelikle Rusya, Suriye güç dengesini Şam lehine değiştirmeyi başarmış; asker sayısını artırarak bölgeye kapsamlı bir şekilde yerleşmiş ve ABD ile Suriye krizinin çözümüne yönelik iş birliği sürecini başlatmış ve sürdürmüştür.

“2015’te yaşanan uçak krizi ise bunun sonucudur. Söz konusu kriz, Rusya’nın Suriye’deki konumunu olumsuz etkileyen gelişmelerden biri olmuştur. Türkiye ile bozulan ilişkiler Rusya’nın Suriye politikasını olumsuz etkiledi. O tarihten itibaren Rusya Suriye’deki asker ve silah sayısını iki katına çıkarmış ve askerî operasyonlarını daha da yoğunlaştırmıştır.”

O dönemler ABD Suriye muhalefetine destek verirken, Rusya’nın görevi Şam rejimini görüşme masasına oturtmak olmuştur. Bu çerçevede, Rusya’nın terörle mücadele adı altında Suriye muhalif güçlerine yönelik askerî operasyonlarını artırması sadece ABD ile değil, Rusya’nın Türkiye ile olan ilişkilerini de olumsuz etkilemiştir. 2015’te

yaşanan uçak krizi ise bunun sonucudur. Söz konusu kriz, Rusya’nın Suriye’deki konumunu olumsuz etkileyen gelişmelerden biri olmuştur. Türkiye ile bozulan ilişkiler Rusya’nın Suriye politikasını olumsuz etkiledi. O tarihten itibaren Rusya Suriye’deki asker ve silah sayısını iki katına çıkarmış ve askerî operasyonlarını daha da yoğunlaştırmıştır.

Rusya’nın Suriye’deki konumunu olumsuz etkileyen bir diğer gelişme ise ABD’nin Suriye’deki politikaları olmuştur. ABD’nin Suriye’deki askerî faaliyetlerini Fırat’ın doğusuyla sınırlı tutarak önceliğini DAESH’le mücadeleye vermesi, Suriye krizinin çözümüne ilişkin Rusya-ABD diyalogunu sona erdirmiştir. Bu doğrultuda, Cenevre Barış Görüşmeleri çerçevesinde ABD ve diğer Batı ülkeleriyle beklediği yakınlaşmayı sağlayamayan fakat aynı zamanda Suriye’de giderek şiddetlenen iç savaş ortamında yalnızlaşan Rusya bölgesel aktörlerle

iş birliği yapmak durumunda kalmıştır.

“

Rusya'nın iş birliği yaptığı aktörlerden biri İsrail olmuştur. 2016'da iki aktör arasında yapılan mutabakat çerçevesinde, Rusya ile İsrail Suriye'de birbirinin operasyonlarına karşı tarafsız kalması ve planlanan operasyonları bildirmesi kararlaştırılmıştır.

”

Yeni Ortaklar Arayışı

Rusya'nın iş birliği yaptığı aktörlerden biri İsrail olmuştur. 2016'da iki aktör arasında yapılan mutabakat çerçevesinde, Rusya ile İsrail Suriye'de birbirinin operasyonlarına karşı tarafsız kalması ve planlanan operasyonları bildirmesi kararlaştırılmıştır. Öte yandan mutabakat, İsrail'e Suriye'deki Rusya'nın stratejik ortağı İran'ın askerî üs ve silahlı milislerine karşı hava operasyonu düzenleme hakkı tanımıştır. Bunun karşılığında ise İsrail, Rusya'nın ABD ile diyalogunu sağlama konusunda yardımcı olmayı öngörmüştür. Sonuç iti-

barıyla Rusya-İsrail mutabakatı, Rusya ile İran arasındaki en sorunlu konu hâline gelmiştir.

Rusya'nın yakınlaşmak istediği aktörlerden bir diğeri de Türkiye olmuştur. Rusya, uçak krizinden sonra Türkiye'yle ilişkilerini tekrar normalleştirmek için diplomatik görüşmeleri başlatmak istemiştir. Türkiye de bu yönde bir arayış içine girmiştir. Ankara ile Moskova'nın Suriye'deki çıkarlarının örtüşmeye başlaması, 2017'de başlayan Astana sürecine ivme kazandırmıştır. Bu kapsamda Astana ve Soçi Görüşmeleri, Suriye'nin batısında yaşanan siyasi gelişmelere yön vermeye başlamış; Türkiye-Rusya-Iran arasında kurulan üçlü mekanizma Türkiye ile Rusya arasındaki iş birliğini yeni düzeylere çıkarmıştır. Rusya, 2015'te ABD ile yapamadığını 2017'den itibaren Türkiye'yle yapmaya başlamış ve Suriye de kendisine yeni bir ortak kazanmıştır. Türkiye ise Rusya ile yürüttüğü diplomatik ve askerî ilişki üzerinden kendi güney sınırlarının güvenliğini sağlamıştır.

Suriye krizinin çözümüne yönelik Türkiye ile Rusya önderliğinde yürütülen Astana süreci, Rusya'nın Ortadoğu diplomasisi açısından büyük bir başarı olarak görül-

üştür. Hatta diğer kriz alanları için de bir model olarak sunulmuşsa da 2019'un başından itibaren Libya'da yaşanan gelişmelerin etkisiyle Rusya'nın bölge politikası tekrar değişmeye başlamış ve Suriye'de göreceli var olan uzlaşma ve iş birliği krize dönüşmüştür.

2011'den sonra taraflarla eşit ilişki içerisinde olduğunu ileri süren Rusya, 2016'dan itibaren Libya İç Savaşı sırasında sahneye çıkan Hafter'le ilişkilerini geliştirerek Libya iç siyasetinde rol almaya başlamıştır. Rusya'nın bu desteği ise Hafter'in 2019'un başında Trablus'a yönelik saldırıya geçmesini cesaretlendirmiştir. Hafter'i "Wagner" isimli özel askerî şirket üzerinden gayriresmî olarak destekleyen Rusya; aynı zamanda Libya krizinin ortaya çıkmasıyla Mısır, BAE ve Suudi Arabistan'la tekrar yakınlaşmıştır. Mısır ile askerî teknik alanda, Suudi Arabistan ile de enerji alanında iş birliği elde etmeyi amaçlamıştır. Rusya'nın bu tutumu, doğal olarak meşru Libya Mutabakat Hükûmetini destekleyen Türkiye ile Rusya'yı karşı karşıya getirmiştir. Bu noktada, Libya'daki güç mücadelesi İdlib krizinin tekrar ortaya çıkmasına yol açmış ve Astana süreci sekteye uğramaya başlamıştır. İdlib krizi üzerinden Türkiye'nin Libya'daki çıkarlarından vazgeçmesini isteyen Rusya, Libya konusunda Hafter'i desteklemeye devam etmişse de 5 Mart'ta Moskova'da imzalanan mutabakatla İdlib konusunda Türkiye ile mutabakat zeminini tekrar sağlamıştır. Diğer taraftan sonuç itibarıyla özellikle Libya ve Suriye krizlerinde görüldüğü üzere artık Rusya, Ortadoğu'daki iki krizin parçası hâline gelmiştir. ■

RUSYA-İRAN İLİŞKİLERİ FIRSATLAR VE SORUN ALANLARI

“

Her ne kadar Moskova-Tahran bölgesel meseleler üzerinde ilk bakışta ortak hareket ediyor görüntüsü verse de ilişkilerin gerçek mahiyeti daha titiz bir incelemeyi hak etmektedir. Daha geniş bir tarihsel bağlamda değerlendirildiğinde, Rusya-İran ilişkilerinde fırsat alanları kadar sorun alanlarının da varlığı dikkati çekmektedir.

”

Mustafa Caner

*SETA & Sakarya Üniversitesi
Ortadoğu Enstitüsü*

Rusya'nın Ortadoğu'da ilişkilerinin iyi olduğu ülkelerin başında İran gelmektedir. İkilinin Suriye üzerindeki stratejik ittifakı, aralarındaki çatlakların da çoğu zaman gözden kaçmasına sebep olmaktadır. Her ne kadar Moskova-Tahran bölgesel meseleler üzerinde ilk bakışta ortak hareket ediyor görüntüsü verse de ilişkilerin gerçek mahiyeti daha titiz bir incelemeyi hak etmektedir. Daha geniş bir tarihsel bağlamda

değerlendirildiğinde, Rusya-İran ilişkilerinde fırsat alanları kadar sorun alanlarının da varlığı dikkati çekmektedir. İlişkilerin ileride alacağı şekli öngörebilmek için bu alanların dikkatlerden kaçırılmaması önem arz etmektedir.

Rusya-İran İlişkilerinin Tarihsel Seyri

İran ve Rusya 19. yüzyılda uzun yıllar boyunca savaşmışlardır. Bu savaşların sonucunda İran; Gülistan (1813) ve Türkmençay (1828) gibi anlaşmalarla Kafkasya bölgesindeki çok geniş alanları Rusya'ya kaybetmiştir. 1907'de İngiltere ile anlaşarak İran'ı etki sahalarına (Spheres of Influence) bölen ve ülkenin kuzeyini denetlemeye başlayan Rusya, 1941'de de Nazi tehlikesi gerekçesiyle bilfiil işgalde bulunmuştur. Soğuk Savaş döneminin büyük kısmında karşıt bloklarda yer almalarından ötürü İran ve Rusya ilişkileri gergin seyretilmiştir.

İran İslam Devrimi sonrasında Tahran yönetiminin Washington ile tüm ipleri kopartacak krizler yaşaması, doğal olarak Sovyet Rusya ile İran arasında bir yakınlaşma ihtimalini gündeme getirmiştir.

Ancak 80'lerin ideoloji dozu yüksek atmosferinde "Ne Batı ne Doğu, İslam Cumhuriyeti!" sloganının kılavuzluk ettiği İranlı devrimciler, İran-İrak Savaşı ve Sovyetler Birliği'nin Saddam'a silah sağlaması gibi sebeplerden ötürü Sovyetler ile ilişkileri fazla ilerletememişlerdir. İlişkilerdeki iyileşme ve gelişme, 90'lardan itibaren mümkün olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması, yeni bir dünyanın kurulması, İran-İrak Savaşı'nın sona ermesi ve Humeyni'nin ölümüyle birlikte Rafsancani döneminin pragmatik iklimi, İran'ı Rusya ile iş birliğine daha da yaklaştırmıştır. Bu dönemde silah anlaşmaları ve nükleer enerji konusunda iş birliği başta olmak üzere ikili ilişkileri ileriye taşıyacak adımlar atılmıştır. 2001 yılında İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi, İslam Devrimi sonrası Rusya'yı ziyaret eden ilk İran Cumhurbaşkanı olmuştur. Putin dönemiyle birlikte yükselişe geçen proaktif Rus dış siyaseti, İran ile olan ilişkilerin geliştirilmesini gündemine almıştır.

Ancak ilişkilerin geliştiği bu dönemlerde de birtakım pürüzler varlığını devam ettirmiştir. 1995 yılında ABD Başkan Yardımcısı Al Gore ile Rusya Başbakanı Viktor Chernomyrdin arasında imzalanan anlaşma bunlardan biridir. Gore-Chernomyrdin anlaşmasına göre Rusya'nın İran ile olan tüm askerî ilişkilerini ve silah satışlarını sonlandırması gerekmiştir. İran bu anlaşmayla birlikte Rusya'dan hiç beklemediği bir hamle ile karşılaşmıştır. Ancak Putin'in göreve gelmesiyle anlaşma 2000 yılında iptal edilmiştir.

Fakat iki ülke arasındaki krizler bu anlaşmayla sınırlı değildir. 2010 yılında İran'a yönelik Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) tarafından 9 Haziran'da alınan yaptırım kararını Türkiye ve Brezilya Geçici Güvenlik Konseyi üyeleri olarak reddetseler de Rusya olumlu oy kullanmıştır. Bahsi geçen yaptırım kararına binaen, 2007 yılında Rusya ve İran arasında imzalanan 800 milyon dolarlık S-300 anlaşması da tehlikeye girmiş ve Rusya uzun yıllar İran'a S-300 teslimatını gerçekleştirmemiştir. 2015 yılında imzalanan nükleer anlaşmanın ardından Rusya, bahsi geçen hava savunma sistemlerini İran'a teslim etmiştir. Bu üç örnekte de ABD faktörünün Rusya-İran ilişkilerinde oldukça belirleyici olduğunu görmek mümkündür.

Öncelikle Rusya, İran'ı Güney Kafkasya'da bir dengeleyici aktör olarak görmektedir. Kafkasya'daki Sünni İslamcı gruplara karşı İran'ın Şiiliği, bahsi geçen grupları sınırlandırıcı bir unsur olarak telakki edilmektedir.

Rusya-İran ilişkilerini Şekillendiren Parametreler

Rusya'nın İran'a yönelik politikasını şekillendiren birkaç faktör bulunmaktadır. Öncelikle Rusya, İran'ı Güney Kafkasya'da bir dengeleyici aktör olarak görmektedir. Kafkasya'daki Sünni İslamcı gruplara karşı İran'ın Şiiliği, bahsi geçen grupları sınırlandırıcı bir unsur olarak telakki edilmektedir. Bu sebeple

İran'ın bölgede desteklenmesi Rusya açısından önemlidir. Yine İran'ın Azerbaycan siyasetindeki, özellikle Dağlık Karabağ meselesinde, Ermenistan'ın pozisyonuna yakınlığı dikkate alındığında, Rusya'nın Azerbaycan üzerinde bir denetim aracı olarak da İran'dan faydalanmayı düşünmesi olasıdır.

Hem Rusya hem de İran'ın ABD'nin Ortadoğu'da sınırlandırılması yönündeki temayülü dikkate alındığında da aynı doğrultuda çalıştıkları söylenebilir. İran İslam Devrimi sonrasında başlayan bu çıkar ortaklığı, birtakım pürüzlere rağmen bugün de devam etmektedir. ABD'nin Ortadoğu'daki pozisyonu, büyük oranda Rusya ve İran'a rağmen belirlenmektedir. Ancak Rusya, İran'ın aksine ABD ile açık diplomatik ilişki kanallarına sahiptir. ABD hem Rusya'ya hem de İran'a yaptırım uygulasa da İran üzerindeki yaptırımları çok daha serttir. Ayrıca ikilinin BMGK'nın daimi üyeleri olmaları hasebiyle de zaman zaman İran'a yönelik ortak tavır aldıkları bilinmektedir.

Suriye İç Savaşı başladığından bu yana, İran'ın tavrı Esad yönetiminin kayıtsız şartsız ayakta tutulması adına gereken tüm askerî, ekonomik ve siyasi desteğin verilmesi yönünde olmuştur. Savaşın başında anlamlı bir fark yaratan bu destek 2015 yılında artık yetmemeye başlamış ve Rusya'dan yardım istenmiştir. Rusya'nın yardıma gelmesiyle Şam yönetimi ayakta kalmayı başarmıştır. Esad'ın iktidarda kalması Rusya ve İran'ın iş birliği sonucu mümkün olmuştur. İran ve Rusya iş birliği, aşağıda açıklanan kimi pürüzlere rağmen

şu an için devam etmektedir. Ancak iki ülke ilişkilerini etkileyen faktörlerden bazıları, çıkar ortaklığından ziyade çıkar çatışmasını da kapsamaktadır.

İran ve İsrail arasındaki varoluşsal çatışma dikkate alındığında, Moskova-Tahran ilişkilerindeki zayıf bir nokta dikkati çekmektedir: Rusya, hiçbir zaman İsrail ile problemli ilişkilere sahip olmak istememiştir. Dolayısıyla her türlü durumda, İran ve Rusya arasındaki iş birliğinin İsrail faktörünce sınırlandırılacağı söylenebilir. Bu durum son zamanlarda Suriye'nin güneyindeki İsrail hava saldırıları bahsinde kendini göstermiştir. Rusya'nın Suriye sahasına askerî olarak angaje olduğu 2015 senesinden bu yana İsrail de gerek Esad güçlerine gerekse İran güçlerine hava saldırıları düzenlemektedir. Bu saldırılar sonucunda yüzlerce kişi hayatını kaybetmiş, pek çok mühimmat deposu, karargâh, askerî tesis ve havaalanı vurulmuştur. Saldırıların sahadaki sonucu ise İran güçlerinin mevzi kaybı ve Şam çevresindeki kimi bölgelerden çekilmeleri ya da kuvvet eksiltmeleri şeklinde olmuştur. Elbette tüm bu saldırılar Rusya'nın zımni onayıyla gerçekleşmekte ve İsrail uçaklarına karşı Rus hava savunma sistemleri çalışmamaktadır.

“

Rusya, ABD gibi müttefiklik bağları temelinde değil, mevcut vaziyetin sömürülmeye müsait tarafları temelinde hareket eder. Bir diğer ifadeyle, Rusların müttefikleri yoktur, yalnızca geçici stratejik ortakları vardır.

”

Rusya-İran İlişkileri Nereye Gidecek?

Her ne kadar Tahran ve Moskova arasındaki bağlar sağlamış görünümlü verse de önünde sonunda iş birliklerinde derin çatlaklar oluşması kaçınılmazdır. İki taraf da geçici bir iş birliği içerisinde hareket ettiklerinin farkındadır. Suriye üzerinde çıkar birlikleri onları şimdilik bir arada tutsa da Rusya ve İran'ın uzun vadeli Ortadoğu tahayyülleri farklılaşmaktadır. Daha doğrusu, İran'ın uzun boylu jeopolitik hesaplarına karşılık Rusya daha kısa vadeli ve aktüel gündem bağlamında hareket etmektedir. Moskova, Tahran gibi ideolojik katılığın rehberliğinde değil; reel-politik mucibince vaziyet almaktadır. Ayrıca Rusya, ABD gibi müttefiklik bağları temelinde değil, mevcut vaziyetin sömürülmeye müsait tarafları temelinde hareket eder. Bir diğer ifadeyle, Rusların müttefikleri yoktur, yalnızca geçici stratejik ortakları vardır. Üstelik Rusya bir gün bölgeden çekildiğinde, İran'ın elde kalan enkazla yüzleşmek gibi bir muhasebesi de ola-

caktır. Ancak o gün gelmeden de ikilinin pek çok konuda farklılaştıkları söylenebilir.

Öncelikle Suriye'de mevcut Şam yönetiminin ayakta kalması için beraber hareket etmeleri, sıcak çatışmaların büyük oranda sona ermesiyle birlikte Esad üzerinde kimin daha fazla kontrol sahibi olacağı sorunsalıyla bağlantılı olarak yeni problem alanları yaratmıştır. Yeni kurulacak siyasal yapı üzerinde, Irak'taki ABD-İran rekabetine benzer bir rekabetin Rusya-İran arasında yaşanacağı öngörülmektedir. Siyasi nüfuz üzerindeki rekabete ek olarak ekonomik yeniden yapılanma üzerinde de İran-Rus rekabeti göze çarpmaktadır. Yıkılan Suriye şehirlerinin yeniden imarı için inşaat şirketleri bazında bir yarış başlamıştır. Bu gelişmelere paralel olarak elbette en önemli kavga, Suriye'de hangi ülkenin ne şekilde bir askerî varlığa sahip olacağı meselesinde düğümlenmektedir. Bu noktada, Rusya'nın İran'ı sınırlandırmak üzere İsrail'in hava saldırılarına sessiz kaldığı düşünülebilir. Böylelikle, İran'ın askerî varlığını eksilterek kendisine daha fazla alan açmaktadır.

Bütün bu faktörler akılda tutulduğunda, artık Rusya-İran iş birliğinde kritik zamanlara yaklaşıldığı göze çarpmaktadır. Üstelik İran'ın ekonomisindeki ağır tablo ve koronavirüs felaketi sebebiyle Rusya'ya karşı daha tavizkâr bir tutum içerisine gireceği de öngörülebilir. Rusya, İran'ın bu hâlimden Suriye bahsinde mutlaka faydalanacaktır. Ayrıca tarihsel örnekler de bize göstermektedir ki iki ülke ilişkilerinde kaybeden taraf genellikle İran olmuştur. ■

ÇAĞDAŞ RUS ASKERÎ STRATEJİSİNİN AMAÇLARI

“

Sovyetler Birliği'nin çökmesi Rusya'nın askerî yapısının üzerine büyük bir yük bindirmiştir. Nitekim, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının yankılarını sona erdirmek için Rus askerî teşkilatı tarafından çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Rusya'nın askerî gücü Vladimir Putin döneminde statüsünü yeniden kazanmaya, modernleşmeye ve gelişmeye başlamıştır.

”

Dr. Watheq Al-Sadoon

Uzman, ORSAM

Askerî stratejilerin hazırlanması, test edilmesi, değerlendirilmesi, yeniden gözden geçirilmesi Rusya özelinde olmakla birlikte aslında tüm ülkelerin siyasi ve askerî liderlerinin en önemli görevleri arasındadır. Rusya, Soğuk Savaş döneminde (1945-1991) dünyadaki süper güç kutuplarından biri olan Sovyetler Birliği'nin meşru varisi haline gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin çökmesi Rusya'nın askerî yapısının üzerine büyük bir yük bindirmiştir. Nite-

kim, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının yankılarını sona erdirmek için Rus askerî teşkilatı tarafından çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Rusya'nın askerî gücü Vladimir Putin döneminde statüsünü yeniden kazanmaya, modernleşmeye ve gelişmeye başlamıştır.

Rus İmparatoru III. Alexander'ın (1845-1894) “Ülkemiz her yandan düşmanlarla sarılıdır. Rusya'nın kara kuvvetleri ve donanmasından başka dostu yoktur” ifadesi askerî yeterliliklerin güçlendirilmesi politikasına önem ve öncelik verildiğini göstermektedir. Ayrıca farklı tarihsel süreçlerle birlikte Rus li-

derler ülkenin ekonomik, bölgesel ve küresel menfaatlerini korumada en etkili aracın askerî güç olduğu inancıyla hareket etmişlerdir. Birbirini takip eden rejimler güvenlik kaygıları doğrultusunda özellikle bölgesel çevrelere karşı daima teyakkuzda olmuştur.

Sovyetler Birliği Enkazından Çıkış

Rus askerî stratejisinin en önemli genel eğilimlerine, hedeflerine ve uygulamalarına binaen eski Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya'nın savunma politikasının birkaç aşamadan geçtiğini söyleyebiliriz. Bu aşamaları Sovyetler Birliği'nin çöküşünün Rus askerî kapasitesini etkilemesini engellemek, Rusya'nın yerel ve bölgesel güvenlik ile ilgili menfaatlerini belirlemek ve söz konusu menfaatleri korumaya yönelik adımlar atmak, Rusya'yı küresel rekabet arenasına sokmak, Rus ordusunun Çarlık ve Sovyet dönemlerindeki güç ve etkisini yeniden diriltmek şeklinde özetlemek mümkündür.

Sovyetler Birliği'nin 1990'ların başında çökmesiyle yaşanan siyasi ve ekonomik dönüşümler Rusya Federasyonu ordusunun silahlanma, donanma ve örgütlenme düzeylerinde düşüşleri de beraberinde getirmiş; bunun yanı sıra birliğin dağılmasını takip eden ilk yıllarda ordunun moral, motivasyon ve savaş verimliliği olumsuz etkilenmiştir. Rusya, Sovyetler Birliği'nin parçalanması ile birlikte bölgesel ve küresel anlamda Rus millî güvenliği için hayati önem taşıyan birçok noktadan çekilmiş ve böylelikle Rus askerî konuşlanmasının seyri değişmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ortaya çıkardığı pek çok sorun ve zorluğa rağmen Ruslar çöküşün yansımalarını durdurmak ve Rusya'nın güvenlik çıkarlarını korumaya yönelik yeni formüller geliştirmek için hemen harekete geçmişlerdir. Geliştirdikleri yeni formül ve politikaları çağdaş bölgesel-küresel koşullara ve Rus askerî kapasitesinin mevcut sınırlarına uygun olarak muhafaza etmeye odaklanmışlardır.

Soğuk Savaş sonrasında Rus askerî stratejisi; cumhuriyetin, toprakların ve bölgelerin birliğini korumak, eski Sovyet Cumhuriyetleri'ndeki Rus nüfuzunu ve hâkimiyetini devam ettirmek, Batı ve ABD'nin bu bölgelere sızmasını engellemek, Rus askerî gücünü yeniden küresel standartlara ulaştırmak, yeni askerî ilişkiler inşa etmek ve başta Ortadoğu'da olmak üzere Rusya'yı uluslararası güvenlik arenasında etkin bir aktör kılmak etrafında şekillenmiştir.

Bilindiği gibi Rusya, son bin yıl içerisinde kendisini jeostratejik anlamda büyük öneme sahip bir alan ve imparatorluklarla çevre-

miştir. Üç Baltık devleti (Estonya, Letonya, Litvanya), Doğu Avrupa devletleri (Belarus, Ukrayna, Moldova), Güney Kafkasya devletleri (Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan) ve Orta Asya devletleri (Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan) Rusya'ya komşu olan dört temel bölgeyi oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Doğu Türkistan (Sincan Uygur Özerk Bölgesi), Afganistan, Pakistan, Keşmir, İran ve Ortadoğu gibi güç ve nüfuz savaşlarına tanık olan bölgeler de Rusya için ciddi önem arz etmektedir.

Kullanılan yöntem ve araçların çeşitlendirilmesi, müttefiklerle iş birliği, düşmanlar üzerinde baskı oluşturma Putin dönemi Rus askerî stratejisinin ön plana çıkan ilkeleri olmuştur.

Putin ile Birlikte Küresel Arenaya Geri Dönen Rusya

Rus askerî stratejisi, Putin'in iktidara gelmesiyle küresel bir oyuncu temelinde yeniden yapılandırıl-

maya başlanmıştır. Putin, uluslararası stratejik çevrede Rusya'nın karşı karşıya olduğu problemlerle, özellikle de Rusya'ya karşı Batı'nın ve ABD'nin oluşturduğu tehlikelerle başa çıkma noktasında yeni bir askerî doktrin yaratmaya büyük önem vermiştir.

“

Artan Rus askerî kapasitesi, Rus ekonomisine dair hâlihazırdaki göstergeler ve gerek siyasi meselelerde gerekse güncel çatışmalarda Rusya'nın üstlendiği rol Rus askerî gücünün artacağına; bölgesel olarak konvansiyonel silah alanında ve küresel olarak ise nükleer silah alanında başat ülkeler arasında yer alacağına işaret etmektedir.

”

Çarlık ve Sovyet dönemlerindeki küresel güç ve nüfuzuna kavuşamaması amacı ile siyasi, ekonomik ve askerî açıdan zayıflatılmaya çalışılan ve sınırlarında kurulan üsleri ile askerî olarak NATO aracılığı ile kontrol edilen Rusya için ha-

yati önem taşıyan son dönemdeki silahlanma yarışları askerî stratejisinde ayrıca önemli yer tutmuştur. Bu doğrultuda çağdaş Rus askerî stratejisi, ülke güvenliğini sağlamak için Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkelerle etkili bir askerî iş birliği kurma eğilimini benimsemiştir. Bu çerçevede Rusya, güvenlik çıkarlarını garantiye almak için başta Ortadoğu olmak üzere dünyada stratejik öneme sahip bazı bölgelerde askerî varlık göstermesi gerektiği kuralına bağlı kalarak hareket etmiştir. Kullanılan yöntem ve araçların çeşitlendirilmesi, müttefiklerle iş birliği, düşmanlar üzerinde baskı oluşturma Putin dönemi Rus askerî stratejisinin ön plana çıkan ilkeleri olmuştur. Farklı

amaç ve icraatları tek bir yönde birleştirmeye olanak sağlayan bu strateji kapsamında Ruslar, ekonomik veya siyasi hedeflere ulaşmada askerî araçlar kullanmışlardır.

Rusya Federasyonu'nun Soğuk Savaş sonrası askerî dönemde özellikle de siyasi ve ekonomik anlamda çok hızlı değişim ve dönüşümlere sahne olan mevcut uluslararası ortamda belirlediği diğer hedeflerine ulaşması oldukça zor olacaktır. Ancak artan Rus askerî

kapasitesi, Rus ekonomisine dair hâlihazırdaki göstergeler ve gerek siyasi meselelerde gerek-

se güncel çatışmalarda Rusya'nın üstlendiği rol Rus askerî gücünün artacağına; bölgesel olarak konvansiyonel silah alanında ve küresel olarak ise nükleer silah alanında başat ülkeler arasında yer alacağına işaret etmektedir. Rusya'nın, söz konusu konumu ve gerçekleştirdiği dönüşümler sayesinde uluslararası platformda etkili bir devlet olarak varlığını sürdüreceği söylenebilir. Ancak bu etkinin daimî olması Rusya'daki siyasi, ekonomik ve güvenlik ile ilgili koşulların seyrine bağlıdır.

Sonuç olarak ileride uluslararası ilişkilerin seyrini ve küresel güçler arasındaki çatışmaların dinamiklerini şekillendirmesi beklenen Soğuk Savaş sonrası Rus askerî stratejisinin en önemli hedefleri şu şekilde özetlenebilir: Öncelikle

Rus askerî kuvvetlerinin geleneksel ve stratejik yeteneklerini güçlendirme, ikinci olarak Rusya'nın ulusal güvenliğini ve toprak bütünlüğünü koruma, üçüncü olarak Rus ekonomisine hizmet edecek bölgesel ve

küresel ortaklıklar inşa etme, dördüncü olarak terörle mücadelenin küresel boyutunda yer alarak bunu bölgesel ve uluslararası anlamda askerî genişleme aracı olarak kullanma, beşinci olarak Sovyetler Birliği'nde yer almış devletler ile güvenlik anlamında ortaklıklar kurarak Rusya'nın jeostratejik güvenliğini garantiye alma ve son olarak bazı çatışma bölgelerinde askerî girişimlerde bulunarak Rusya'nın prestijini ve uluslararası saygınlığını korumaktır. ■

RUSYA'NIN IRAK POLİTİKASININ DİNAMİKLERİ VE GELECEĞİ

“

Rusya-Irak ilişkileri açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilecek Saddam'a yönelik yaptırımlar nedeniyle iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde sert bir düşüş yaşanmıştır. Yeltsin'in 31 Aralık 1999'da istifa etmesinin ardından, göreve gelen Vladimir Putin'in merkezîyetçi politikaları iç sorunlara önemli ölçüde çözüm sağlamıştır.

”

Bilgay Duman

*Irak Çalışmaları
Koordinatörü, ORSAM*

Mehmet Alaca

Uzman, ORSAM

G ünümüzde Rusya-Irak ilişkileri, 1958'de Bağdat Paktı'nın sona ermesinin ardından, yeniden kurulan Irak ile Sovyetler Birliği arasındaki bağların devamı niteliğindedir. Yeniden tesis edilen ilişkiler özellikle 1968'de Baas Partisi'nin iktidara gelmesiyle oldukça istikrarlı bir zemin kazanmıştır. Sovyetlerin 1979'da Afganistan'ı işgal etmesi bölgeden bir süre uzaklaşmasına yol açmış ancak 1991'de dağılan Sovyetler Birliği'nin

mirası Rusya Federasyonu'na kalmıştır. Bu süreç sonrasında Çeçenistan Savaşı (1994-1996), özerk cumhuriyetlerin bağımsızlık talebi, ekonomik kriz gibi iç sorunlarla yüzleşen Boris Yeltsin liderliğindeki yeni Rusya'nın uluslararası arena-daki konumu oldukça zayıflamıştır. Bu sorunları hafifletme amacıyla Batı ülkeleri ve ABD ile ilişkilerine öncelik verme arayışına giren Rusya, 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgalinin ardından batı blokunun yanında Saddam Hüseyin'e yönelik uygulanan Birleşmiş Milletler (BM) yaptırımlarına katılmıştır.

Rusya-Irak ilişkileri açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilecek Saddam'a yönelik yaptırımlar nedeniyle iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde sert bir düşüş yaşanmıştır. Yeltsin'in 31 Aralık 1999'da

istifa etmesinin ardından, göreve gelen Vladimir Putin'in merkeziyetçi politikaları iç sorunlara önemli ölçüde çözüm sağlamıştır. 2000'li yılların başında ise enerji fiyatlarının artışıyla elde edilen gelirler Rusya'nın borçlarını kapatmasını kolaylaştırmıştır. Rusya bu dönemde Batı ile kısmen uyumlu politikalar benimsemesine rağmen Doğu Avrupa'da yaşanan gelişmeler, NATO'nun ve Avrupa Birliği'nin (AB) hırslı genişleme çabaları ve ABD'nin Ortadoğu'daki faaliyetleri ilerleyen dönemlerde Moskova'nın güvenlik algısını ve bölge stratejilerini etkilemiş ve Kremlin'i daha aktif bir dış politikaya yöneltmiştir

Irak İşgali ve Arap Baharı

ABD'nin 2003'teki Irak'ı işgali Rusya'nın Irak politikası açısından yeni bir sayfa açmıştır. Washington veya Bağdat'ı birbirine tercih etmeyen Moskova, krizin BM aracılığıyla çözülmesini savunmuştur.

Saddam rejimiyle yaklaşık 30 milyar dolar değerindeki olan petrol anlaşmalarının zarar görmemesi ve Bağdat'ın Moskova'ya olan borçlarını ödemesi için işgale karşı çıkan Rusya, işgal sonrasında Irak pazarında var olmak istemiştir.

Ancak oluşan güvenlik ve istikrarın eksikliği, Rusya'nın Irak ile ilişkilerini ciddi etkilemiştir.

Öyle ki Haziran 2006'da Bağdat'ta Rus bir diplomat öldürülmüş ve 4 Rus da kaçırılmıştır.

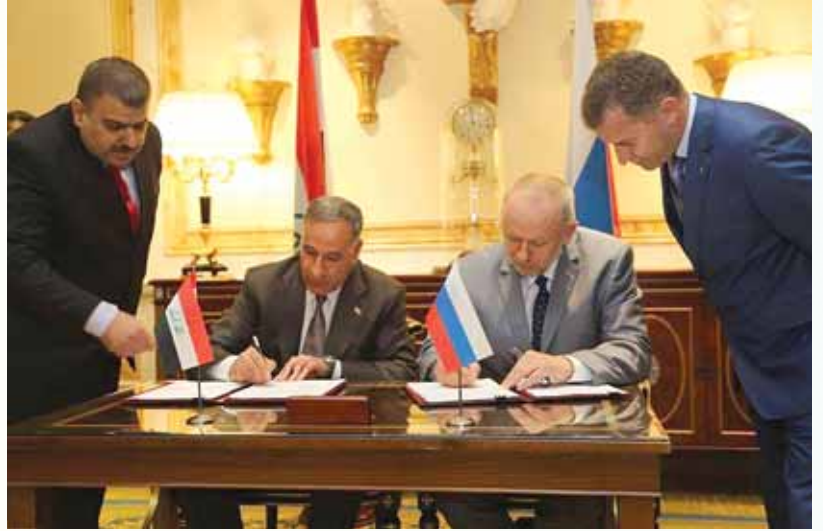

ABD'nin askerî birliklerini Irak'tan çektiği ve Arap Baharı'nın başladığı 2011 yılı Rusya-Irak ilişkileri açısından diğer dönüm noktasını oluşturmaktadır.

Irak'ta neredeyse tüm sektörlerde önemli paya sahip olan Rusya, işgal sonrası ekonomik ve jeostratejik çıkarlarını korumak amacıyla ABD öncülüğünde kurulan hükûmeti desteklemiştir. ABD'nin ülkede istikrarı sağlayamaması, Arap dünyasında ABD karşıtı ruhun güçlenmesi ve 2008 ABD başkanlık seçimlerinden sonra Amerikan güçlerinin Irak'tan çekilme emareleri Moskova-Bağdat ilişkilerine güçlü zemin sağlamıştır. Bu dönemde iki devlet arasında enerji iş birliğinde hareketlenme yaşanmış ve Rus petrol şirketleri Lukoil, Gazprom ve Rosneft ülkede hem kuzey hem de güney petrol sahalarında ciddi etkinlik göstermeye başlamıştır. Enerji alanındaki iş birliğinin aksine, bu dönemde Moskova askerî alanda beklenen seviyeye ulaşamamıştır zira 2011'e kadar Irak'ın asıl silah tedarikçisi Washington olmuştur.

ABD'nin askerî birliklerini Irak'tan çektiği ve Arap Baharı'nın başladığı 2011 yılı Rusya-Irak ilişkileri açısından diğer dönüm noktasını oluşturmaktadır. Süreci fırsat bilen Moskova, Bağdat ile ilişkilerini Sovyetler dönemindeki seviyeye taşımayı amaçlamıştır. Nitekim Mayıs 2011'de Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov işgalden sonra ilk kez Bağdat'ı ziyaret etmiştir. Sonraki yıl ise Irak Başbakanı Nuri el-Maliki Moskova'yı ziyaret ederek Putin ile görüşmüştür. Washington'dan boşalan yeri askerî alanda da doldurmaya çalışan Moskova, 2012'de Bağdat'la 4,2 milyar dolarlık silah anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma Rusya'nın 1991'den bu yana Ortadoğu'da yaptığı en büyük silah anlaşması olmuştur.

Böylece Rusya, Arap Baharı nedeniyle Libya'nın lideri Muammer Kaddafi'nin devrilmesi sonucunda kaybettiği 4 milyar dolarlık silah sözleşmesini telafi etmiştir. Her ne kadar Irak; savaş helikopterleri, füzeler ve diğer askerî malzemelerin yer aldığı silah alım anlaşmasını "yolsuzluk" ihtimali gerekçesi ile iptal etse de Rusya, Ekim 2013 itibarıyla Mİ-35 ve Mİ-28 tipi helikopterlerin Irak'a sevkiyatlarını yapmıştır.

Arap Baharı'nın Suriye'ye sıçraması üzerine 2015'te sahaya inerek savaşın seyrini değiştiren Rusya için Irak toprakları Suriye'deki müttefiki İran'ın Suriye'ye erişimi bağlamında da önem arz etmiştir. Bununla birlikte, IŞİD'in Irak ve Suriye topraklarında hâkimiyet sağlaması da Moskova ile Bağdat hattını ortak tehdit algısı çerçevesinde yakınlaştırmıştır. Söz konusu tehdidin ortaya çıktığı 2014 baharında Bağdat'ın talebiyle Moskova ile 1 milyar dolar değerinde silah anlaşması yapılmıştır. 2013'te teslim edilen Rus helikopterleri IŞİD'e karşı aktif şekilde kullanılırken, yeni anlaşma

SU-25 savaş uçaklarını içermiştir. Özellikle IŞİD tehdidiyle yıpranan Irak'ın, ABD'den Eylül 2011'de sipariş ettiği F-16 uçaklarını zamanında alamaması, Rusya'ya bu konuda yakınlaşmasına neden olmuş; Moskova da Haziran 2014'te 5 adet SU-25 savaş uçağını Bağdat'a teslim etmiştir. Ayrıca Eylül 2015'te Irak, Suriye, İran ve Rusya'dan oluşan IŞİD'e karşı Bağdat'ta koordinasyon merkezi kuran Moskova, bu dönemde Bağdat'a Pantsir S-1; Erbil'e ise ZU-23-2 uçaksavar topçu sistemleri satmıştır. Ekonomik ve askerî yatırımları ile itidalli bir politika yürüten Rusya'nın IŞİD'le mücadele için ABD'nin liderliğinde kurulan koalisyonla çalışarak İran, Suriye ve Irak'la alternatif bir koalisyon kurması ve Bağdat ile askerî ve istihbarat alanında iş birliğini güçlendirme arayışına girmesi, ABD ile bu ülke özelinde artan rekabetin göstergesi olmuştur. Ayrıca son zamanlarda Irak hükûmetinin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi almak istediğine ilişkin tartışmalar dikte alındığında Moskova'nın ka-

demeli olarak Irak'ta siyasi ve askerî güç elde edeceği düşünülebilir.

“

Sovyetlerin aksine Erbil ile Bağdat arasında denge gözeterek çıkarlarını korumak için ülkede istikrarı ve bütünlüğü destekleyen Rusya, Kürtlerle ilişkilerini de güçlü tutma gayreti göstermektedir.

”

IKBY ile Dengeli İlişkiler

Rusların Iraklı Kürtlerle ilişkisi de tarihi ve özel bir geçmişe sahiptir. Bağdat ile Kürtler arasındaki gerilimden çıkar elde etmeye çalışan Sovyetler, Irak ile ilişkilerinin gerildiği noktalarda Kürt kartını oynamaktan geri durmamıştır. Sovyetler, her ne kadar kısa sürede desteğini çekerek yıkılmasına neden olsa da Ocak 1946'da İran'da kurulan Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kurulmasını desteklemiştir. 1947'de Sovyetlere sığınan Mahabad'ın Genelkurmay Başkanlığını yapmış Iraklı Kürt lider

Molla Mustafa Barzani 1956'da Irak'a dönerek 1961-1975 yıllarında Bağdat'a karşı çok sayıda ayaklanma düzenlemiştir. Sovyetler, 1970'te Irak-Kürt Özerklik Anlaşması ile Bağdat'ı Kürt haklarını ve özerkliğini tanımaya zorlamış ancak Kürtler ABD'nin teşvikiyle anlaşmayı kabul etmemiştir. Aynı yıl Bağdat'la Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalayan Sovyetler, Irak ile ilişkiler doruk noktasına ulaşınca Kürtlerden desteğini çekmiştir.

Sovyetlerin aksine Erbil ile Bağdat arasında denge gözeterek çıkarlarını korumak için ülkede istikrarı ve bütünlüğü destekleyen Rusya, Kürtlerle ilişkilerini de güçlü tutma gayreti göstermektedir. Bununla birlikte Rusya Federasyonu içerisindeki ayrılıkçı hareketler nedeniyle de Rusya'nın Irak'ın toprak bütünlüğünden yana bir politika izlediğini söylemek mümkündür. Rusya, 2007'de Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde (IKBY) temsilcilik açan ilk ülkelerden biri olmakla birlikte Türkiye'nin tepkisi nedeniyle bir süre bu temsilciliği kullanmamıştır. Kürtlerle ilişkileri partiler düzeyinden ziyade Erbil hükümeti ile yürütmeye çalışan Rusya, ABD gibi bölgedeki günlük siyasi süreçlere müdahale etmemektedir. 2010'dan itibaren IKBY ile ilişkilerini daha çok enerji sektörü üzerinden kurgulayan Moskova, 2012'de Gazprom ile IKBY arasında üç petrol bölgesinde petrol üretimi için sözleşme imzalanmıştır. 2017'de ise IKBY ile 20 yıllık bir anlaşma imzalayan Rosneft, Kerkük'ten Türkiye'ye petrol taşıyan boru hattını da 1,8 milyar dolara satın almıştır. Nisan 2014'te

IKBY'nin Moskova'daki temsilciliğinin resmî törenle açıldığı Rusya, özellikle ekonomik çıkarlarını koruyabilmek için Bağdat ve Erbil arasında dengeli bir politika izlemektedir. Nitekim 2017'deki referandumla ilgili kesin bir pozisyon almaktan kaçınan Moskova, Erbil ile Bağdat'ın çatışmaya girmeden anlaşma yolunu bulması gerektiğini savunmuştur.

Ancak Irak'ın ABD'ye bağımlılığı dikkate alındığında söz konusu iki ülke arasındaki ilişkilerin normal zeminde geliştiği/gelişeceğini söylemek zordur. İki tarafın ortaklığının ve pozisyonlarının eşit temellere oturmaması, Irak'ta devlet aygıtları güçlendikçe ülkenin yüzünü doğuya daha fazla dönmesini sağlayacaktır. Bölgesel dengeler ve ABD'nin Irak'taki belirsiz politikaları da ülkenin ekonomik ve siyasi ilişkilerinde Amerikan tekelinin altını zamanla oyabilir. Önümüzdeki yıllarda Asya pazarına daha entegre hale gelmesi beklenen Irak, Rusya, Çin ve Hindistan'ın bölgedeki yükselen varlığı konusunda önemli üslerden biri olabilir. Özellikle Çin'in Kuşak-Yol Projesi bağlamında Irak'ın Körfez ülkeleri, Batı ve Doğu arasında koridor olması beklenirken, Asya bloğuyla yakın teması olan Rusya'nın sahayı domine etmesi muhtemel olabilir. Irak ile ilişkileri yalnızca enerji sektöründe değil; diğer ekonomi ve altyapı sektörlerinde de gelişmeye devam edecek olan Rusya'nın, daha çok ekonomik çıkarlarına yoğunlaştığı görülse de Suriye'de olduğu gibi orta vadede Irak'ta da siyasi ve askerî alanda etkinleşebileceği hesaba katılmalıdır. ■

FIRAT'IN DOĞUSUNDAKİ RUS VARLIĞI

“

Rusya, 13 Ekim 2019'da terör örgütü YPG/PKK ile ilişkili Suriye Demokratik Güçleri (SDG) ile rejim ordusunun sınır bölgesine girmesine izin veren bir mutabakat imzalayarak bölgede ABD'nin yerini almaya çalışmıştır. Böylece Rusya, Türkiye'nin ilerleyişini durdurmak için bölgede garantör ülke olmayı ve SDG ile Beşar Esad rejimi arasındaki müzakerelerin gözetimini üstlenmeyi vadetmiştir.

”

Dr. Samir Alabdullah

Uzman, ORSAM

T el Abyad ve Rasulayn arasında gerçekleşen Barış Pınarı Harekâtı'nın ardından ABD'nin Türkiye ile olan sınır hatından çekilip petrol sahalarında yoğunlaşmaya başlamasıyla Ekim 2019 tarihinde Ruslar Fırat'ın doğu bölgesinde de etkisini artırmaya başlamıştır. Rusya, 13 Ekim 2019'da terör örgütü YPG/PKK ile ilişkili Suriye Demokratik Güçleri (SDG) ile rejim ordusunun sınır bölgesine girmesine izin veren bir mutabakat imzalayarak bölgede ABD'nin yerini almaya çalışmıştır.

Böylece Rusya, Türkiye'nin ilerleyişini durdurmak için bölgede garantör ülke olmayı ve SDG ile Beşar Esad rejimi arasındaki mü-

zakerelerin gözetimini üstlenmeyi vadetmiştir. Söz konusu mutabakat rejimin Ayn el-Arab, Tel Temr, Ayn İsa bölgelerinde konuşlan-

masına olanak sağlamıştır. Rus güçleri ise Münbiç'teki es-Sa'diyye Üssü, Halep kırsalındaki Ayn el-Arab'ta bulunan Harab Işk Üssü ve Haseke'deki Yelda Sarayı Üssü gibi eskiden ABD'nin kontrolünde olan bazı üslere girme imkânı elde etmiştir. Bunun yanı sıra Kamışlı Havaalanı'nı çok sayıda helikopter, Pantsir tipi hava savunma sistemleri ve Hmeymim Üssü'nden getirilen savaş uçakları ile donatan Moskova buradaki askerî faaliyetlerine hız kazandırmıştır.

22 Ekim 2019'da Moskova ve Ankara arasında SDG'nin sınırdan 30 km çekilmesini, iki taraf arasında Ayn el-Arab'tan el-Malikiye'ye kadar (Kamışlı hariç) 10 km derinlikte ortak devriyelerin yapılmasını, Tel Abyad ve Rasulayn vilayetlerinin mevcut statülerinin korunmasını içeren Soçi Mutabakatı imzalanmıştır. İmzalanan mutabakat neticesinde Rusya'nın Fırat'ın doğusundaki askerî varlığının daha da güçlendiği anlaşılmaktadır.

Rus Kuvvetlerinin Bulunduğu Bölgeler

Fırat'ın doğusunda Rusya'ya ait yaklaşık 15 adet askerî nokta bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri aşağıda belirtilmiştir:

- **Kamışlı Havaalanı:** Hava savunma füze sistemini, yaklaşık iki yüz Rus askerini, onlarca zırhlı araç ve tankı, altı helikopter, helikopter uçaklarını, MİG-35 tipi iki adet saldırı uçağını bünyesinde barındıran askerî üstür. Rus subaylar, havaalanı yakınındaki villaları karargâh olarak kullanmaya başlamışlardır. Rusya, Kamışlı Havaalanı'nı Hmeymim Üssü'ne benzer bir havaalanına dönüştürme istemektedir.
- **Tabka Askerî Havaalanı:** Tabka (Fırat) Barajı'nın yakınlığında yer almaktadır. Askerî takviyelerinin Rusya tarafından sağlandığı havaalanında Rus müsteşarları Halep ve Rakka arasındaki askerî üslere taşıyacak helikopter uçakları bulunmaktadır.
- **Ayn İsa Üssü:** Muhalif gruplar, SDG ve rejim ordusu arasındaki temas hattında yer almaktadır. Rakka'daki 17. Tümen'e bağlı 93. Zırhlı Tugay Üssü'dür. Üsse Rus kuvvetleri tarafından elliden fazla zırhlı araç takviyesi yapılmıştır. Ayrıca Rakka vilayeti sınırlarında bulunan 17. Tümen Üssü ve Rakka ile Ayn İsa arasında bulunan Tel es-Semen Üssü'nü de unutmamak gerekmektedir.
- **Sarrîn Üssü:** Ayn el-Arab'ın güneyinde, es-Sebt köyünde yer almaktadır. ABD kuvvetlerinin çekilmesinin ardından Rus kontrolüne geçmiştir.

- **Tel Temr Üssü:** Bir helikopter pisti, zırhlı araçlar ve askerlerden oluşan üs; Rusya tarafından inşa edilmiştir.
- **Kamışlı'nın batısında yer alan villa,** Rus subaylar tarafından karargâh hâline getirilmiştir. Bunlar dışında Amuda Meslek Lisesi Üssü, Cebel Kevkeb Alayı ve Ayn el-Arab'ın güneyindeki Üssü gibi askerî alanların Rusya'ya ait olduğu söylenebilir.

“

Rusya, kontrolünü ele geçirdiği eski ABD üsleri, nehir barajları ve elektrik enerjisi ile de yetinmemektedir. Bilakis rejimin bulunmadığı veya rejim güçlerinin zayıf şekilde varlık gösterdiği bölgelerde kendisine bağlı yerel milisler oluşturarak buralarda kendi nüfuzunu daha fazla güçlendirmeye çalışmaktadır.

”

Eski tren istasyonunda ve Kamışlı Ziraat Bankası Basıl kavşağı yollarında da Rusya'ya ait askerî

noktalar bulunmaktadır. Bu askerî noktalar bölgeden çekilmeden önce ABD kuvvetleri tarafından kullanılmaktaydı. Rusya, bu bölgeleri birbiriyle bağlantılı askerî üsler hâline getirmiştir. Türkiye ile bazı alanlarda ortak devriyeler yürütmeye başlamasına rağmen Suriye'de askerî olarak güçlenen Rusya'nın bu hamleleri son dönemde ABD kuvvetleri ile birtakım çatışmalar yaşamasına sebep olmuştur.

Rus Askerî Varlığının Bulunduğu Bölgelerde Moskova'nın Girişimleri

Rusya, kontrolünü ele geçirdiği eski ABD üsleri, nehir barajları ve elektrik enerjisi ile de yetinmemektedir. Bilakis rejimin bulunmadığı veya rejim güçlerinin zayıf şekilde varlık gösterdiği bölgelerde kendisine bağlı yerel milisler oluşturarak buralarda kendi nüfuzunu daha fazla güçlendirmeye çalışmaktadır. Böylelikle kontrolü olduğu alanlarda kendi politikalarını yürütmekte olup bölgede genişlemeye çalışan İran ve diğer ülkeler ile de nüfuz mücadelesini sürdürmektedir. Rusya bu bağlamda Haseke vatandaşlarından bir milis oluşturmaya başlamıştır. Bu milis

grubun kuruluş aşamasında 400 genç seferber edilmiş; gençler Rusya'nın gözetiminde SDG tarafından çeşitli silahlarla eğitilmiştir. Milis güçlerin görevi Rus askerî üs ve merkezlerini korumaktır. Ruslar Kamışlı Havaalanı'ndaki 5.Kolordu, Hârra et-Tayy, Amuda, ed-Derbâsiye ve Tel Temr gibi merkezlerde milis güçleri oluşumuna gönüllü katılımı sağlamak için kayıt merkezleri açmıştır. Rusya, gönüllü milis kuvvetlerine aylık 200 dolar maaş vermektedir. Rusya'nın söz konusu ödenekleri milli savunma ve Baas Tugayları mensuplarını cezbetmiş; çok sayıda üye Rusya tarafından desteklenen milislere katılmak amacıyla istifasını sunmuştur. Yeni kurulacak milis gücün 500-1000 kişiden oluşacağı belirtilmiştir. Rusya, bu birliğin Haseke dışından hiçbir partiyle ilişkisi olmayacağını veya herhangi bir tarafla çatışmayacağına, zaruri durumlar dışında herhangi bir savaşa girmeyeceğine dair bu bölgedeki aşiret liderlerine öncül garantiler vermiştir.

Rusya, bölgedeki Arap aşiretleri ile birçok görüşme gerçekleştirmiştir. Bu milislerin Moskova politikaları yönünde hareketini sağlamak amacı ile sadece Kürtlerden değil çoğunlukla Araplardan oluşmasını istemektedir. Bu girişimi desteklemek için yerel meclisleri ziyaret eden Ruslar, meclislerin hizmet sorunlarını çözeceklerini ve kendilerine her türlü yardımı yapmaya hazır olduklarını belirtmişlerdir. Moskova, Amerikan devriyelerini rahatsız edecek ve SDG'nin özerklik projesini tehdit edecek bir askerî birlik oluşturarak bölgede etki oluşturmaya planlamaktadır. Rusya'nın bu politikasının amacı ABD ve ABD'nin des-

teklediği SDG temelli özerklik projesi üzerinde baskı oluşturarak Moskova'yı Suriye arenasında en güçlü yabancı taraf hâline getirmektedir.

Rusya, siyasi ve ekonomik taleplerle bölgede yayılmaya çalışmıştır. Suriye rejiminin yakıt ihtiyacını karşılayabilmesine yardımcı olmak için daha önce ABD'nin elinde bulundurduğu bölge zenginliklerine ulaşmak istemektedir. Şam rejimi, kendisine uygulanan ekonomik yaptırımlar nedeniyle yıllardır akar-yakıt krizi ile karşı karşıyadır. Hem rejimin bu krizini çözüme kavuşturmak hem de rejime sunduğu desteğin maliyetini gidermek amacı ile enerji zengini Moskova'nın kontrol etme hedefi olduğu aşikârdır. Bölgenin ayrıca Irak ticaret yolunu kontrol eden ve dolayısı ile Kuzey Irak'taki petrol sahalarına yakın bir konumda olduğu unutulmamalıdır. Irak ve Suriye arasındaki bu önemli alanı kontrol ederek Moskova'nın, petrolü Türkiye veya İran üzerinden ihraç etmek yerine inşa edilecek boru hatları ile Kuzey Irak'tan Suriye limanlarına taşıma niyeti olduğu

söylentileri söz konusudur. Bu bağlamda askerî, siyasi ve sosyal araçlar kullanarak kontrolü altında tuttuğu müttefiki Esad'ın bölgeleri haricindeki gerekli başka alanlarda da etki sahibi olmaya çalışmaktadır. Suriye rejimi, Ruslarla petrol sahası yatırım sözleşmeleri imzalamaktadır. Böylelikle Rusları bölgedeki Amerikan güçleri ile doğrudan çatışmaya çekmeye çalışarak Rus yayılımını engellemeyi hedeflemektedir. ABD, bu bölgelerden çekilerek Rusya'ya bir hediye sunmuşsa da sonrasında artan Rus etkisinden endişe duymaya başlamıştır. Doğu Fırat bölgesindeki Rus devriyelerine itiraz etmek ve devriyelerin Amerikan nüfuzunun olduğu bölgelere girmesini engellemek suretinde Rusya'ya uyarı mesajları göndermiştir. ABD güçleri bölgedeki varlığını artırmak için bölgeye yeni kuvvetler göndermiştir. ABD'nin Suriye Özel Temsilcisi Fırat'ın doğusunda gerçek anlamda Rus askerî kuvvetinin bulunmadığını ve bölgede bir Rus işgalinden söz edilemeyeceğini belirtmiştir. Rusya, Deyrizor'daki petrol sahalarına yaklaşmaya çalışırken ABD

Rusya'ya karşı sert bir tutum benimsemiştir.

“

ABD sonrasında ise bu bölgedeki ikinci aktör son dönemde askerî varlığını tahkim eden Rusya'dır.

”

Sonuç olarak Rusya; Fırat'ın doğusunda yayılım göstererek söz konusu bölgelerde askerî kontrolü sağlamayı, M4 karayolunu elinde tutmayı, Körfez ve Irak'taki ABD askerî varlığına karşı yeni bir denge statüsü kazanmayı amaçlamaktadır. Diğer taraftan Suriye'nin kuzeydoğusunda yaşanan gelişmelerin seyrine bakılacak olursa bölgede söz sahibi olan aktörlerden en önemli birinin ABD olduğu çok aşikârdır. SDG aracılığı ile Fırat'ın doğusunda oluşturulacak özerk bir yönetim formülüne gerçekleştirdiği girişimler ile sıcak bakan ABD; ayrıca uluslararası koalisyon ile iş birliğine giderek daha önceden çekilmiş olduğu Fırat doğusu bölgesinde yeniden konumlanmayı, nüfuzunu artırmayı ve yayılım göstermeyi amaçlamaktadır. ABD sonrasında ise bu bölgedeki ikinci aktör son dönemde askerî varlığını tahkim eden Rusya'dır. 2019'un sonlarında bölgenin önemli bir kısmından çekilen ABD'nin bölgede yeniden varlık göstermesine engel olmak, Moskova ile doğrudan bağlantılı ve ABD kuvvetlerinin bulunduğu bölgelerde Washington'a baskı uygulayabilecek askerî bir taraf oluşturmak Rusya'nın Fırat'ın doğusuna yönelik takip ettiği öncül politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır. ■

SON DÖNEM YOĞUNLAŞAN RUSYA-BAE YAKINLAŞMASI: MOTİVASYONLAR VE SINIRLILIKLAR

“

2010’lu yıllardan sonra Ortadoğu’da yaşanan gelişmelere karşılık olarak gelişen Rusya ve BAE ortaklığı; Mısır, Suriye, Libya, Yemen ve kısmen Sudan’da meydana gelen gelişmelerde gözlemlenebilir. Bölgesel saikler ile kurulmuş olsa dahi hiçbir ortaklığın iç-dış gerilimlerden muaf olmadığı hesaba katılmalıdır.

”

Gökhan Ereli

Araştırma Asistanı, ORSAM

Rusya’nın Ortadoğu’ya yönelik artan ilgisi, Körfez ülkelerine Rusya ile ilişkilerini tekrar gözden geçirme ve bu anlamda dış politika önceliklerini yeniden formüle etme ihtiyacını hissettirmiştir. Rusya’nın Suudi Arabistan ve Katar’ın yanı sıra 2010’lu yıllardan itibaren Körfez bölgesinde, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile siyasi ve ekonomik yakınlaşma temelinde bir ortaklık

kurduğu savunulabilir. İki ülke tarihine bakıldığında Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliği ile yeni kurulan federasyon BAE, 1971 yılında diplomatik ilişkilerini tesis etmişlerdir. Geçen 15 yılın ardın-

dan 1986 yılında Sovyetler Birliği Büyükelçiliği, BAE’nin başkenti Abu Dabi’de açılırken ertesi yıl ise Moskova’da bir BAE Büyükelçiliği açılmıştır. Soğuk Savaş sonrasında, 2002 yılında ise Dubai’de Rusya

Federasyonu Konsoloslugu hizmete girerek iki ülke arasındaki mobilizasyonun ve sosyo-kültürel ilişkilerin düzenlenmesi hedeflenmiştir. 2010'lu yıllardan sonra bölgesel gelişmelere karşı yürütülen ortak tutumlar ve nedeni ile yapılan manevralar temelinde ilişkiler çeşitlenmiş ve karşılıklı üst düzey ziyaretler yoğunlaşmıştır. Bunun sonucunda 2018 yılında Abu Dabi Veliaht Prensi Muhammed bin Zayid, Moskova'ya iki gün süren resmî bir ziyaret düzenlemiştir. Muhammed bin Zayid'in Moskova ziyareti kapsamında iki ülke arasında Stratejik Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmada siyasi, güvenlik, ekonomi ve kültür gibi alanların yanında bilim, teknoloji

ve turizm alanlarında da iş birliği yapılması taahhüt edilmiştir. Ekim 2019'da Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 2007 yılından bu yana ilk defa gerçekleştirdiği Körfez turunda Riyad'ın ardından Abu Dabi'yi ziyaret etmiş ve bu ziyaret kapsamında Rusya ve BAE arasında 1,3 milyar dolarlık ikili ticaret anlaşmalarını hayata geçiren mutabakat zaptları imzalanmıştır.

Bölgesel Konularda Artan İş Birliği ve Yakınlık

2010'lu yıllardan itibaren iki ülkenin dış politikasında ortak çıkarların artması ile birlikte Ortadoğu ve Kuzey Afrika gelişmelerine ilişkin iki aktör arasında stratejik ortaklık kurulması eğilimi göz-

lemlenmiştir. Stratejik ortaklığın bölgesel boyutları her iki ülkenin Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelere yönelik dış politika amaçlarını ifade etmektedir. 2010'lu yıllardan sonra Ortadoğu'da yaşanan gelişmelere karşılık olarak gelişen Rusya ve BAE ortaklığı; Mısır, Suriye, Libya, Yemen ve kısmen Sudan'da meydana gelen gelişmelerde gözlemlenebilir. Bölgesel saikler ile kurulmuş olsa dahi hiçbir ortaklığın iç-dış gerilimlerden muaf olmadığı hesaba katılmalıdır. Bu minvalde, Rusya ve BAE arasındaki stratejik ortaklığın seyrinin, Rusya'nın İran, Katar ve Türkiye ile ilişkilerinin yanında, BAE'nin de ABD ve İngiltere ile ilişkilerinin seyrine bağlı olduğu söylenebilir.

2010'lu yıllardan sonra, Rusya ve BAE'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki gelişmelere tepkileri iki ülkenin de karşı devrim ve müşterek güvenlik politikaları çerçevesinde şekillenmiştir. Karşı devrim politikaları çerçevesinde demokratik hareketlerin ve protestoların yaşandığı ülkelerde demokrasi karşıtı bir tutum takınan Rusya ve BAE, 2013 yılında Mısır'da darbeci General Abdülfettah es-Sisi'yi desteklemiş ve sonrasında Sisi rejimi ile mali, askerî ve siyasi ilişkilerini güçlendirmişlerdir. Gerek Rusya'nın gerekse BAE'nin demokrasi karşıtı hareketlere verdiği destek; demokrasinin refah, barış ve istikrar getiremeyeceği argümanı ile meşrulaştırılmaktadır. Birçok defa Rus ve BAE yetkilileri halklarının refah ve istikrarı tercih ettiğini, bu yüzden demokrasinin ülke yönetimleri için uygun olmadığını belirtmişlerdir. Bunun yanında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve BAE'nin fiilî lideri Abu Dabi Veliaht Prensi Muham-

med bin Zayid, Sisi ile sıkı ikili dostluklar kurmuşlar ve demokrasi karşıtı hareketlere olan desteklerini simgelemişlerdir.

“

BAE yetkililerinin, Suudi Arabistan ve İsrail yetkilileri ile birlikte Rusya'nın Suriye'deki İran nüfuzunu zayıtlaması karşılığında; ABD'den Ukrayna konusunda Rusya'ya uyguladığı yaptırımları kaldırmasını talep edebilecekleri ifade edilmiştir.

”

Mısır'ın yanında Suriye'de de Rusya ve BAE'nin bölgesel ortaklığı gözlemlenebilir. 2015 yılında başlayan Rusya'nın Suriye'ye askerî müdahalesi, Rusya ve Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üye ülkeleri arasında gerilime sebep olurken, Rusya'yı bu süreçte ihmal etmeyen KİK üyelerinden biri de BAE olmuştur. Rusya ile kurduğu stratejik ortaklık ile paralel olarak BAE, Esed rejimi ile diplomatik ilişkilerde normalleşme sürecine girmiş ve 2011 yılında kapatılan Şam'daki BAE Büyükelçiliğini Aralık 2018'de tekrar açmıştır. BAE'nin Suriye'de Rusya ile ortaklık kurma isteğinin arkasında İran ile ilgili çekincelerinin de etkili olduğu söylenebilir. Zira BAE yetkililerinin, Suudi Arabistan ve İsrail yetkilileri ile birlikte Rusya'nın Suriye'deki İran nüfuzunu zayıtlaması karşılığında; ABD'den Ukrayna konusunda Rusya'ya uyguladığı yaptırımları kaldırmasını talep edebilecekleri ifade edilmiştir.

Libya'da ise Rusya ile birlikte darbeci General Halife Hafter'e mali,

askerî ve siyasi desteği esirgemeyen BAE; Hafter milislerinden oluşan sözde Libya Ulusal Ordusu'nun

kurulmasında kritik rol oynamıştır. BAE'nin Libya'da Rusya ile yakınlığı, BAE'nin geleneksel müttefik-

Libya'da kim, kimin yanında?

Libya'da taraflar, uluslararası toplumun tanıdığı Libya hükümetini destekleyenler ve ülkenin doğusundaki silahlı güçlerin lideri Halife Hafter'in yanında yer alanlar şeklinde ikiye ayrılırken bu ayrımın ötesinde kalan bir üçüncü kesim de tarafsızlar ve gelgit yaşayanlardan oluşuyor

LIBYA'DA MESRU HÜKÜMETİ DESTEKLEYENLER

Misrata Tuğayları • Batı bölgesindeki en büyük askerî güc. 17 bin savaşçı, 35 bin yedek askere sahip

Zaviye Tuğayları • Trablus'un düşmesini engellemeye önemli rol oynadı

Zintan Askerî Konseyi • Libya ordusundaki Batı bölgesi komutanı **Usame Cuveylli** liderlik ediyor

Trablus Tuğayları • Başkentte iç güvenliği sağlamak için çalışıyor

Amazig (Berber) Tuğayları • Zuvara kentinden, Cebel Garbi'deki Calu, Kabav, Yefren, Nalut bölgelerindeki birliklerden oluşuyor

Güney Kurtuluş Tuğayları • Tuareg, Tabu ve Arap kabilelerinin küçük askerî birliklerinden oluşuyor

Sahil kentleri • Misrata, Zuvara, Zintan, Karabuli, Trablus, Zaviye, Sarman, Sabrata, Ziltan, Msallata, Aceylat ve El-Cemil, Cebel Garbi'de ise Gryan, Zintan ve Amaziglerin yaşadığı kentler, mesru hükümete destek veriyor

Güneyde Mezrak ile Hafter'in görünürde kontrolünde olan ancak Libya hükümetinin nüfuz sahibi olduğu Ubari ve Gat kentleri mesru güçlerin yanında yer alıyor

MESRU HÜKÜMETİN YANINDA YER ALAN SİYASİLER VE SİYASİ GÜÇLER

Libya Faiz es-Serrac liderliğindeki Başkanlık Konseyi, 5 üyeden oluşuyor

Partiler: Adalet ve Kalkınma Partisi, Değişim Partisi, Vatan Partisi

Trablus'taki Temsilciler Meclisi: 70'ten fazla milletvekili bulunuyor. Başkanı **Hammude Seyyale**

Libya Devlet Yüksek Konseyi: Başkanı **Halid el-Misri**, 135 üyeden oluşuyor

Ülkeler: Türkiye, Katar

HAFTER'İN DESTEKÇİLERİ

• Salika Tuğayları

• Eski rejim destekçisi subaylar

• Kaddafi'yi destekleyen bazı kabileler, şehirler ve bölgeler

• Radikal örgüt Medhalli

• Berka kabileleri

• Terhuna kabileleri

• Cadi paralı askerler

• Sudanlı paralı askerler

• Wagner'e bağlı paralı savaşçılar

Ülke içindeki siyasilere: Tobruk Temsilciler Meclisi Başkanı **Akile Salih**

Ülkeler: BAE, Mısır, Suudi Arabistan, Ürdün, Rusya, Fransa, Cadi, İsrail

TARAFSIZLAR

Verfele kabileleri, Kaddafi'nin kabileleri, Kazazife

Ülkeler: Cezayir, Tunus

ABD'NİN TUTUMU

İlk başlarda Hafter'e yakın duran ABD, Wagner'in Hafter'in yanında Libya'ya girmesinin ardından mesru hükümete yakınlaştı

leri olan Batılı ülkeler tarafından da tedirginlikle izlenmektedir. BAE'nin Libya'da Rusya ile yakınlığına rağmen sahada ABD desteğini alabilmek için Washington çevrelerinde lobcilik faaliyetleri yürüttüğünün ortaya çıkması, Rusya'nın BAE'ye olan güvenini azaltmış olabilir.

Yemen'de de Libya'dakine benzer şekilde Rusya ile BAE arasında ortak tutum çerçevesinde bir yakınlık bulunmaktadır. Her iki ülke de Aden ve çevresindeki güney vilayetlerinde konuşlu, 2017 yılında eski Aden Valisi liderliğinde kurulmuş olan ayrılıkçı yapı Güney Geçiş Konseyini (GGK) desteklemekte ve dolayısıyla Yemen'in toplam bütünlüğünün bozulmasını hedeflemektedir. BAE'nin Afrika Boynuzu ülkelerinde ve bölgedeki yarı-özerk fakat uluslararası anlamda tanınmayan bölgelerdeki askerî üsleri gibi Rusya'nın da GGK'nın bağımsız olması durumunda, Yemen'in güneyinde bir deniz üssü inşa edeceği iddia edilmektedir. Bu minvalde Yemen'de

GGK'nın bağımsız bir yapıya evrilmesi durumunda Rusya ve BAE, stratejik geçiş yolları olan Aden Körfezi'nde, Bab'ül Mendep Boğazı'nda ve Kızıldeniz'de üstünlük elde etmenin ilk adımını atmış olacaktır.

“

Körfez ülkelerinin dış politikalarında İran'ın Ortadoğu'daki nüfuzunu zedelemek ve sınırlandırmak olduğu bir gerçektir. Bu nedenle İran meselesi, Rusya ve Körfez ülkelerinin ilişkilerinde ve ortaklıklarında bir ikilem oluşturmaktadır.

”

Zorluklar ve Pürüzler

Rusya ve BAE ortaklığında çeşitli pürüzlerin de olduğu söylenmelidir. Her iki aktörün, diğeri ile ortaklığı bir alternatif olarak gördüğü belirtilebilir. Burada, Rusya açısından BAE ile ortaklıkta tedirginlik yaratan meselelerin başında BAE'nin 1970'li yıllardan itibaren İngiltere'yi

ve 1990'lı yıllardan itibaren de ABD'yi Körfez'in güvenlik garantörü olarak değerlendirmesinin geldiği belirtilebilir. BAE'nin en büyük askerî teçhizat sağlayıcıları arasında hâlen ABD, İngiltere ve Fransa gibi Batılı ülkeler büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple Rusya'nın, BAE'nin Batılı ülkeler ile iş birliğinin bilincinde olup BAE ile konjoktürel ve şartlara bağlı ortaklık geliştirdiği savunulabilir. Aynı şekilde BAE'nin, Rusya'nın özellikle İran, Katar ve Türkiye ile ilişkilerini tedirginlik ile seyrettiği söylenebilir. Rusya sadece Ortadoğu'da değil, birçok uluslararası meselede Batılı ülkelerin karşısına Çin ve İran ile çıkmaktadır. Üç ülke arasında pürüzsüz bir ittifak olduğu söylenemese de Rusya, Çin ve İran'ın önemli oranda ortaklıklar kurabildiği belirtilmelidir. Körfez ülkelerinin dış politikalarında İran'ın Ortadoğu'daki nüfuzunu zedelemek ve sınırlandırmak olduğu bir gerçektir. Bu nedenle İran meselesi, Rusya ve Körfez ülkelerinin ilişkilerinde ve ortaklıklarında bir ikilem oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Rusya'nın Ortadoğu politikasında İran'ın yerinin BAE tarafından tedirginlik kaynağı olması doğaldır. Dahası Rusya'nın, BAE'nin 2010'lu yıllardan sonra bölgesel anlamda hedefine koyduğu Türkiye ve Katar ile ilişkilerini çeşitlendirip yoğunlaştırması da BAE açısından Rusya ile ilişkilerindeki en temel pürüzleri oluşturduğu savunulabilir. Sonuç olarak son dönemde iki aktör arasında gelişen etkili ortaklık ve kapsamlı ilişkilere rağmen bu ilişkilerin kalıcı olması ve stratejik ittifaka dönüşmesi önünde kayda değer açmazlar bulunmaktadır. ■

SEZAR YASASI'NIN SURIYE VE LÜBNAN EKONOMİSİNE ETKİLERİ

“

Lübnan'da patlak veren ekonomik kriz, Suriye ekonomisini etkilemiştir. Ancak Lübnan'da yaşanan ekonomik kriz, Suriye'nin yaşadığı ekonomik ve siyasi yıkımı açıklamada yalnızca diğer temel etmenlerden biri olarak değerlendirilmelidir. Bunun için öncelikle Suriye'deki ekonomik krizin kapsamı ve bu krize etki eden faktörlerin ele alınması yerinde olacaktır.

”

Dr. Recep Yorulmaz

*Ekonomi Çalışmaları
Direktörü, ORSAM*

Tarihsel perspektifte ele alındığında, Suriye ve Lübnan'ın ekonomik ve coğrafi anlamda birbirine olan bağlantısı sebebiyle bu ülkelerde meydana gelen bir olayın diğer ülkeyi doğrudan etkilediğini görmekteyiz. Suriye'de devam eden iç savaşın ekonomik bir yıkıma dönüşmesi iki ülkeyi birbirine daha da bağlamıştır. Öyle ki Suriye oligarşisi, ekonomisi büyük oranda finans

ve hizmetler sektörüne bağlı olan Lübnan'ı, iç savaş döneminde dünyaya açılma kapısı ve sığınacak bir liman olarak görmüştür.

Tam da bu ortamda Lübnan'da patlak veren ekonomik kriz, Suriye

ekonomisini etkilemiştir. Ancak Lübnan'da yaşanan ekonomik kriz, Suriye'nin yaşadığı ekonomik ve siyasi yıkımı açıklamada yalnızca diğer temel etmenlerden biri olarak değerlendirilmelidir. Bunun için

öncelikle Suriye'deki ekonomik krizin kapsamı ve bu krize etki eden faktörlerin ele alınması yerinde olacaktır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) uygulama kararı aldığı Sezar Yasası, Suriye'deki ekonomik yıkımda en büyük etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Suriye'de Ekonomik Kriz

Ülkede 9 yılı aşkın süredir devam eden iç savaş neticesinde 7 milyon insan yerinden edilmiş ve ne yazık ki yaklaşık 11 milyon insan yardıma muhtaç hâle gelmiştir. Ülkede nüfusun yarısı işsizken ve %80'i yoksulluk sınırının altındadır. Dün-

ya Gıda Programı'na (WFP) göre ekonomik çöküşe ve salgın önlemlerine bağlı olarak bir yıldan az süre içerisinde gıda fiyatları %200'ün üzerinde artmıştır. Ayrıca salgın nedeniyle alınan önlemler neticesinde hareket ve mal kısıtlamaları, sınırların kapatılması, kişisel koruyucu ekipmanların ve yardım edecek insanların yetersiz olması gibi sorunlar da ortaya çıkmıştır.

Öte yandan daha önce iç savaş ile yıkıma uğramış muhalif bölgelerde görülen gıda sıkıntısı, son olarak Şam yönetimi altındaki bölgelerde de görülmeye başlamış; bu bölgelerde un, şeker, pirinç ve ilaç gibi temel malları bulmak giderek zorlaşmıştır. Bu süreçte, Suriye lirası büyük oranda değer kaybederken ülkede hiperenflasyon olgusu oluşmuş durumdadır. Krizin rejim bölgesine sıçraması ile birlikte Beşar Esad rejimine olan halk desteği de kırılmış; hatta halk bazı bölgelerde sokaklara inmiştir. Öyle ki Süveyde ve İdlib başta olmak üzere önemli şehirlerde Esad rejimine yönelik protestolar artmıştır. Buna karşın Şam yönetimi, sorumluluğu Başbakan'a yükleyerek İmad Khamis'i görevden almıştır. Ancak ABD'nin uygulama kararı aldığı Sezar Yasası ile ekonomik krizin daha derinleşeceği ve ülkenin tamamında temel geçim kaynaklarına ulaşım sıkıntıları yaşanacağı söylenebilecektir.

Ekonomik krizin ülke geneline yayılması ile köşeye sıkışan Esad rejiminin dış yardım olmadan düzleşme ihtimali görünmemektedir. Bu da Rusya ve İran gibi ülkelerin rejim üzerindeki etkisinin artacağı şeklinde yorumlanmak-

tadır. Ancak Sezar Yasası ile bu ülkeleri de sıkıştıran ABD, Esad rejimine çıkış yolu bırakmamış durumdadır. Şam yönetimi Merkez Bankası, Sezar Yasası sonrası değer kaybı daha da artması beklenen Suriye lirası için döviz kurlarında değişikliğe giderek yaptırımlar sonucu artacak ekonomik krizin etkisini hafifletmeye çalışmıştır. Fakat Merkez Bankasının fon yöneticisi rolüne büründüğü kırılgan ekonomilerde olduğu gibi döviz sınırlandırmaları ve sabit kur uygulamaları krizin etkisini azaltmakta başarılı olamamıştır.

Yasa sonrası Suriye lirası dolar karşısında kaybını sürdürürken; günlük kayıp yüzde 5-10 arasında gerçekleşmektedir. Döviz kurunu bin 200 civarında sabitleyen Şam yönetimi, kara borsayı kontrol altına almak için dolar alım ve satımını tamamen yasaklamıştır. Dahası, dolar ile işlem yaptığı tespit edilenlerin 7 yıl hapis cezasına çarptırılması kararı alınmıştır.

Ekonomik krizin rejim bölgesine sıçramasının en önemli nedenleri; siyasi ve ekonomik elitler arası (aile içi) kavga, Lübnan'da yaşanan ekonomik kriz ve en önemlisi ABD'nin Suriye'ye yönelik uygulamaya koyduğu Sezar Yasası olmuştur.

Ekonomik Krizin Ülke Geneline Yayılma Nedenleri

Ekonomik krizin rejim bölgesine sıçramasının en önemli nedenleri;

siyasi ve ekonomik elitler arası (aile içi) kavga, Lübnan'da yaşanan ekonomik kriz ve en önemlisi ABD'nin Suriye'ye yönelik uygulamaya koyduğu Sezar Yasası olmuştur. Suriye'de gündemin İdlib, Fırat'ın doğusu ve siyasi çözüm gibi uluslararası sorunlara odaklandığı bir dönemde rejim içinde siyasi/ekonomik elitler arasında yaşanan güç mücadelesi su yüzüne çıkmıştır. Beşar Esad'ın kuzeni, Suriye ekonomisinin büyük bölümünü kontrol eden ve rejimin resmî/gayriresmî birçok güvenlik biriminin finansörü konumundaki Rami Mahluf sosyal medya hesabı üzerinden, Suriye güvenlik güçleri tarafından şirketlerine dönük bir saldırıya maruz kaldığını belirttiği video yayınlamıştır. Mahluf, sahibi olduğu telekomünikasyon şirketi SyriaTel'a vergi kaçırma suçlamasının yöneltildiğini, iddiaların gerçeği yansıtmadığını ama 180 milyon dolarlık vergi borcunu ödemeye hazır olduğunu da eklemiştir. Mahluf 20 Mayıs'taki son sosyal medya paylaşımında ise kendisinin ve ailesinin mal varlıklarına el konulduğunu, rejimin kararıyla 5 yıl boyunca ihalelerden men edildiğini duyurmuştur. Ülkede oligarklar arasındaki bu mücadele hem krizin gün yüzüne çıkması hem de derinleşmesi anlamını taşımaktadır.

Bununla birlikte, Lübnan'da yaşanan ekonomik kriz de Suriye geneline yayılan krizin sebepleri arasında yer almaktadır. Dünyanın en borçlu üçüncü ülkesi konumunda olan ve bankacılık, hizmetler sektörü ve işçi dövizlerine bağlı ekonomisi ile Kovid-19'un en fazla etkilediği ülkelerden biri olan Lübnan; tarihinin en ağır ekonomik krizi ile karşı karşıyadır.

Lübnan'daki ekonomik kriz, dikkatleri Suriye ile yasa dışı sınır ticaretine çekti

Lübnan'daki ekonomik kriz ve hayat pahalılığına karşı halkın yükünü hafifletmek amacıyla devletin sübvans ettiği temel ihtiyaç maddelerinin yasa dışı yollarla Suriye'de tüketildiği tartışmaları, iki ülke arasındaki söz konusu ticareti gündeme taşıdı.

YASA DIŞI GEÇİŞLERDEN EN ÇOK ESED REJİMİ YARARLANIYOR

Lübnan'da devletin sübvans ettiği un, akaryakıt, tütün ürünleri ve ilaç gibi ürünlerin kaçak yollarla Esed rejimine gittiği belirtiliyor.

Yerel basına göre, devletin yaklaşık %85 oranında sübvans ettiği milyonlarca litrelik mazotun bir kısmı yasa dışı yollarla Suriye'ye sevk ediliyor.

SÜBVANSE EDİLEN ÜRÜN LİSTESİNİN GENİŞLİĞİ YASA DIŞI SINIR TİCARETİNİ CANLANDIRIYOR

Lübnanlı uzmanlara göre, Suriye sınır hattındaki yasa dışı geçişlerin canlı kalmasının ana sebeplerden biri de Merkez Bankası'nın sübvans ettiği ürün listesini geniş tutması.

Lübnan'da devletin sübvans ettiği her ürünün kaçak yollarla ihrac edileceğine vurgu yapılıyor.

LÜBNAN-SURİYE ARASINDAKİ SINIR KAPILARININ İSİMLERİ:

- Cedide Yabus** (Lübnan'da Mesna)
- Ed-Debbusiye** (Lübnan'da El-Abbudiyye)
- Cusiyye** (Lübnan'da El-Kaa)
- Tartus** (Lübnan'da El-Arida)
- Tel Kalak** (Lübnan'da El-Bukaya)

LÜBNAN'DAKİ EKONOMİK DURUM

- Lübnan ekonomisi, 1975-1990'daki iç savaştan bu yana **en büyük krizi** yaşıyor
- Lübnan hükümeti, 11 Mayıs'ta **IMF ile müzakerelere başladığını** duyurdu
- Hükümet, IMF'den her yıl **2 milyar dolar** üzere **10 milyar dolar** kredi talep ediyor

LÜBNAN'IN SURİYE'YE AÇILAN SINIR KAPILARI VE YASA DIŞI GEÇİŞLER

- Lübnan, Suriye ile **375 kilometrelik** kara sınırına sahip
- Lübnan ile Suriye arasında **5 adet** sınır kapısı bulunuyor
- Bu kapıları tümü **rejim güçleri ile 50 milislerin** kontrolü altında
- Lübnan-Suriye sınır hattında **124 yasa dışı geçiş güzergahının** bulunduğu ve bunların kaçakçılar tarafından yoğun şekilde kullanıldığı belirtiliyor
- Hizbullah, Suriye'ye yasa dışı yollarla yapılan ticaretin sorumlusu olarak suçlanıyor

İki ülke coğrafi konumları gereği birbirlerini ticaret üssü ve geçiş rotası olarak kullanagelmektedir. Lübnan, Suriye üzerinden kara taşımacılığı vasıtasıyla bölge ülkelere ticaret yaparken Suriye, mal ithalat ve ihracatını Lübnan limanları üzerinden yapmaktaydı. Suriye iç savaşının patlak vermesi sonrasında iki ülke ekonomik ilişkileri finansal sistem ağırlıklı olarak

ilerlemiştir. Suriye'de sermaye sahipleri Lübnan finans sektörüne yatırımlarını kaydırmış ve ağırlıklı olarak dünyaya bu ülke üzerinden açılmaya başlamıştır. Bu süreçte Lübnan'a elektrik ihracı da yapan Suriye'den yaklaşık olarak 50 milyar dolarlık bir meblağın Lübnan bankalarına aktığı dile getirilmektedir. İki ülke arasındaki ticaret çoğunlukla kaçakçılık üzerine yığılmış

görülmektedir. Özellikle Lübnan ve Suriye yerel para birimlerinin değer kaybı ile iki ülke arasında kaçakçılık faaliyetleri çok karlı hale gelmiştir. Böyle bir ortamda Lübnan'da giderek şiddetlenen ekonomik kriz doğal olarak Suriye'deki yatırımcıları da doğrudan etkilemiştir. Lübnan bankalarının uyguladığı döviz kısıtlamaları burada baş rolü oynuyor görünmektedir.

Sezar Yasası'nın önemi sadece rejimi değil sahadaki Rusya ve İran güçlerini de kapsamamasından kaynaklanmaktadır. Yasaya göre belirtilen kişi ya da şirketlere finansal ya da teknolojik destek sağlayan, malzeme yardımı yapan veya herhangi bir önemli işlem yapan taraflar da yaptırma tabi tutulabilecektir.

Öte yandan, krizin Suriye genelinde ve hatta Suriye'de etkin güçler üzerinde de tesiri olmasının en önemli nedeninin ABD'nin uygulama kararı aldığı Sezar Yasası olduğu söylenebilecektir. Suriye'deki savaş suçları nedeniyle Esad rejimi ile ona destek veren yabancı paralı askerlere yaptırım öngören "Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası" (Caesar Syria Civilian Protection Act) 17 Haziran 2020 itibarıyla yürürlüğe girmiştir. ABD'nin tek taraflı olarak uygulayacağı yasa kapsamında Başkan Donald Trump'ın uygun görmesi hâlinde Suriye'de gerek doğrudan rejim adına gerekse Rusya ya da İran adına savaşan yabancı kişiler veya onlara hizmet sağlayan

yabancı şirketler yaptırımla karşı karşıya olacaktır.

Sezar Yasası'nın önemi sadece rejimi değil sahadaki Rusya ve İran güçlerini de kapsamamasından kaynaklanmaktadır. Yasaya göre belirtilen kişi ya da şirketlere finansal ya da teknolojik destek sağlayan, malzeme yardımı yapan veya herhangi bir önemli işlem yapan taraflar da yaptırma tabi tutulabilecektir. Buna göre ilgili kişi ya da kuruluşun ABD'deki mal varlığı dondurulacak ve ABD'ye vize alması yasaklanacaktır. Böylece Washington yönetimi bir taraftan siyasi çözüm yoluna yönlendirmek adına rejime baskısını artırırken diğer taraftan da Moskova ve Tahran'a karşı elini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Uluslararası Yardım Hamleleri

IMF ve BM gibi uluslararası kuruluşlar, süregelen krizlerle boğuşan ve pandemi süreci ile beraber mevcut krizleri derinleşen Yemen ve Suriye gibi ülkelere yardım programları hazırlamıştır. Bu minvalde, BM'nin yaklaşık 60 ülkenin katılımıyla 30 Haziran 2020 Salı günü düzenlediği online bağış top-

lantısında Suriye'deki iç savaş nedeniyle yardıma muhtaç olan insanlar için 6,9 milyar euro (7,7 milyar dolar) tutarında bağış taahhüt edilmiştir. BM tarafından ulaşılmaya hedeflenen 10 milyar dolarlık yardım tutarının altında olsa da ülkenin içinde bulunduğu iç savaşın üzerine salgından ve ABD'nin uygulamaya başladığı Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası'nın yaptırımlarından etkilenen sivil halk için yardımların sağlanabilmesi için önemli bir adımdır. Toplantıda Avrupa Birliği 2,3 milyar euro taahhüt ederken Almanya 1,58 milyar euro ile tek seferde en büyük bağışta bulunan ülke olmuştur.

Her ne kadar taahhüt edilen meblağlar kısa vadede Suriye ekonomisi için önemli görünse de bu yardımların ülkenin mevcut kırılganlıklarına çare olabilmesi mümkün değildir. Buna rağmen, salgın sürecinde yapılan uluslararası yardımların, ülkedeki insanlık krizini gidermek ve acil müdahale gereken kırılgan sektörler için elzem olduğu söylenebilecektir. Öte yandan, özellikle AB'nin yardım konusunda cömertliğini olası mülteci dalgalarını engellemek şeklinde okumak da mümkündür. ■

SEZAR YASASI: ŞAM YÖNETİMİ ÜZERİNDE ABD KISKACI

“

Rusya ve İran gibi paralı asker, milis kuvvet ve her türlü silah ve mühimmat desteğinde bulunan ülkeler, bu yasanın getireceği yaptırımlarla zor durumda kalabileceği için rejime olan desteklerinde bir azalmanın görülmesi muhtemeldir. Bu yönde bir gelişmenin ekonomik olarak zor günler geçiren Şam yönetimine büyük bir darbe vuracağını söylemek yanlış olmaz.

”

Hamza Haşıl

Araştırma Asistanı, ORSAM

Suriye rejiminin işlediği savaştan suçlarını hukuki bir zemine çekerek şahıslara ve kurumlara yaptırım uygulamayı öngören Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası, Şam yönetiminin iç savaş boyunca yaslandığı dinamikleri temelden etkileyebilir. Rejimin yaklaşık 10 yıldır sürdürdüğü bu savaşı fonlayan şahıslar ve ku-

rumlar ciddi bir yaptırım tehdidi altına girebilir. Bu tehdidi daha ileri boyuta taşıyan durum ise yasanın uluslararası bir etki yaratarak Beşar Esad rejimine dışarıdan destek veren ülkeleri derinden etkileyebilecek potansiyelde olmasıdır. Kurum ve şahıslar üzerinden uygulanması beklenen yaptırımların ülkeler için bağlayıcı olmaması fazla iyimser bir yaklaşım olur. Dolayısıyla Rusya ve İran gibi paralı asker, milis kuvvet ve her türlü silah ve mühimmat desteğinde bulunan ülkeler, bu yasanın getireceği yaptırımlarla zor durumda kalabileceği için rejime olan desteklerinde bir azalmanın görülmesi muhtemeldir. Bu yönde bir gelişmenin ekonomik olarak zor günler geçiren Şam yönetimine büyük bir darbe vuracağını söylemek yanlış olmaz. Suriye lirasının büyük değer kaybı ve hayat pahalılığından doğan huzursuzluklar yönetim ile halk arasındaki fikir ayrılığını daha da körükleyebilir. Öyle ki ekonomideki kötü gidişin ABD tarafından hazırlanan Sezar Yasası ile yakından ilgili olduğu rejimin medya organları tarafından ifade edilse

de bu gerekçenin Suriye halkını ikna edemediği anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle Sezar Yasası ekonomideki kötüleşmenin önemli bir sebebi olsa da halk tarafından yönetimin eleştirilmesinin önüne geçilemedi. Bu gelişmeler, ekonomik olarak güç kaybeden rejimin siyasi olarak da kendisini destekleyen halk nazarında meşruiyetini yitirmeye başlayacağı bir süreci beraberinde getirebilir. Suriye Başbakanı İmad Hamis'in 11 Haziran 2020'de görevden alınması ve Rus basınında çıkan Esad karşıtı analizler bu yöndeki ihtimalleri kuvvetlendiren gelişmeler olarak okunabilir. Sezar Yasası'nın sadece ABD tarafından değil; birçok Avrupa ülkesi tarafından da rejimle ilişkilerde ölçü alınacak olması ihtimali, Suriye rejiminin 2018 yılının sonlarından itibaren başta Arap dünyası olmak üzere uluslararası sisteme yeniden entegre olma çabalarını önemli ölçüde sonuçsuz bırakabilir. Bu yöndeki olası gelişmeler,

2016'da Cenevre'de başlatılan siyasi çözüme yanaşmayarak savaşı sürdürme konusunda istekli olan Şam yönetiminin masaya oturmasının önünü açabilir.

Rejim, İç Savaşta Destekçilerini Kaybeder mi?

Rusya'nın hava operasyonları ve uluslararası arenadaki desteği ile İran'ın milis yapılar üzerinden Esad rejimine sunduğu destek, iç savaşın gidişatını Şam yönetimi lehine çeviren ana unsurlar olarak nitelendirilebilir. Hizbullah tarafından sağlanan askerî destek de rejimin alan hâkimiyetinde önemli avantaj sağlamıştı. Savaşın ilk yıllarında muhalifler karşısında üstünlük kuramayan rejim, dışarıdan gelen bu desteklerle birlikte Suriye topraklarının yaklaşık %61'lik bölümü üzerinde kontrol sağlamış durumda. Fakat bu destek özellikle İran için son derece maliyetli oldu. İç savaşın başından itibaren İran'ın Esad iktidarını ayakta tutabilmek için harcadığı paranın 30 milyar dolardan fazla olduğu tahmin edilmektedir. Bununla birlikte

10 milyar dolara yakın maliyeti olan petrol ve doğal gaz yardımının

da İran tarafından Suriye'ye ulaştırıldığı hesaba katıldığında savaşın İran için ne kadar maliyetli olduğu görülebilir. ABD tarafından uygulanan yaptırımlarla zayıflayan İran ekonomisi, Suriye iç savaşının finanse edilmesi ile daha fazla kan kaybetti. İran'daki mevcut ekonomik durum iyi bir tablo çizmese de İran'ın Suriye rejimine yönelik yardımlarının durmadığını ifade etmek gerekir. Fakat bazı İranlı şirketlerin ABD yaptırımlarına maruz kalmamak için Şam yönetimi ile irtibatlarını kesmeleri muhtemel bir durum. Dolayısıyla Sezar Yasası ile Şam yönetimine olan İran yardımlarının kesilmeyeceği öngörülmekle birlikte savaşı yürütmek için rejime sağlanan finansmanda bir azalma yaşanacağı söylenebilir.

Sezar Yasası ile uygulanacak yaptırımların bazı Rus şirket ve iş adamlarını kapsam içine alacağı rahatlıkla söylenebilir. Fakat ABD, yaptırımlara karşı büyük bir direnci olan Rusya'nın; bu yaptırımlar sebebiyle Suriye'de herhangi bir geri adım atması, beklenen bir durum olarak karşımıza çıkmamaktadır.

Bununla birlikte, Esad yönetiminin uluslararası toplum ile normalleşme sürecine girebilmesi için 2018 yılının sonlarından itibaren Rusya'nın yoğun bir çaba içine girdiği söylenebilir. Yeniden yapılanmanın başlayabilmesi ve Rus etkisi altındaki Esad rejiminin yönettiği Suriye'nin uluslararası toplum tarafından kabul görmesi Rusya'nın bölgedeki çıkarları açısından son

derece önemliydi. ABD'nin uygulamaya başladığı Sezar Yasası ile Esad rejiminin normalleşme sürecini devam ettirmesinin büyük ölçüde önüne geçildi. Bu durum, rejimin en büyük destekçileri olan Rusya ve İran'ın Suriye üzerindeki çıkarlarını olumsuz şekilde etkiledi. Bu olumsuzluğa rağmen rejimin, bu iki müttefikini kaybetmesini beklemek rasyonel bir değerlendirme olmayacaktır.

Bu noktada, rejim yeniden yapılanma için başta kendisine destek veren Rusya ve İran olmak üzere Çin, Hindistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerle çeşitli anlaşmalar imzaladı.

Ekonomik Çöküş Siyasi Çöküşü Getirir mi?

Şam yönetimi, 2018 yılının son aylarından itibaren normalleşme kapsamında önemli adımlar attı. Bu kapsamda bölge ülkeleri ile iş birliklerinin geliştirilmesi, karşılıklı olarak büyükelçiliklerin açılması, devlet başkanı veya bakanlık düzeyinde ziyaretlerin yapılması ve sivil havayolu taşımacılığının yeniden canlanması yönündeki faaliyetler hız kazanmıştı. Bu noktada, rejim yeniden yapılanma için başta kendisine destek veren Rusya ve İran olmak üzere Çin, Hindistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerle çeşitli anlaşmalar imzaladı. Bu anlaşmalarla birlikte rejim bir taraftan meşruiyet kazanmak isterken diğer taraftan bozulan ekonomisini düzeltmeyi amaçladı. Fakat rejimin yeniden yapılanma

ajandasında muhalifler lehine hiçbir madde yer almadığı gibi muhalif bölgelere yönelik rejim saldırıları devam etti. Suriye'deki siyasi, askerî ve ekonomik sürecin Şam yönetimi lehine ilerlediği dönemde ABD'de tekrar gündeme gelen ve 21 Aralık 2019'da yasalaşan Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası, 17 Haziran 2020'de yürürlüğe girdi. Bu yasa ile ABD, bir taraftan rejimin işlediği savaş suçlarının yargılanmasını öngörürken diğer taraftan rejim ve rejim destekçisi ülkeler lehine işleyen süreci engellemek istedi. Yasa çerçevesinde ekonomik yaptırımların uygulanacağı kesinleşince Suriye lirasındaki düşüş dramatik seviyelere ulaştı. Mayıs ve Haziran 2020'de Suriye lirası karaborsada dolar kuru karşısında en düşük seviyeleri gördü. Yaptırımların psikolojik etkisi Temmuz 2020'den itibaren zayıflamaya başlamış olsa da ABD'nin yaptırımlar yolu ile rejimi zor durumda bırakma stratejisinin Şam yönetiminin ekonomi politikaları üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Fakat Suriye özelinde bakıldığında ekonomik çöküşün siyasi çöküşle eş orantılı olmadığı görülebilir. Şam yönetiminin Hafız Esad döneminden itibaren ekonomik yaptırımlara yönelik bir tür bağışıklık

kazandığı ve bu yöndeki krizleri atlama noktasında tecrübe sahibi olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu yaptırımların rejim üzerinde kısa vadede siyasi bir etki yapmayacağı fakat yaptırımların kararlılıkla devam etmesi durumunda ise uzun vadede sonuç alınmasının mümkün olduğu söylenebilir.

Dolayısıyla Sezar Yasası'na karşı başlangıçta sert bir refleks gösteren Şam yönetiminin uluslararası toplumun endişelerini dikkate alarak uzun vadede çözüm odaklı bir tutum sergilemek zorunda kalabileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Şam Yönetiminin Uluslararası Sisteme Dönüş Çabaları Etkisiz Kalabilir

Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası, Şam yönetiminin uluslararası topluma dönüş çabalarını büyük ölçüde etkisiz bıraktı. İşlenen savaş suçlarının aydınlatılmasını ve suçluların hesap vermesini öngören yasa, doğal olarak rejimin üst düzey isimlerini hedef aldı. Bununla bir-

likte rejime dış destek sağlayan şahıs ve kurumların da yasa kapsamında değerlendirilecek olması Esad rejiminin saldırgan tutumunu devam ettirmesine sebep oldu. Yasanın yürürlüğe girmesi ile rejim bölgelerinde artan protestoları silah zoruyla bastırma yoluna giden Şam yönetimi, 19 Temmuz 2020'de yapılan parlamento seçimleri ile savaş suçluları arasında yer alan milis kuvvet komutanlarına ve terör örgütleri ile ticaret yapmış iş adamlarına mediste sandalye verdi. Şam yönetiminin bu tutumu, Sezar Yasası'nı kısa vadede dikkate almayacağını açık bir şekilde gösterdi. Rejim içi dengeler açısından Esad'ın yasaya karşı aksiyon almaya başlaması, kötü yönetimden kaynaklı ekonomik krizlerin üstünü "dış etki" söylemi üzerinden örtmeye çalıştığı bir süreci beraberinde getirdi. Esad, iç kamuoyunu bu söylem üzerinden meşgul edip iktidarının sorgulanmasının önüne geçmeye çalışsa da uluslararası kamuoyu Esad yönetiminin meşruiyetini daha fazla sorgulamaya başladı. Ayrıca, Sezar Yasası ile uygulanacak yaptırımların geniş kapsamı dolayısıyla Suriye'ye yatırım yapmayı planlayan uluslararası şirketler, Şam yönetiminden hızla uzaklaşmaya başladı. Sezar Yasası ile yaşanan sürecin rejimin normalleşme üzerinden uluslararası sisteme yeniden entegre olma çabalarını büyük ölçüde sekteye uğrattığı söylenebilir. Dolayısıyla Sezar Yasası'na karşı başlangıçta sert bir refleks gösteren Şam yönetiminin uluslararası toplumun endişelerini dikkate alarak uzun vadede çözüm odaklı bir tutum sergilemek zorunda kalabileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir. ■

IRAK'TA ÇÖZÜLEMİYEN SORUN: TARTIŞMALI BÖLGELER

“

2004'te çıkarılan Geçici Yönetim Yasası ve 2005'te referandumla kabul edilen Irak Anayasası'nda "Tartışmalı Bölgeler" olarak ifade edilmiştir. Söz konusu tartışmalı bölgeler, 2009 yılında Birleşmiş Milletler Irak Yardım Misiyonu (UNAMI) tarafından hazırlanan ihtilaflı bölgeler raporunda detaylı olarak belirtilmiştir.

”

Sercan Çalışkan

Araştırma Asistanı, ORSAM

Mayıs 2003'te ABD'nin yaklaşık 6.000 Peşmerge gücünün Kerkük, Selahattin ve Diyala'ya konuşlanması noktasında Kürt siyasi partileri KDP ve KYB ile anlaşması, 2003'ten bugüne Irak'taki tartışmalı bölgeler sorununun temelini oluşturmuştur. Anlaşma neticesinde Peşmerge güçlerinin söz konusu vilayetlere girişi, bölgenin büyük bölümünde Kürt nüfusun çoğunluğu oluşturmamasına rağmen KDP ve KYB'li yetkililerin kısa bir süre sonra bu bölgelerin "Kürdistan bölgesinin bir parçası"

olduğu tezini savunmalarını da beraberinde getirmiştir. Kürt siyasilere savunduğu bu tez, günümüze dek çeşitli aşamalarla Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) bölgeye dair temel politikasını oluşturmuştur. 2003'te Peşmerge güçlerinin "terörle mücadelede ABD'ye destek olmak" gerekçesi üzerinden konuşlandığı bölgeler, 2004'te çıkarılan Geçici Yönetim Yasası ve 2005'te referandumla kabul edilen Irak Anayasası'nda "Tartışmalı Bölgeler" olarak ifade edilmiştir. Söz konusu tartışmalı bölgeler, 2009 yılında Birleşmiş Milletler Irak Yardım Misiyonu (UNAMI) tarafından hazırlanan ihtilaflı bölgeler raporunda detaylı olarak belirtilmiştir. Bu bölgeler Musul'a bağlı Sincar, Telafer, Tilkeyf, Hamdaniye, el-Şeyhan, Akre, Mahmur; Kerkük merkez ve Kerkük'e bağlı Dibis, Havice ve Dakuk; Selahattin'e bağlı Tuzhurmatu, Diyala'ya bağlı Hanekin ve Beledruz ilçeleri olarak belirtilmiştir. Irak'ın kuzeyinde bulunan söz konusu bölgeler, 2003 yılından bu yana el-Kaide, IŞİD ve PKK gibi terör örgütlerinin etkisinde bulunmuş ve bu durumun beraberinde getirdiği hem siyasi hem ekonomik hem de toplumsal anlamdaki istikrarsızlıklardan kurtulmamıştır.

Irak Anayasası ve Tartışmalı Bölgelerin Çözümüne Dair Çabalar

2005 yılında kabul edilen Irak Anayasası'nın 140.maddesinde, merkezi hükümet ile IKBY arasında uzun yıllar sorun oluşturan Kerkük vilayeti gibi tartışmalı bölgelerin nasıl çözülme kavuşturulacağı hususu üzerinde durulmuştur.

140. maddeye göre tartışmalı bölgelerin çözümü üç aşamadan geçmektedir: Normalleştirme, nüfus sayımı ve referandum. Normalleştirme ve nüfus sayımının ardından yapılacak referandum ile bölgenin gerçek halklarının geleceğine karar vermeleri gerektiği belirtilmiştir. 140.maddenin süresinin ise 31 Aralık 2007 tarihi ile son bulacağı ifade edilmiştir. Başta Kerkük olmak üzere bugüne kadar

devam eden uyumsuzluk ve anlaşmazlıklar sonucu 140. maddede uygulanamamıştır. Söz konusu bölgelerde en geç 31 Aralık 2007 yılına kadar normalleştirme, nüfus sayımı ve referandum yapılması ile elde edilecek sonuçlar neticesinde bölgelerin geleceğinin belirlenmesi planlanmıştır. Irak Başbakanlığı tarafından 140.maddenin uygulanması için bir komisyon oluşturulmuş; normalleştirme, nüfus sayımı ve referandum aşamalarının hayata geçirilmesi süreci için söz konusu komisyon yetki-

lendirilmiştir.

Fakat 140.maddenin uygulanması amacıyla yetkilendirilen kurumlar özellikle uygulama aşamasında beklenen çözümü ortaya koymamıştır. Örnek olarak 140. maddenin birinci aşaması olarak hedeflenen normalleştirme süreci kapsamında, Federal Yüksek Mahkeme'nin yürüttüğü bireysel mülkiyet dava-

sından çok azı işleme alınabilmiştir. Bu durum, nüfus sayımı ve referanduma geçilmeden bölge halklarının sorunlarının henüz normalleştirme aşamasında dahi çözülmediğini göstermektedir.

29 Temmuz 2019'da Irak Federal Yüksek Mahkemesi'nin 140.maddenin geçerliliğinin devam etmesi yönünde aldığı karar, konuyla ilgili Irak'taki tartışmaların tekrar gündeme gelmesine neden olmuştur. 140.maddede yer alan normalleştirme, nüfus sayımı ve referandum aşamaları anayasada belirtilen süre olan 2007'ye kadar uygulanmadığından dolayı özellikle Türkmenler ve Araplar maddenin geçerliliğini yitirdiğini belirtmekte ve mahkemenin aldığı karara karşı çıkmaktadır. Diğer yandan Kürt siyasi partileri ise tartışmalı bölgelerin statüsünün 140.madde çerçevesinde belirlenmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

Her ne kadar güvenlik zafiyeti noktasında ortaya konan eleştirilerin haklılık payı bulunsa da IKBY'li siyasilerin "İŞİD tekrar diriliyor" söylemi üzerinden Kerkük başta olmak üzere diğer tartışmalı bölgelerde tekrar varlığını güçlendirmeye çalışması da söz konusu söylemin siyasi çıkar boyutunu oluşturmaktadır.

Kazîmi Hükûmeti Sonrası Başlayan Tartışmalar

Ekim 2019 ile başlayan hükûmet karşıtı gösteriler ile birlikte Irak kamuoyunun ilgisi de protestolara yönelmiş, özellikle eski Başbakan Adil Abdülmehdi'nin istifası sonrasında yaşanan sancılı siyasi süreç ile tartışmalı bölgeler konusu da gündemdeki etkisini yitirmiştir. Fakat Haziran 2020 itibarıyla Mustafa Kazîmi'nin yeni Irak Başbakanı seçilmesi sonrasındaki süreç ve özellikle Kazîmi'nin hem geçmişindeki hem başbakan seçilmesi sürecinde Kürt siyasiler ile dirsek temasları, tartışmalı bölgeler noktasında yeni sürecin nasıl şekilleneceği hususunda da bazı soru işaretlerini beraberinde getirmiştir.

Bu kapsamda dile getirilmesi gereken başlıca husus, terör örgütü İŞİD'in tartışmalı bölgelerde 2017'den günümüze dek yarattığı tehditler ve bu tehditlerin politik

söylem olarak kullanılmasıdır. Özellikle terör örgütü İŞİD'in Kerkük, Diyala ve Selahattin vilayetlerinde yarattığı güvenlik tehdidi ve istikrarsızlık, bahsi geçen bölgelerde merkezî hükûmete bağlı güvenlik güçlerinin güvenliği sağlayamadığı noktasında tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Özellikle Bağdat'ta protesto gösterileri neticesinde artan politik krizlerin derinliği ve ABD ile İran arasındaki mücadelenin kontrollü gerginlikten çatışmaya evrilmesi sonucu ortaya çıkan güvenlik boşlukları Irak'ın kuzeyinde İŞİD'e karşı oluşturulmaya çalışılan güvenlik atmosferini de ciddi ölçüde etkilemiştir.

IKBY, İŞİD'in kazandığı güç neticesinde tartışmalı bölgelerde Irak Ordusu, Federal Polis ve Haşdi Şaabi güçlerinin güvenliği sağlayamadığını, özellikle IKBY sınırlarına yakın söz konusu bölgelerde Peşmerge güçlerinin de merkezî hükûmet güçleri ile müşterek operasyonlara katılması yönünde taleplerde bulunmuştur. İŞİD'in IKBY sınırına yakın bölgelerdeki etkinliği göz önüne alındığında, IKBY'nin ortaya koyduğu merkezî hükûmete bağlı güvenlik güçlerinin güvenlik kontrolünün sağlayamadığı noktasındaki eleştirilerin haklılık payı bulunmaktadır. Diğer yandan her ne kadar güvenlik zafiyeti noktasında ortaya konan eleştirilerin haklılık payı bulunsa da IKBY'li siyasilerin "İŞİD tekrar diriliyor" söylemi üzerinden Kerkük başta olmak üzere diğer tartışmalı bölgelerde tekrar varlığını güçlendir-

meye çalışması da söz konusu söylemin siyasi çıkar boyutunu oluşturmaktadır. 2017'deki referandumun ardından merkezî hükûmetin düzenlediği operasyon neticesinde Kerkük ve diğer tartışmalı bölgelerden geri çekilmek zorunda kalan Peşmerge güçlerinin, IŞİD tartışması üzerinden tartışmalı bölgelerde hem idari hem de güvenlik kontrolü anlamında tekrar varlık göstermeyi arzuladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Kazımı'nın başbakanlığının ardından, merkezî hükûmet ile IKBY arasında IŞİD'e karşı mücadelede koordinasyonun artırılması ve bazı bölgelerde ortak operasyonların gerçekleştirilmesine yönelik müzakereler başlatılmıştır. Müzakereler kapsamında Haziran 2020'de Irak Hava Kuvvetleri internet sitesinde yapılan açıklamada, merkezî hükûmete bağlı güçler ve Peşmerge güçlerinin tartışmalı bölgelerde dört "Ortak Koordinasyon Merkezi" kurulması noktasında anlaşmaya varıldığı belirtilmiştir. Açıklama, Irak kamuoyunda önemli bir yankı uyandırırken özellikle Kerkük'teki Türkmen ve Arap siyasiler Peşmerge'nin Kerkük'e "IŞİD ile mücadele" söylemi üzerinden tekrar geri dönmesinin kabul edilemez olduğunu bildirmişlerdir. Kerkük ve tartışmalı bölgelere Peşmerge'nin "geri dönüşü" olarak yorumlanan açıklamanın ardından Irak Ortak Operasyonlar Komutanlığından konuya ilişkin yeni bir açıklama yapılarak, Peşmerge'nin Kerkük'e dönüşü noktasında kamuoyunda yankı bulduğu gibi bir kararın söz konusu olmadığı, iki tarafın yalnızca tartışmalı bölgelerde terörle mücadelede koordinasyonu arttırmak

için görüşmeler yapmakta olduğu bildirilmiştir.

Gerek hükûmet kurma sürecinde gerekse de hükûmet kurulduktan sonra Kürt siyasilerden önemli bir destek bulan Kazımı, ilerleyen dönemde parlamentodaki bu desteği sürdürebilmek için tartışmalı bölgeler noktasında Kürt siyasilerle birtakım anlaşmalara gidebilir.

Irak Savunma Bakanlığı ve Peşmerge Bakanlığı arasında artan tartışmalı bölgeler hususundaki müzakere trafiği ve yaşanan tartışmalar, Peşmerge güçlerinin özellikle IKBY'ye yakın sınır bölgelerinde varlığını güçlendireceğine işaret etmektedir. Özellikle müzakerelerin merkezî hükûmet tarafından desteklenmesi ve IŞİD'e karşı mücadelede Irak ordusu ve Federal Polis tarafından gösterilen zafiyetler, Peşmerge'nin bölgede kendine bir alan oluşturabilmesinin de önünü açmaktadır. Fakat Peşmerge'nin özellikle Kerkük ve Diyala'nın IKBY'ye yakın sınır bölgelerinde eskisine nazaran daha fazla varlık gösterebilecek olması, IKBY'nin Kerkük ve diğer tartışmalı bölgelerde idari ve güvenlik kontrolünün tekrar kontrol altına alabilmesi anlamına gelmemektedir. Nitekim böyle bir dönüş için gerekli olan 2014-2017 arasındaki gibi bir güvenlik boşluğu da bölgede mevcut değildir. Diğer yandan her ne olursa olsun, Peşmerge'nin merkezî hükûmet güçleriyle de olsa ortak koordinasyon merkezlerinde yer alacak olması IKBY'nin

Kerkük'e geri dönme arzuları kapsamında "ilk adım" olarak değerlendirilebilir.

Tartışmalı bölgeler noktasında altı çizilmesi gereken diğer bir husus, Kazımı'nın Kürt siyasi partileri ile olan ilişkilerini bazı adımlarla iyi tutma gayreti gösterebilecek olmasıdır. Gerek hükûmet kurma sürecinde gerekse de hükûmet kurulduktan sonra Kürt siyasilerden önemli bir destek bulan Kazımı, ilerleyen dönemde parlamentodaki bu desteği sürdürebilmek için tartışmalı bölgeler noktasında Kürt siyasilerle birtakım anlaşmalara gidebilir. Ortak koordinasyon merkezlerinin kurulması gibi adımlarla Kürt siyasi partilerin desteğini pekiştirebilecek olan Kazımı, böylelikle parlamentoda hiçbir siyasi gruba sahip olmamasının getirdiği dezavantajı da bu gibi denge politikaları ile daha sağlam bir zeminde tutabilecektir.

Öte yandan tartışmalı bölgeler noktasında alınacak kararların yalnızca Bağdat ile Erbil arasında belirlenen heyetlerce müzakere edilmesi, bölgenin asli unsurları Türkmen ve Arapları göz ardı etmek anlamını taşımaktadır. Kerkük'teki hem Arap hem de Türkmen siyasiler, özellikle Kerkük bağlamında bakıldığında IKBY'nin olası geri dönüşüne karşı oldukça net bir tavır ortaya koymaktadırlar. Dolayısıyla tartışmalı bölgelerin adil, şeffaf ve kapsayıcı bir çözüm arayışından uzak şekilde siyasi hesaplar çerçevesinde pazarlık malzemesi olarak kullanılması, etnik gruplar arasında ciddi iç sorunları da beraberinde getirebilir. ■

14 TEMMUZ KERKÜK KATLİAMI'NIN TÜRKMEN KİMLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

“

İngilizler tarafından kurulan Irak Devleti'nin kraliyet döneminde İngiliz işgaline karşı çıkmak amacıyla Kerkük ve çevresinde İngiliz karşıtı ve Türk yanlısı kişiler örgütlenip İngiliz ordusuna karşı faaliyet göstermişlerdir. Bu nedenle Irak Krallığı'nın Türkmenlere yönelik tavrı olumsuz olmuştur.

”

Adil Zineelabdin

Araştırma Asistanı, ORSAM

O smanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesinin ardından 1921 yılında kurulan Irak Devleti'nde halkın üçüncü en büyük unsuru olan Türkmenlere yönelik birçok katliam yapılmıştır. İngilizler tarafından kurulan Irak Devleti'nin kraliyet döneminde İngiliz işgaline karşı çıkmak amacıyla Kerkük ve çevresinde İngiliz karşıtı ve Türk yanlısı kişiler örgütlenip İngiliz ordusuna karşı faaliyet göstermişlerdir. Bu nedenle Irak Kralı'nın Türkmenlere yönelik tavrı olumsuz olmuştur. İngiliz işgal güçlerine yönelik tavırlarından dolayı Türkmenlere yönelik ilk katliam girişimi 4 Mayıs 1924 tarihinde yaşanmıştır. Bu olay Hristiyan ve Müslüman kavgası şeklinde gösterilmeye çalışılmış; söz konusu olaylarda 50 Müslüman

ve 9 Hristiyan hayatını kaybetmiştir. 1946 yılında ise zor koşullar altında Kerkük'teki petrol ihraç eden şirketlerde çalışan işçilerin grev başlatmasının ardından birçok işçinin tutuklanması olayları derinleştirmiştir. Güvenlik güçlerinin açtığı ateş üzerine çoğunluğu Türkmen olan 20 civarında kişi hayatını kaybetmiştir.

“

Türkmenlere yönelik gerçekleştirilen 14 Temmuz 1959 Katliamı'nda feci işkence yöntemleri uygulanmıştır. Türkmen yetkililer arabalara bağlanarak caddelerde sürüklenmek suretiyle öldürülmüştür.

”

14 Temmuz Katliamı

Kraliyet döneminde Türkmenlere yönelik uygulanan siyasetin, 1958 yılında Abdülkerim Kasım önderliğinde gerçekleştirilen Irak Devrimi ile son bulması Türkmenler tarafından umut edilmiştir. Kasım liderliğinde Irak Devrimi'nin başarılı olmasıyla kraliyet döneminde Molla Mustafa Barzani gibi sürgün edilen isimler ülkeye geri dönmüştür. Kasım ile anlaşılan Barzani ülkenin kuzeyine yerleşmiştir. Kraliyet döneminde sürgün edilen Türkmen liderlerinin de Kerkük'e geri dönüşü nedeniyle cumhuriyetin kuruluş yıl dönümünü coşkuyla kutlanmaya başlanmıştır. Öte yandan, Irak ordusu içerisinde ülkenin birliğine inanmayan ve Kerkük'ü kontrol altına almak isteyen subayların varlığına karşı

Kasım hükûmeti herhangi bir önem almamıştır. Bu süreçte Türkmenlerin kutlamalarına Kerkük dışından müdahale eden komünist Kürt milisleri, Türkmenleri kışkırtmak için faşist söylemler kullanmışlardır. Arap milliyetçilerine karşı kurulan ve çoğunluğu komünist olan Halk Ordusu olarak bilinen milisler, Türkmenlerle sürütüşerek sokağa çıkma yasağı ilan etmişlerdir. Daha sonra Türkmenlerin önde gelen isimleri tespit edilmiş, iş yerlerinden ve evlerinden alınarak ailelerinin gözleri önünde öldürülmüşlerdir.

Türkmenlere yönelik gerçekleştirilen 14 Temmuz 1959 Katliamı'nda feci işkence yöntemleri uygulanmıştır. Türkmen yetkililer arabalara bağlanarak caddelerde sürüklenmek suretiyle öldürülmüştür. Tüm bu olaylar Kerkük'te yaşanırken, Kerkük yerel yönetimi ve merkezi hükûmet üç gün üç gece boyunca devam eden bu katliama müdahale etmemiştir. Irak güvenlik güçlerine bağlı Kerkük'te bulunan 2. Tümen askerleri katliamı seyretmekle yetinmiştir. Milliyetçilere karşı komünistlerin desteğini elde tutmak isteyen Kasım hükûmeti Kerkük Katliamı'na yönelik gereken tavrı göstermemiştir.

Mısır ve Suriye'nin birleşmesiyle kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne karşı Kasım'ın isteksiz davranması sonucu kraliyet rejimine karşı darbe gerçekleştiren Ulusal Subaylar, kendi içinde ikiye bölünmüş; Kasım'a karşı 8 Mart 1959 tarihinde Şefav Hareketi gerçekleşmiştir. Bu süreçte Türkmenlerin önde gelen yetkilileri ve iş adamları tasfiye edilerek, Kerkük başta olmak üzere Irak'taki Türk-

men varlığı hedef alınmıştır. 29 Temmuz 1959 tarihinde Kerkük Katliamı ile ilgili Kasım, "Kerkük Katliamı Irak Devrimi'nin tarihinde siyah bir leke" ifadelerini kullanmıştır. Katliamda Emekli Albay Ata Hayrullah gibi Türkmenlerin önde gelen 25 devlet ve iş adamı sokaklarda sürüklenerek veya kurşuna dizilerek idam edilmiştir. Ayrıca bu katliamda Türkmenlere ait 70 kadar ev yağmalanmıştır. İnsanlık dışı eylemlerle idam edilen Türkmen yetkilerinin birçoğu aile fertleri önünde işkence edilerek öldürülmüştür. Türkmenler, Kasım döneminde bazı kültürel haklar elde etseler de siyasi haklarından mahrum bırakılmışlardır. Örneğin; 1958 Anayasası'nda Irak'ın Araplar ile Kürtlerden oluşan bir devlet olduğuna vurgu yapılırken Türkmenlerden herhangi bir şekilde bahsedilmemiştir. Kerkük'teki Türkmenleri Kerkük'te etkisiz kılmak için ordudaki Türkmen komutanlar emekliliğe sevk edilmiş veya Irak'ın kuzeyindeki uzak köylere nakledilmişlerdir. Buna karşın Kerkük şehir merkezinde ise Türkmenler yerine Kürt, Keldani veya Asuri komünistler kamudaki önemli görevlere atanmıştır.

Emekli Albay Ata Hayrullah

Kerkük Katliamı'nın, Irak'taki Türkmenlere yönelik uygulanan sistematik asimilasyon ve yok etme eylemlerinin planlı bir şekilde başlangıcı olması sebebiyle uluslararası örgütler tarafından "soykırım" olarak kabul edilmesi yönünde Türkmen siyasi partileri ve sivil toplum örgütleri faaliyette bulunabilir.

14 Temmuz Süreci Sonrasında Türkmenlerin Yaşadığı Sıkıntılar ve Çözüm Önerileri

14 Temmuz 1959 tarihli Kerkük Katliamı ilk olmadığı gibi son da olmamıştır. Türkmen siyasi partilerinin Kerkük Katliamı vb. olayları önce Türkmen halkına daha sonra uluslararası topluma anlatması ve tanıtması gerekmektedir. Nitekim ortak tarihî acılar veya olaylar, insanları birbirine bağlayan önemli bağlardır. Ayrıca Kerkük Katliamı ve 2014 yılında Telafer'de Türkmen kadınları ve çocuklarının IŞİD tarafından kaçırılması gibi olaylar, Türkmen siyasi partileri tarafından uluslararası platformlara taşınmalı ve mağdur aileler için gerekli tazminat ve haklar temin edilmelidir. Kerkük Katliamı'nın, Irak'taki Türkmenlere yönelik uygulanan sistematik asimilasyon ve yok etme eylemlerinin planlı bir şekilde başlangıcı olması sebebiyle uluslararası örgütler tarafından "soykırım" olarak kabul edilmesi yönünde Türkmen siyasi partileri ve sivil toplum örgütleri

faaliyette bulunabilir. Bu bağlamda 1959 yılından bugüne kadar yapılan katliamlar, Türkmen avukatları ile Türkmen siyasi partilerin iş birliği neticesinde Birleşmiş Milletler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşınabilir.

Irak parlamentosu tarafından 3 Ocak 2016 tarihinde kabul edilen 2016 yılı 2 sayılı Şehitler Kurumu Kanunu'nun şehit tanımını "Baas rejimi tarafından idam edilen ve 2014 yılından sonra IŞİD ile mücadelede hayatını kaybedenler" şeklinde sınırlaması, Türkmenlere yönelik katliamların getirdiği haksızlıkların giderilmesini büyük ölçüde engellemiştir. Bu tanım nedeniyle Baas rejimi öncesi gerçekleştirilen Kerkük Katliamı'nda hayatını kaybeden Türkmenler için şehit hakları tanınmamıştır. Diğer yandan Enfal olayları, Irak Yüksek Ceza Mahkemesi tarafından 3 Mayıs 2011 yılında soykırım olarak kabul edilirken Türkmenlere yönelik yapılan katliamlara yönelik devletin pasif kalması, Irak'ta adaletin eşit bir şekilde dağıtılmadığını göstermektedir. Oysa Anayasa'nın 132. maddesi devletin şehit ailelerine bakmakla yükümlü olduğunu belirtmektedir. 2006 yılında kabul edilen Rafha Yasası ile Baas rejimi tarafından sürgün edilen Şii Araplara devlet tarafından maaş bağlanmasına karşın 2003 yılı öncesi Türkmenlere yapılan katliamlarla ilgili devletin maddi ve manevi tazminat sağlamaması, eşitsizlik nedeniyle Türkmenlerin Irak Devleti'ne yönelik olan milli şuurunu olumsuz etkileyebilir. Türkmenlere yapılan haksızlıkları gidermek için Irak Türkmen milletvekilleri, 2003 yılı öncesi ve sonrasında katliam-

lara uğrayan Türkmen ailelerine gerekli maddi ve manevi tazminatı sağlamak için Irak parlamentosuna yasa tekliflerinde bulunabilir. Nitekim 2014 yılında 500 ile 600 arasında Telaferli Türkmen'in çıkarılmasına rağmen ve Kerkük'e bağlı Beşir köyünün hem Baas rejimi hem de IŞİD tarafından katliamlara uğramasına rağmen Türkmenlere gerekli tazminat sağlanmamıştır. Ayrıca söz konusu olaylar uluslararası örgütler tarafından gerekli ilgiyi de görmemiştir. Türkmenlerin uğradığı katliamların Türkmen halkı üzerindeki etkisini azaltmak ve mağdurların ailelerine maddi ve manevi tazminat sağlamak için IŞİD'ten kurtulan Yezidilere tazminat sağlanmasıyla ilgili parlamento tarafından hazırlanan yasa tasarısına benzer kanun teklifleri, Türkmen milletvekilleri tarafından Meclis Başkanlığına sunulabilir.

Türkmen siyasi partilerinin bir araya gelerek hükûmetteki temsilcilerini güçlendirmeleri Irak'taki varlıkları açısından zaruridir.

Sonuç olarak, eskisine nazaran 2003 yılından sonra bir araya gelebilme ve ortak hareket edebilme fırsatı olan Türkmen gruplar, 14 Temmuz Kerkük Katliamı gibi feci olayların önlenmesi için ciddi anlamda çaba gösterebilirler. Nitekim Türkmen bölgelerini (Kerkük, Telafer, Tuzhurmatu, Dakuk, Amirli, Tazehurmatu ve Karetepe) kontrol etmek isteyen birçok güç bulunmaktadır. Söz konusu hadise, 1959

yılından itibaren Türkmenlerin Irak'taki varlığının hedef hâline geldiğini göstermektedir. Bu da Türkmenlerin daha çok yaşadığı bölgelerin stratejik önemi ve doğal zenginliklerinden kaynaklanmaktadır. Türkmenlerin ayrışmasından ve zayıf örgütlenmesinden yararlanmak isteyen güçler, Türkmenlerin en kırılgan olduğu dönemde Kerkük gibi bölgeleri ele geçirebilir. Bu nedenle Türkmen siyasi partilerinin bir araya gelerek hükûmetteki temsilcilerini güçlendirmeleri Irak'taki varlıkları açısından zaruridir. Bunun için de kişisel ve parti çıkarı anlayışının ötesinde hareket edilmelidir. Nitekim 2003 yılından itibaren Türkmen halkının gerek yerel gerekse merkezi hükûmetteki temsili giderek azalmaktadır. Türkmenlerin merkezi hükûmetteki temsilinin Mustafa el-Kazımi hükûmetinde ihdas edilen Parlamento İşleri Devlet Başkanlığı ile sınırlı kalmaması için Türkmen siyasi partilerinin birlik sağlayabilmesi önemlidir. Türkmenlerin merkezi hükûmet ve yerel hükûmetlerdeki temsilini artırmak ve böylece Türkmenlerin gerekli haklarını elde edebilmesini sağlamak için 6 Haziran 2021 tarihinde yapılması planlanan parlamento seçimleri ve yerel seçimlerde Türkmen siyasi partilerinin ortak hareket etmesi gerekmektedir. Ayrıca seçim yasalarında Türkmenlerin Kerkük'te gerçek anlamda yönetime katılmasını sağlayan hukuki güvencelerin sağlanması yönünde Türkmen milletvekilleri çaba gösterebilirler. Aksi hâlde Türkmenlerin Irak tarihi boyunca karşılaştıkları haksızlık ve hukuksuzluğun devam etme riski söz konusudur. ■

ORTADOĞU GELİŞMELERİNDE "KÜÇÜK DEVLETLER" ÇEKİŞMESİ:

SON DÖNEM BAE-KATAR İLİŞKİLERİ

“Uzun dönem Mısır ve İran gibi bölgesel aktörlerin Ortadoğu uluslararası ilişkilerinde ön planda olduğunu hatırladığımızda özellikle Arap Ayaklanmaları süreci ile birlikte Ortadoğu bölgesinde söz konusu “küçük devletler” de etkin olmaya başlamıştır.”

Dr. Mustafa Yetim
Uzman, ORSAM

L iteratürde coğrafi, nüfus, askeri ve ekonomik kapasiteleri ve uluslararası ilişkilerin temel gelişmelerini etkileme-şekillendirmedeki sınırlı imkanları nedeniyle “küçük-mini devletler” olarak tanımlanan aktörlerden önemli bazıları Ortadoğu bölgesinde yer almaktadır. Uzun dönem Mısır ve İran gibi bölgesel aktörlerin Ortadoğu uluslararası ilişkilerinde ön planda olduğunu hatırladığımızda özellikle Arap Ayaklanmaları süreci ile birlikte Ortadoğu bölgesinde söz konusu “küçük devletler” de etkin olmaya başlamıştır. Cemal Abdünnasır dönemi Mısır’ın, 1979 Devrimi sonrası

İran’ın ve son dönemlerde Türkiye’nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika sosyo-politik süreçlerinde ve bölgesel düzendeki baskın rolü uluslararası ilişkilerde küresel aktörlerin yanında bölgesel aktörlerin klasik etkisi olarak değerlendirilmektedir. Bu tür aktörlerin yanı sıra, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar gibi “küçük devletler” kategorisinde yer alan bazı birimlerin mevcut bölgesel gelişmeleri kendi aktörlük kapasitelerini dahi zorlayacak şekilde etkileme girişimleri ve iddialı dış politika yönelimleri ayrı ve kayda değer tartışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Katar ile BAE merkezli gerçekleşen ve bölgesel gelişmelerde yansımaları olan “küçük devletler” merkezli çekişmenin nedenlerini ve bu devletlerin bölgesel sistemde güçlenen etkisini değerlendirme günümüz Ortadoğu ve Kuzey Afrika dinamiklerini anlamlandırma açısından elzemdir.

Benzer Kaygılar ve Farklılaşan Politikalar

Bilindiği gibi 1971 yılına kadar İngiltere’nin kontrolünde yer alan ve “ateşkes devletleri” olarak tanımlanan BAE ve Katar, aralarındaki bazı sınır sorunlarına ve sınırlı çekişme alanlarına rağmen bağımsızlık sonrası dönemde ittifak ilişkileri, liberalleşme eğilimi ve Suudi Arabistan (SA) ile İran’ın bölgesel hegemonyasından kaçınma gibi durumlarda önemli

oranda benzer yaklaşım sergilemiştir. Söz konusu benzer yaklaşım neticesinde her iki ülkenin de Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) oluşumunda yer aldığı ve İngiltere sonrasında ABD merkezli siyasi, askerî ve ekonomik angajmanları onayladığı anlaşılmaktadır. Dahası bu iki küçük devletin İran'ın özellikle İslamcı rejim ile artan yayılcı politikaları karşısında SA'nın KİK ülkeleri üzerindeki öncül pozisyonuna çoğunlukla itiraz etmediği söylenebilir. Dolayısıyla hem Katar hem de BAE başta ABD olmak üzere batılı ülkelerle çeşitli askerî ittifaklarda yer almış ve özellikle 1990'daki Irak-Kuveyt savaşı sonrasında Washington'un kendi ülkelerinde askerî üs kurmasını kabul etmişlerdir. İç politikada ise küresel neo-liberal düzen ile bütünleşme yönünde yine 1990'lı yıllardan itibaren önemli adımlar atan ve reform girişimleri gerçekleştiren Körfez'in bu iki küçük fakat doğal gaz ve petrol gibi zengin kaynakları nedeniyle rantçı devletleri bu yıllardan itibaren önemli oranda enerji, medya, turizm ve uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapma gibi alanlarda yani "yumuşak güç" çerçevesinde faaliyet yürütmüştür.

Bağımsızlık sonrasında küçük devlet olmanın getirdiği eksiklikleri tamamlama kaygısı çerçevesinde içeride kurumsallaşma sürecine yönelen ve bölgesel gelişmelerde de daha orta yolcu ve arabulucu politikalar izleyen bu iki devlet, Arap Ayaklanmaları sürecinin erken döneminde de neredeyse yakın tutumlar sergilemiştir. Suriye, Libya ve Tunus gibi ülkelerdeki halk hareketlerini destekleyen söz konusu küçük devletler, Bahreyn'deki çoğunlukla Şiilerin öncülük ettiği gösterilere sessiz kalmış ve Yemen'de SA öncülüğünde oluşturulan askerî koalisyonda yer almışlardır. Diğer taraftan özellikle Mısır'da 2013'te Abdülfettah el-Sisi liderliğinde gerçekleştirilen ve Mısır'daki demokratik rejime son veren askerî darbe sonrasında bu aktörlerin arasındaki çatışmalı alanlar daha fazla ortaya çıkmaya ve BAE ile Katar'ın küçük devletler literatüründeki kabullerin aksine kendi caydırıcı-sert güç kapasitesini aşan politikalar izlemeye başladığı görülmüştür.

“

Kişisel millî gelir açısından dünya sıralamasında üst sıralarda yer almalarına ve refah oranı yüksek ülkeler olarak tanımlanmasına rağmen BAE ile Katar'ın askerî güç kapasitesi sınırlıdır.

”

İddialı Küçük Devletlerin Çekişme Alanları ve Stratejileri

Kişisel millî gelir açısından dünya sıralamasında üst sıralarda yer almalarına ve refah oranı yüksek ülkeler olarak tanımlanmasına rağmen BAE ile Katar'ın askerî güç kapasitesi sınırlıdır. Dahası BAE'nin 65 bine yakın ve Katar'ın 17 bine yakın ordu mensubu olduğunu düşünürsek bu çerçevede nüfus açısından da Katar'ın yaklaşık dört katı (10 milyon) olan BAE'nin Katar'a kıyasla güç unsurlarının daha ön planda olduğu söylenebilir. Diğer taraftan 2019 verilerini dikkate alırsak Katar'ın ise BAE'nin yaklaşık iki katı kadar yani 70 bin dolar kişi başına düşen millî geliri olduğunu unutmamalıyız. Bu iki ülkenin nüfus sayıları farklı olmasına rağmen nüfuslarının

yaklaşık %75'inin yabancı ya da göçmen işçilerden oluşması ise Doha ile Abu Dabi'nin ortak sorunlarıdır. Diğer bir ifadeyle, farklı alanlarda birbirleriyle değişen verilere sahip olmasına rağmen her iki ülkenin sonuç itibarıyla kendi ulusal (rejim) güvenliğini sağlama ve istikrarını sürdürme konusunda bölgesel-küresel alandaki değişimlere aşırı derecede duyarlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle sürekli bir şekilde bölgesel-küresel aktörlerin güvenlik şemsiyesini arama ve bölgedeki farklı ve bazen birbiriyle çatışan aktörler ile diplomatik kanalları açık tutma stratejisi BAE-Katar gibi küçük devletlerin temel sert güç zayıflıklarından da kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda her iki ülkenin ABD'nin askeri kapasitesini değerlendirmesinin yanı sıra Katar, Türkiye'nin caydırıcı gücünden ve BAE ise SA'nın yanı sıra Fransa, İtalya ve İngiltere

gibi Avrupalı devletlerin caydırıcı kapasitesinden faydalanma yoluna gitmiştir.

Batılı ülkelerle güçlü ilişkiler kurarak caydırıcılık kapasitesindeki eksikliği tanzim etmeye çalıştığı söylenebilir. Bu çerçevede Katar, el-Cezire gibi medya araçları, havayolu ulaşımındaki girişimleri, öncül batılı ülkelerdeki büyük yatırımları ve bölgedeki sorunların çözümünde gerçekleştirdiği arabuluculuk rolleri ile kendisine yönelebilecek olası riskleri sınırlandırmak istemiştir.

Sahip olduğu ekonomik güç kapasitesini değerlendiren her iki devletin özellikle 1990'lı yılların

ortalarından itibaren uluslararası alandaki imajına yatırım yaparak ve ticaret-finance alanında özellikle Batılı ülkelerle güçlü ilişkiler kurarak caydırıcılık kapasitesindeki eksikliği tanzim etmeye çalıştığı söylenebilir. Bu çerçevede Katar, el-Cezire gibi medya araçları, havayolu ulaşımındaki girişimleri, öncül batılı ülkelerdeki büyük yatırımları ve bölgedeki sorunların çözümünde gerçekleştirdiği arabuluculuk rolleri ile kendisine yönelebilecek olası riskleri sınırlandırmak istemiştir. Büyük oranda benzer stratejiler geliştiren BAE ise dünya ticaretinin önemli durak merkezleri olan limanların bir şekilde kendi etkisinde olmasını ve ülkeyi finans merkezine dönüştürmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede BAE'nin bölgesel politikasının özetini dünya genelinde önemli limanları işleten Dubai Ports World'ün (DP World) faaliyetle-

rinden anlamak mümkündür. Böylece Doha yöneliminde el-Cezire ve BAE'nin bölgesel yaklaşımında ise DP World etkisi ön plana çıkmıştır.

“

Güçlü ekonomik yapısına ve uzun dönemdir yatırım yaptıkları havayolları, medya ve finans gibi yumuşak güç alanlarına sahip olan bu küçük devletler, Arap Ayaklanmaları süreci ile gerçekleştirdiği ittifak girişimleri ile caydırıcı güç kapasitesindeki eksikleri aşmaya ve bölgesel düzeni şekillendirme yönünde iddialı bir dış politika izlemeyi amaçlamıştır.

”

Arap Ayaklanmaları sürecinin ilk kısmına kadar Doha ile birlikte radikal şekilde ayrılmayan bir yaklaşıma sahip olsa da Abu Dabi, zaman içerisinde bölgedeki limanlarda etkin olma ve ticari merkez özelliği kazanma şeklindeki bölgesel yaklaşımına en büyük riskin Katar destekli Müslüman Kardeşler gruplarından geleceğini savunmuştur. Bu çerçevede ise BAE oranında bu gruplardan rahatsız olmamasına rağmen kendi hegemonyasına 1995'den itibaren sınırlı ve Arap Ayaklanmaları ile yoğun şekilde meydan okumaya başlayan SA ile güçlü ittifak ilişkileri geliştirerek caydırıcılık kapasitesindeki eksikliklerini gidermeyi hedeflemiştir. Dahası 2013'de Mısır'da Sisi darbesini destekleyerek önemli bir askerî gücün de bu blokta yer almasına zemin hazırlamıştır. Diğer bir ifadeyle, BAE ticari-liman stratejisini gerçekleştirebilmek ve kü-

çük devletler kategorisinde olmasına rağmen iddialı bölgesel pozisyonunu sürdürebilmek amacıyla Mısır-SA gibi sert güç unsurları daha güçlü olan aktörler ile ittifak geliştirmiştir.

Bölgedeki halk hareketlerine ve reform çağrılarına uzun dönemdir el-Cezire aracılığıyla cevap vermeye çalışan ve BAE'nin aksine SA hegemonyasından çatışmayı göze alarak ayrılmayı amaçlayan Katar ise Arap Ayaklanmalarını kendi konumunu da güçlendirme potansiyeli barındıran bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Bu çerçevede özellikle reform çağrılarında sahip çıkan bazı Müslüman Kardeşler ilişkili grupları destekleyen Doha'nın, BAE gibi caydırıcı güç kapasitesini gidermek için tercih ettiği aktör ise hem İran hem de SA'yı dengelemesi muhtemel Türkiye olmuştur. Bu şekilde BAE, SA ile ticari ilişkileri yoğunlaştırarak ve ekonomik açıdan Riyad'ın nezdinde vazgeçilmez bir partner olarak SA hegemonyasını aşmaya çalışırken Katar'ın bu hegemonyayı uzun dönemdir benzer bölgesel

kaygıları paylaştığı bölgesel aktör yani Türkiye ile askerî ilişkilerini güçlendirerek sınırlandırdığı söylenebilir. Burada İran'ın konumu ise her iki küçük devletin zaman zaman taktiksel olarak ilişki geliştirdiği fakat bu devlet ile söz konusu aktörler arasındaki ilişkinin stratejik bir ittifaka dönmesinin önünde ciddi engellerin olduğu şeklindedir. Dolayısıyla güçlü ekonomik yapısına ve uzun dönemdir yatırım yaptıkları havayolları, medya ve finans gibi yumuşak güç alanlarına sahip olan bu küçük devletler, Arap Ayaklanmaları süreci ile gerçekleştirdiği ittifak girişimleri ile caydırıcı güç kapasitesindeki eksikleri aşmaya ve bölgesel düzeni şekillendirme yönünde iddialı bir dış politika izlemeyi amaçlamıştır. Geliştirdikleri stratejiler benzer olmasına rağmen bölgede farklı aktörleri destekleyen ve birbiri ile çatışan bölgesel düzenler öneren BAE ile Katar'ın iddialı aktivizminin sonucunda bölgedeki pek çok bölgesel gelişmede rekabet içerisinde yer aldığı söylenebilir. ■

IRAK-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİNDE YENİ DÖNEM

“

Suudi Arabistan'ın kurulduğu 1932'den 1982 yılına dek Irak-Suudi Arabistan ilişkileri bazı istisnai durumlar dışında mesafeli kalmıştır. Suudi hanedanı tarafından Hicaz'dan çıkarılan Şerif Hüseyin ailesi üyelerinin İngilizler tarafından Irak'ta tahta geçirilmesi, Irak'taki kutsal mekanlara Vehhabiler tarafından düzenlenen saldırılar gibi nedenler iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesini engellemiştir.

”

Doç. Dr. M Hilmi Özev

*Süresiz Yayınlar Editörü,
ORSAM*

Irak ve Suudi Arabistan'ın 2014 yılından bu yana ikili ilişkileri geliştirme yönünde bir arayış içerisine girdikleri ve Mustafa Kazımî'nin başbakanlık görevini üstlenmesi ile birlikte bu arayışın daha hızlandığı görülüyor. Bu çerçevede Başbakan Kazımî ilk yurt dışı ziyaretini Suudi Arabistan'a gerçekleştirmek üzereyken Kral Selman'ın hastaneye kaldırılması nedeniyle ziyaretin ileri bir tarihte gerçekleştireceği açıklandı. İki ülke arasında enerji sektöründe ortaklık, petrol piyasasını dengeleme, sınır

kapıları, gümrük işlemleri ve özel sektör ortaklıklarının geliştirilmesi, ortak bir iş konseyi kurulması, Suudi Arabistan'ın Irak'a ticari ataşe ataması ve Arar Sınır Kapısı'nın yeniden açılması gibi konularda görüşmeler devam etmektedir.

Öte yandan, İran'ın Irak ve Suudi Arabistan ilişkilerinin gelişmesinden ciddi şekilde rahatsızlık duyduğu görülmektedir. Nitekim Ketaib-i Hizbullah'ın yayınladığı bir açıklamada Irak'taki herhangi bir Suudi varlığını istemedikleri, hükümetin derhal geri adım atması gerektiği yönünde görüşler ileri sürülmektedir. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nden (IKBY) ise ilişkilerin gelişmesi yönündeki eğilimden memnun olduklarını belirten açıklamalar gelmektedir. Irak ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerdeki mevcut eğilimi tam olarak anlamlandırmak için iki ülke ilişkilerinin tarihine kısaca göz atmak gerekmektedir.

1932-2003 Arası Dönem

Suudi Arabistan'ın kurulduğu 1932'den 1982 yılına dek Irak-Suudi Arabistan ilişkileri bazı istisnai durumlar dışında mesafeli kalmıştır. Suudi hanedanı tarafından Hicaz'dan çıkarılan Şerif Hüseyin ailesi üyelerinin İngilizler tarafından Irak'ta tahta geçirilmesi, Irak'taki kutsal mekanlara Vehhabiler tarafından düzenlenen sal-

dırlar gibi nedenler iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesini engellemiştir. II. Dünya Savaşı koşullarında, Suudi Arabistan ve Irak Arap Birliği'nin kuruluşunda iş birliğine gitmişse de Irak'ta 1958'de cumhuriyet ilan edilmesinin ardından Kuveyt'in Irak'a ait bir vilayet olarak ilan edilmesi, Suudi Arabistan tarafından kendi toprak bütünlüğü açısından da bir tehdit

olarak görülmüş ve Suudi Arabistan'ın girişimleri ile Kuveyt'e Arap Birliği askerleri gönderilmiştir.

1980'de İran-Irak Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Suudi Arabistan stratejik çıkarları bakımından Irak'ı desteklemek zorunda kalmıştır. 1981 yılında Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan Körfez İşbirliği Konseyine (KİK) Irak'ın Körfez'de önemli bir ülke olmasına rağmen davet edilmemesi, Irak tarafında belirli bir şüphe oluşturmuş ancak savaş koşullarında İran'a karşı Irak-Suudi Arabistan stratejik iş birliği sürmüştür. Savaş sırasında Suudi Arabistan Irak'a milyarlarca dolarlık askerî ve mali yardım yanında, 20

milyar dolar kredi sağlamıştır. 1990 yılında Kuveyt'in Irak tarafından işgali Körfez ülkeleri açısından büyük bir tehdit olarak algılanmış ve Irak-Suudi Arabistan diplomatik ilişkileri askıya alınmıştır. Kuveyt sorunu ile birlikte Irak'ın Suudi Arabistan'a olan kredi borçları Saddam Hüseyin rejimi 2003 yılında ABD işgali ile sonlanana kadar iki ülke arasındaki en ciddi sorunlar olarak kalmıştır.

ABD İşgali Dönemi

2003'te Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesinin ardından diplomatik ilişkiler yeniden kurulsa da düşük düzeyde kalmıştır. Esasen

işgal döneminde Suudi Arabistan'ın Irak'taki muhatabı ABD olduğu için Suudi Arabistan Iraklı yetkililerle doğrudan temaslarını artırmayı gereksiz bulmuştur. İkinci olarak, ABD'nin Irak'ta mezhep temelli bir siyaset izlemesi ve mezhepler ve etnisite temelinde bir anayasa hazırlaması yanında Irak siyaseti bağlamında İran ile iş birliği eğiliminde olması, ABD ve Suudi Arabistan arasında da ciddi bir sorun teşkil etmiştir. Bu dönemde İran'ın Irak üzerindeki etkisi denge bir şekilde artmış ve Suudi Arabistan-Irak ilişkileri sorunlu görünümünü korumaya devam etmiştir. Öte yandan 2003'te Irak

ABD tarafından işgal edilince, İran'ın Arap dünyası üzerindeki iktidarlarını sınırlama noktasında Suudi Arabistan kendisini öncül ülke olarak tanımlamıştır. Ne var ki izleyen dönemde Suudi Arabistan, İran ile Irak, Filistin ve Lübnan'da rekabet hâlindeydi ve hiçbirinde İran'a üstünlük sağlayamamıştır.

Bu dönemde Suudi Arabistan Irak için iki durumdan birinin gerçekleşmesinden çekinmekteydi. Birincisi, Irak'ın gerçek demokratik çoğulcu bir ulus devlete dönüşmesi olasılığıydı. Bu durumda Suudi monarşisi Irak'ın demokratikleşmesinden etkilenebilir, dönüşmek zorunda kalabilirdi. Bu ise monarşi için bir beka sorunuydu. Dolayısıyla Irak'ta böyle bir senaryonun gerçekleşmesi noktasında Suudi Arabistan ne ABD ile ne de Türkiye gibi bölge ülkeleri ile iş birliğine yanaşmamıştır. İkincisi ise demografik nedenlerden dolayı Irak'ta demokratik görünümlü bir Şii rejim kurulması ve doğal olarak Irak'ın İran etkisi altına girmesiydi. Suudi Arabistan bu iki kötünden ikincisini istemeyerek de olsa kabullenmek durumunda kalmıştır. Özellikle Nuri el-Mâlikî'nin başbakanlığı döneminde Irak'ta mezhepçi politikalar doruk noktaya ulaşmıştır. Lakin Şiiilerin başat aktör olduğu ve İran etkisi altındaki Irak asla istikrar kazanamamıştır. Bu durum 2014 yılında Haydar el-İbadi'nin iktidara gelmesine dek sürmüştür.

Irak'ta Şiiilerin iktidara gelmesine Suudi Arabistan'ın ilk anda verdiği tepki de mezhepçi temellere dayanmıştır. Ne var ki mezhepçilik iki ülke arasındaki rekabetin ve çatışmanın nedeni değil sonucudur.

İki taraf birbirini etkisizleştirmek amacıyla mevcut tüm araçları ve bu çerçevede söz konusu aktörlerin mezhepçiliği de istismar ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bu durum Suudi Arabistan'ın Irak'ta güç kazanmasına değil, zemin kaybetmesine neden olmuştur. Günümüzde Suudi Arabistan kaybettiği bu zemini geri kazanma arayışı içerisinde. Ancak kendi iradesiyle değil, müttefiklerden gelen baskılar sonucunda böyle bir yola başvurulduğu sürece, geliştirilen stratejilerin kalıcı olamayacağı ve uluslararası ortamda gerçekleşen değişikliklere göre şekilleneceği söylenebilir.

“
Kovid-19 salgını ve petrol fiyatlarının düşmesi nedeniyle ekonomik bakımdan büyük güçlükler yaşamaya başlayan Irak, dış politikasında yeni atılım arayışına girmiştir. Bu noktada finansal bakımdan güçlü komşusu Suudi Arabistan, Irak için dış politikada ilk müracaat edilmesi gereken ülkelerden biri hâline gelmiştir.

2014 Sonrası Dönem

İbadi döneminde Irak'ta demokratikleşme ve toparlanma arayışları güçlenmiştir. Özellikle IŞİD sonrası dönemde Irak'ta daha dengeli bir dış politika arayışı etkili olmaya başlamıştır. Mezhepçi çatışmaların ve IŞİD benzeri yapıların Suudi Arabistan için oluşturduğu tehditleri savmanın yolu da Irak ile anlaşmaktan geçtiği için bu tarihten itibaren Irak-Suudi Arabistan ilişkilerinde de yeni bir iyileşme sürecine girilmiştir.

2018'de Adil Abdülmehdi'nin başbakan olmasıyla ilişkilerde iyileşme eğilimi devam etmiştir. Nitekim Abdülmehdi 2019'da ilk yurt dışı ziyaretini Suudi Arabistan'a gerçekleştirmiştir. Son dönemde Irak'ta yaşanan hükümet karşıtı protestolar içeride demokratikleşmeyi dışarıda ise daha dengeli bir ilişkiler ağı kurulmasını zorunlu hâle getirmiştir. Kovid-19 salgını ve petrol fiyatlarının düşmesi nedeniyle ekonomik bakımdan büyük güçlükler yaşamaya başlayan Irak, dış politikasında yeni atılım arayışına girmiştir. Bu noktada finansal bakımdan güçlü komşusu Suudi Arabistan, Irak için dış politikada ilk müracaat edilmesi gereken ül-

kelerden biri hâline gelmiştir. Bu durum Irak'ta ve dolayısıyla Arap dünyasında İran etkisini azaltmak isteyen Suudi Arabistan için de önemli bir fırsat anlamına gelmektedir. Öte yandan, 14 Eylül 2019'da Aramco'ya düzenlenen saldırılarda kullanılan insansız hava araçlarının Irak'tan gelmiş olabileceğine dair spekülasyonların da Irak'ı Suudi Arabistan ile ilişkilerini düzeltmeye ittiği ileri sürülmektedir.

Irak-Suudi Arabistan ilişkilerinin gelişme eğilimine girmesi noktasında ABD'den gelen yönlendirme ve teşvikler de göz ardı edilmemelidir. Özellikle İran'a bağlı Kudüs Güçleri Komutanı Kasım Süleymani'nin ABD tarafından Irak'ın başkenti Bağdat'ta öldürülmesi

sonrasında, İran-ABD ilişkileri tarihinin en sorunlu dönemlerini yaşamıştır. Bu ortamda ABD İran'ın Irak'taki etkisini de minimize etmeyi amaçlamaktadır. Bunun en kestirme ve düşük maliyetli yollarından biri de Irak'ın Suudi Arabistan ile ilişkilerini düzeltmesi ve geliştirmesidir. Esasen henüz ABD 2011 yılında Irak'taki askerî varlığını çekmeden önce ABD Kongresi gibi kurumlar tarafından hazırlanan raporlar, Irak-Suudi Arabistan ilişkilerinin bir an önce düzeltilmesi ve Irak'taki ve Arap dünyasındaki İran etkisinin sınırlandırılabilmesi için ABD'nin girişimde bulunmasını tavsiye etmekteydi. Bu tür telkinler özellikle Donald Trump yönetimi zamanında oldukça yoğunlaşmıştır.

“

Eğer Irak komşuları arasında denge kurup bölge ülkeleri ile ilişkilerini normalleştirmeyi amaçlıyor ise Türkiye'nin Irak ile ilişkileri gelişecek ve bölgesel dengede diplomatik manevra alanı genişleyecektir.

”

Unutulmaması gerekir ki Irak devleti ve toplumu işgalin ardından geçen 17 yıllık süre içerisinde yaşananlardan önemli dersler çıkarmış ve toplumsal, ekonomik ve askerî açıdan kısmen de olsa toparlanmıştır. Bu ortamda Irak'taki karar alıcılar ülkenin artık bölgesel güç dengesini etkileyebilecek bir aktöre dönüştüğünü ve komşularıyla daha dengeli ilişkiler kurulması gerektiğini düşünmektedirler. Irak-Suudi Arabistan ilişkilerindeki son gelişmelerin bu açıdan da değerlendirilmesi gerekir.

Önümüzdeki dönemde Suudi Arabistan ile ilişkileri toparlamaya ve geliştirmeye çalışan bir Irak söz konusu olacaktır. Bu durum Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Eğer Irak komşuları arasında denge kurup bölge ülkeleri ile ilişkilerini normalleştirmeyi amaçlıyor ise Türkiye'nin Irak ile ilişkileri gelişecek ve bölgesel dengede diplomatik manevra alanı genişleyecektir. Diğer taraftan Irak dış politikasında İran'ın yeri ekonomik güçlüklerden ya da başka nedenlerden dolayı sadece Suudi Arabistan tarafından doldurulacak olursa Türkiye'yi bölgesel politikalarında İran'a daha fazla muhtaç bırakan sıkıntılı bir durum ortaya çıkabilir ve bu durum Türkiye'nin bölgede yaşadığı mevcut sıkıntıları derinleştirebilir. ■

BAE'NİN SON DÖNEM TEKNOLOJİK ATILIMLARI

Nurbanu Akcan

Araştırma Asistanı, ORSAM

Tuğba Altun

Bursiyer, ORSAM

“

BAE tarafından 2010 yılında açıklanan “Vizyon 2021” kapsamında bilim, teknoloji ve inovasyon, büyümenin ve ilerlemenin temelleri olarak belirtilmiştir. Bu hedefler doğrultusunda Ulusal İnovasyon Stratejisi (The National Innovation Strategy - NIS), BAE Devlet Başkanı Yardımcısı, Başbakanı ve Dubai Emiri Muhammed bin Raşid el-Maktum tarafından duyurulmuştur.

”

Vizyon projeleri ile birlikte petrol gelirlerine bağımlı ekonomisini çeşitlendirmeyi hedefleyen Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) için söz konusu projeler ışığında teknolojik gelişmeler büyük bir önem arz etmektedir. Öte yandan, gelişmiş ülkelere nazaran teknolojik açıdan geri kalmış Ortadoğu ülkeleri üzerinde bu konuda bir üstünlük sağlayarak bölgede etkin aktör olarak kendini konumlandırmayı amaç edinen BAE, bir süredir uzay programlarına da ağırlık vermektedir. Ancak koronavirüs (Kovid-19) salgınının ekonomik, sosyal ve hatta siyasi etkilerinin yanı sıra BAE’nin bölgesel gerilimlerde oynadığı statüko eğilimli rol ve izlediği agresif politikalar, Abu Dabi yönetiminin bu amaçlarını sekteye uğratmakta ve prestijini zayıflatmaktadır.

Vizyon 2021 Doğrultusunda Yapılan Teknolojik Gelişmeler

BAE tarafından 2010 yılında açıklanan “Vizyon 2021” kapsamında bilim, teknoloji ve inovasyon, büyümenin ve ilerlemenin temelleri olarak belirtilmiştir. Bu hedefler doğrultusunda Ulusal İnovasyon Stratejisi (The National Innovation Strategy - NIS), BAE Devlet Başkanı Yardımcısı, Başbakanı ve Dubai Emiri Muhammed bin Raşid el-Maktum tarafından duyurulmuştur. 2014 yılının Kasım ayında Doğal Bilimler, Teknoloji ve İnovasyon Komitesi kurulmuş; pek çok bakanlık ve federal hükümet kurumları tek çatı altına toplanmıştır. Ayrıca, bu kapsamda kalkınmada öncelik verilmesi planlanan temel sektörler şu şekilde belirlenmiştir: Havacılık ve uzay,

bilgi teknolojileri, yenilenebilir enerji, ulaşım, turizm, sağlık ve ihracat odaklı sanayi ile petrokimya. Petrol ve doğal gazdan elde edilen gelirlere bağımlı bir ekonomiye sahip olan bu ülke için söz konusu sektörlerde yapılacak yatırımlar büyük bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla BAE açısından ileriki süreç düşünüldüğünde; üreten, rekabetçi, yatırım çeken, çeşitlendirilmiş ve girişimci bir ekonominin zaruri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Benzer şekilde, son dönemde Kovid-19’un küresel ve bölgesel etkilerinden yola çıkıldığında bu ilerlemelerin BAE nezdinde hız kazanması gerektiği daha da netleşmiştir.

BAE tarafından “Barakah” adı verilen nükleer enerji santrali Ağustos 2020 tarihinde faaliyete geçirilmiştir. 24 milyar dolara mal olan ve 2017 yılında açılması planlanan santralin güvenlik gereklilikleri sebebiyle ertelendiği ancak bu tarihte faaliyete geçebildiği ifade edilmiştir. Tam kapasite yani 4 nükleer reaktör çalıştığında ülkenin elektrik ihtiyacının %25’ini karşılayacağı söylenen santralin, BAE için önemli bir gelişme olduğu ifade edilmektedir. Ancak Körfez’in bulunduğu gergin jeopolitik çevrede nükleer kullanımının tartışmalı bir konu olduğu da dikkat çeken bir husustur.

Daha eski bir tarihe gidecek olursak Kasım 2015’te Emir el-Maktum, Dubai Temiz Enerji Stratejisi’ni duyurmuştur. Bahsi geçen strateji ise 5 temel yapı taşını barındırmaktadır. Bunlar altyapı, yasa, bütçe, kapasite ve çevre dostu enerji üretmek olarak ifade edilmiştir. Ülkenin ihtiyacı olan enerjinin, 2030 yılına kadar %25 güneş

enerjisi, %7 nükleer enerji ve %78 hidrokarbon kaynaklarından karşılanacak biçimde planlanması yapılmıştır. Öte yandan BAE, organik tarım alanında da atılım yapmaktadır. Çünkü tarım alanlarının yetersizliği ve gıda güvenliği meselesi BAE ve genel olarak Körfez ülkeleri için sorun teşkil etmektedir. Bazı ülkeler özellikle Afrika kıtasında toprak kiralamaktadır. Ancak yaşanan salgın ile birlikte gıda talebine ilişkin bağımlılığın minimize edilmesi gerektiği daha iyi anlaşılmıştır. Bu nedenle Abu Dabi yönetimi, organik tarımı ve serayı kullanarak gıda güvenliği alanında dışa bağımlılığı azaltmaya çalışmaktadır.

“

BAE, yaptığı bu tür atılımlar ile teknolojik açıdan ilerleme kaydetse de özellikle İsrail'e ilişkin tarihsel hassasiyetler bağlamında pek çok bölge ülkesi ve Ortadoğu halkının gözünde prestij kaybına uğramaktadır.

”

Kovid-19 salgınının küresel açıdan yarattığı olumsuz etkileri sonucunda BAE'nin yukarıda söz edilen teknolojik altyapı gerektiren projelere hız kazandırdığını söylemek mümkündür. Buradan hareketle ABD, Çin ve hatta İsrail gibi ülkeler ile iş birliklerini de artırmıştır. Bu noktada zaten siyasi açıdan bölgesel politikalara ilişkin karar alma sürecinde ABD-İsrail çizgisinden ayrılmayan BAE, Temmuz 2020'de bir ilke imza atarak o tarihte diplomatik ilişkileri bulunmayan İsrail ile ortak bir proje başlatmıştır. Bahsi geçen projenin salgınla mü-

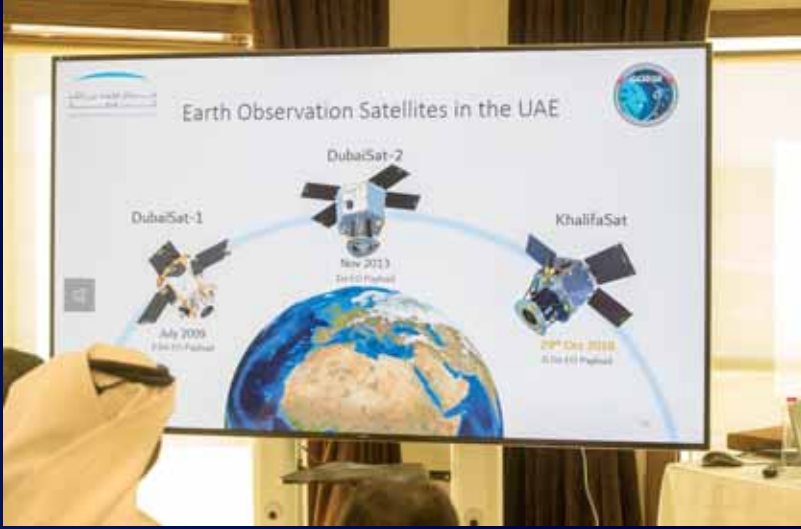
cadele kapsamında teknolojik çözümler üretmeyi içerdiği ifade edilmiş; Rafael ve İsrail Havacılık ve Uzay Sanayi adlı iki devlet kuruluşu ile Abu Dabi merkezli yapay zekâ alanında faaliyet gösteren G42 şirketi salgının yanı sıra tıp alanında çalışmalara başlamak üzere anlaşmalar imzalamışlardır. Söylemek gerekir ki BAE, yaptığı bu tür atılımlar ile teknolojik açıdan ilerleme kaydetse de özellikle İsrail'e ilişkin tarihsel hassasiyetler bağlamında pek çok bölge ülkesi ve Ortadoğu halkının gözünde prestij kaybına uğramaktadır.

BAE'nin Uzay Programları

Yaşanan son gelişmelere bakıldığında, BAE tarafından 20 Temmuz

2020 tarihinde Japonya'da yer alan Tanegashima Uzay Merkezi yerleşkesinden Mars'a "Umut" (Arapça el -Emel, İngilizce Hope) adlı bir roket fırlatılmıştır. Roketin, Mars'ın yörüngesinde 687 gün geçireceği ve Şubat 2021'de Mars'a yolculuğunu tamamlaması beklenmektedir. Bu tarih, BAE'nin 50. kuruluş yıl dönümüne de denk gelmektedir. Emirlikler Mars Görevi (Emirates Mars Mission) ile birlikte Abu Dabi yönetimi, Mars atmosferinin hidrojen ve oksijen değerlerinin ölçülmesi ve ölçümler ışığında küresel ısınmaya alternatif çözümler geliştirmeyi hedeflemektedir. Uydunun fırlatılması hâlinde, BAE Arap dünyasında gezegenler arası bu şekilde yolculuk gerçek-

leştiren ilk ülke olacaktır. Bu kapsamda BAE'nin, normal şartlarda 10-12 yıl gibi bir sürede tamamlanması beklenen söz konusu pro-

jeyi ABD'li uzmanların yönlendirmesi ve yardımı neticesinde Uzay Merkezi'nde görevli 450 bilim adamı ve teknisyen ile 6 yılda tamamladığı ifade edilmektedir. Tüm bu çabalardan hareketle, söz konusu uyduya sahip olmakla birlikte BAE ekonomisinin çeşitlenerek geleceğe yönelik ve bilime dayalı bir ekonomi tarzına evrildiği ifade edilmektedir. Ek olarak, gençlerin daha çok STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) olarak ifade edilen alanlara yoğunlaşmasını isteyen BAE'nin, 2117 yılında ise Mars'ta insan kolonisi ve Mars Bilim Şehri kurmayı hedeflediği belirtilmektedir.

“

Prestijini artırma ve kendisini modern-liberal şekilde konumlandırma çabalarına rağmen BAE'nin Yemen'de, Libya'da ve Suriye'de istikrarı bozan politikalar izlediği ve bölgedeki demokratik talepleri bastıran statükocu aktörlerden olduğu bilinmektedir.

”

Sonuç olarak, BAE, Körfez bölgesinde ve genel olarak Ortadoğu'da nüfuzunu artırma çabası içerisindedir. Bu bağlamda Abu Dabi bölgesinde aktif rol oynama, farklı ülkelere müdahil olma ve başta teknoloji olmak üzere farklı başlıklar üzerinden değer kazanma çabası içerisine girmektedir.

Bu noktada Suudi Arabistan'a bağımlı bölgesel politikalar izlediği düşünüldüğü için BAE, bilimsel ve teknolojik atılımları ile bölgede ön plana çıkma ve ülkesinin sunduğu model ile uluslararası alanda hâkim Ortadoğu algısını değiştirmeyi hedeflediği belirtilmektedir. Böylece, BAE'nin söz konusu girişimler ile dünya çapında yeni gelişmiş ülke kimliği oluşturmaya çalıştığı söylenebilir. Ancak, prestijini artırma ve kendisini modern-liberal şekilde konumlandırma çabalarına rağmen BAE'nin Yemen'de, Libya'da ve Suriye'de istikrarı bozan politikalar izlediği ve bölgedeki demokratik talepleri bastıran statükocu aktörlerden olduğu bilinmektedir.

Benzer şekilde, teknolojiyi geliştirerek ön plana çıkmak isteyen Abu Dabi yönetimi, insan hakları ihlalleri ile dünya çapında yankı uyandırmakta ve dünya kamuoyunun tepkisini çekmektedir. Dolayısıyla BAE'nin bu atılımlarının, ülke ekonomisine muhtemel olumlu etkisi olmasına rağmen beklenen siyasi, sosyal ve ekonomik sonuçlara ulaşması mümkün görünmemektedir. ■

ARAP BAHARI'NDA DEMOKRATİK ÇIKARSAMALAR

“

Tunuslu seyyar satıcı Buazizi, karşı karşıya kaldığı ekonomik ve sosyal sıkıntılar nedeniyle kendisini yakma teşebbüsünde bulunmuş; “trajik” fakat “sıradan” olan bu girişim, öncelikle kendi canına akabinde coğrafyasındaki birçok insanın hayatına mal olacak Arap Baharı/İsyancı/Devrimleri olarak adlandırılan halk hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

”

Dr. Tahsin Yamak

Kamu İç Denetçisi

Ortadoğu coğrafyasında tarihsel açıdan pek çok önemli hadise cereyan etmişse de 17 Aralık 2010 tarihi, hususiyetleri itibarıyla özel bir konumda bulunmaktadır. Bu tarihte Tunuslu seyyar satıcı Buazizi, karşı karşıya kaldığı ekonomik ve sosyal sıkıntılar nedeniyle kendisini yakma teşebbüsünde bulunmuş; “trajik” fakat “sıradan” olan bu girişim, öncelikle kendi canına akabinde coğrafyasındaki birçok insanın ha-

yatına mal olacak Arap Baharı/İsyanları/Devrimleri olarak adlandırılan halk hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Değişen Yönetimler, Dönüşen Ülkeler: Tunus & Mısır

Arap Baharı'nın başladığı ülke olan Tunus'ta, 24 yıllık Zeynel Abidin

bin Ali yönetimi *Yasemin Devri* miyle sona erdikten sonra yurt dışında bulunan muhaliflerin ülkeye dönmesiyle normalleşme süreci başlamıştır. Gerçekleştirilen seçimler ve yeni anayasa yapım süreçlerinin akabinde ise farklı siyasal partilerin ittifakıyla demokratik geçiş süreci inşa edilerek birlikte yönetim anlayışının ege-

men kılındığı bir model çerçevesinde, ülke vatandaşları için önemli siyasi haklar ve sivil özgürlüklerin önü açılmıştır. Ancak yapılan tüm bu iyi niyetli girişimlere rağmen yaygın yolsuzluklar, ekonomik problemler, güvenlik tehditleri ve kadın haklarıyla ilgili sorunlar dolayısıyla ülkede demokratik konsolidasyon henüz sağlanabilmiş gözükmemektedir.

Arap Baharı, 25 Ocak 2011 itibarıyla Mısır'ı etkisi altına almış ve 30 yıldır ülkeyi yönetmekte olan Hüsnü Mübarek, 11 Şubat 2011'de Tunus Devlet Başkanı gibi yönetimden çekilmek durumunda kalmıştır. Ancak Mısır, Tunus'tan farklı bir dönüşüm sürecine şahit olmuştur. Mayıs-Haziran 2012'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda ülkede bir ilk yaşanmış; Mısır'da önemli bir siyasi aktör olan Müslüman Kardeşler oluşumunun adayı Muhammed Mursi, ülkenin seçimle gelen ilk sivil cumhurbaşkanı olmuştur. Ancak Haziran 2012'de seçimle iktidara gelen Mursi, 3 Temmuz 2013'te Genelkurmay Başkanı Abdül Fettah el-Sisi liderliğindeki Mısır ordusu tarafından darbeyle yönetimden uzaklaştırılmış; ülkedeki tüm muhalif unsurlar baskı altına alınarak tasfiye operasyonuna girilmiştir. Bu süreç içerisinde anayasal değişiklikler yapılarak Sisi'nin gö-

rev süresi uzatılmış ve bir kez daha aday olmasının önü açılmıştır.

Arap Baharı'nın başladığı 2010'da sahip olduğu 3,07 puanla *otoriter bir rejim* olarak tasnif edilen Mısır'ın, 2019'da sahip olduğu 3,06 puanla *otoriter bir rejim* hüviyetini sürdürmeye devam ettirdiği görülmektedir. Freedom House verilerine göre ise 2010 yılı itibarıyla ülke vatandaşlarının *politik haklar skoru* 6 ve *sivil özgürlükler skoru* 5 olmakta ve ülke Özgür Olmayan Ülkeler (NF) şeklinde sınıflandırılmaktayken 2019 yılı verilerine göre de politik haklar skorunda bir değişim olmamış ancak *sivil özgürlükler skoru* 1 puan gerileyerek 6 seviyesini gelmiş olup, ülke hâlen NF sınıfında kategorize edilmeye devam edilmiştir.

Siyasal alanda kabile yapılanmasının son derece güçlü olduğu ülkede, Kaddafi sonrası tesis edilmek istenen toplumsal uzlaşıya/çoğulculuğa izin veren merkezî yönetim anlayışı henüz gerçekleştirilebilmiş değildir.

Savaş ve Yıkımların Gölgesinde Değişim Çabaları: Libya, Yemen ve Suriye

Arap Baharı'nın önemli etkilerinin bulunduğu bir diğer ülke ise Avrupa'ya yönelik göç yollarının en önemli merkezlerinden birisi olan ve sahip olduğu yeraltı zenginlikleriyle öne çıkan Libya'dır. Bu özellikleri dolayısıyla

istikrarlı bir yönetime sahip olması gerektiği değerlendirilen ve bu nedenle diğer ülkelerden farklı şekilde NATO öncülüğünde bir müdahaleye konu olan Libya'da, 42 yıldır yönetimde bulunan Muammer Kaddafi tasfiye edilerek yönetim değişikliğine gidilmişse de ülkenin bir iç savaşa sürüklenmesi engellenememiştir. Siyasal alanda kabile yapılanmasının son derece güçlü olduğu ülkede, Kaddafi sonrası tesis edilmek istenen toplumsal uzlaşıya/çoğulculuğa izin veren merkezî yönetim anlayışı henüz gerçekleştirilebilmiş değildir. Uluslararası toplumun tanıdığı meşru hükümet konumunda olan Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH), halkın taleplerine karşılık veren bir anlayış/arayış ile çaba göstermekte ancak yeterli askerî güçten mahrum olmasından dolayı halkın demokratik taleplerinin karşılanmasından ziyade enerjisini istikrar/düzenin temininden yana harcamaktadır. Zira silahlı güçlerin ve otonom milislerin çoğalması, gelişen suç ağları ve aşırılık yanlısı grupların varlığı ülkenin güvenlik eksikliğini pekiştirmektedir. Ayrıca Suudi Arabistan, Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) desteklediği General Halife Hafter'in darbe temelli askerî operasyonları, ülkedeki ku-

tuplaşmayı ve bölünmüş siyasal/toplumsal yapıyı daha da pekiştirmektedir. Hâlen nihayete ermeyen bu çatışma hâli, yüz binlerce insanı yerinden etmiş ve insan hakları koşullarını giderek daha da kötüleştirmiştir. Ülke, isyanların başlangıç sürecinde 1,94 puanla *otoriter bir rejim* olarak tasnif edilmekteyken 2012'de ciddi bir iyileşme göstererek 5,15 düzeyindeki skorla kısmi demokratik hususiyetler arz eden *hibrit bir rejim* olarak tasnif edilmeye başlanılmış ancak 2019 yılı itibarıyla sahip olduğu 2,02 puanla tekrar *otoriter bir rejim* olarak tasnif edilmiştir.

Arap Baharı'nın etkilediği bir diğer ülke, Kuzey Yemen ile Güney Yemen'in birleşmesiyle kurulan Yemen Cumhuriyeti'dir. 15 Ocak'ta Tunus Lideri Bin Ali'nin devrilmesinin akabinde kuzeyindeki Husi isyanları, güneyindeki ayrılıkçı el-Hirak eylemleri gibi istikrarsızlıklarla yüksek işsizlik, artan nüfus ve olumsuz ekonomik koşullarla uğraşmakta olan 32 yıllık Ali Abdullah Salih rejimine karşı yoğun halk gösterileri yapılmıştır. Ülke yönetimi, ekonomik önlemler olarak mücadeleye girişmiş ancak hoşnutsuzluklar giderilmediği gibi özellikle Mısır'da Mübarek'in devrilmesinden sonra, artan gösterilere silahla müdahale edilmesi sonucunda durum daha da

kötüleşmiştir. Bu olay sonrası rejim safında yaşanan çözümlerin ardından Yemen Lideri Salih, 3 Kasım 2011'de Riyad'da imzalanan anlaşmayla başkanlık görevini yarımcısı Abdurrabu Man-

sur Hadi'ye devretmiştir. Bu anlaşmayla Yemen'in geleceğinin kurgulanması için bir ulusal konferans düzenlenmesi ve yapılacak seçimlerden önce bir anayasa oluşturulması planlanmışsa da ülkenin kuzey kesiminin önemli bölümünü kontrol eden Husiler, Eylül 2014'te başkent Sana'yı ele geçirmişlerdir. Devrik Başkan Salih, kaybettiği gücünü kazanmak maksadıyla İran'ın desteklediği Şii Husiler ile ittifak kurma yoluna gitmişse de bu yöndeki isteği, Mansur Hadi'nin Körfez Arap ülkelerinden askerî yardım talebinde bulunmasına istinaden Mart 2015'te başlayan ve Suudi Arabistan öncülüğünde günümüze dek devam eden askerî operasyonlarla akamete uğramıştır. Bu durum bölgesel güçlerin de yer aldığı bir iç savaş yüzünden ülkenin adeta harabeye dönmesine, Salih'in ise 2017'de bir çatışmada öldürülmesine sebebiyet vermiştir. Yemen halkı, rejim/koalisyon güçleri ile Husilerin doğrudan şiddeti ile ticaret ve yardımın kesilmesinden kaynaklanan açlık ve hastalıklardan etkilenmiş hâledir. Ayrıca ülkede seçimler gecikmiş, siyasi faaliyetler durmuş ve birçok devlet kurumu işlevlerini yerine getiremez durumdadır.

Suriye, Arap Baharı'nın en trajik sonuçlarının görüldüğü ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Mart 2011'den itibaren yıllardır Baas/Esad rejimi altında sindirilmekte olan Suriye halkı, siyasal katılım talepleri ekseninde rejim karşıtı gösteriler başlatmış ancak bu gösterilere güvenlik güçlerinin sert müdahalesi ve rejimin taleplere karşılık vermeme yönündeki ısrarı, ülkeyi hâlen devam eden bir iç savaşa sürüklemiş bulunmaktadır.

Ayrıca diğer ülkelerin aksine Suriye'de rejim/yönetim değişikliği hâlen sağlanabilmiş değildir. 2011'den beri devam eden ve 10 milyondan fazla insanın mülteci olarak başka ülkelere dağılmasına neden olan, birçok can ve mal kaybına sebebiyet veren Suriye iç savaşı; aldıkları büyük mülteci akınları nedeniyle doğrudan etkilenen Türkiye başta olmak üzere Lübnan, Irak ve Ürdün için istikrarsızlık kaynağı olmaya devam etmektedir. Ayrıca bölgenin önemli güçleri İran ve Suudi Arabistan'ın yanı sıra Rusya, AB ve ABD-İsrail gibi küresel aktörlerin soruna doğrudan ilgi göstermesi ve birçoğunun sahada fiilen yer alması, meseleyi uluslararası bir hüviyete kavuşturmakta; konu hakkında bir uzlaşmaya varılamaması ise krizi içinden çıkılmaz bir hâle sürüklemektedir. Tüm bu kaosu ortasında çok ciddi meşruiyet sorunlarına rağmen ülkeyi başta Rusya ve İran desteğiyle yönetmeye çalışan Suriye/Esad rejimi ise siyasi muhalefeti yasaklamakta, ifade ve toplanma özgürlüklerini sert bir şekilde bastırmaktadır. Suriye'de

devlet kontrolündeki alanlarda yolsuzluk, zorla alıkoymalar ve işkence son derece yaygındır. Ülke bu hâliyle özellikle siyasi haklar ve sivil özgürlükler konusunda Arap Baharı'nın başladığı dönemden daha kötü bir konuma evrilmek ve bu alanda üretilen endekslerde son sıralarda yer almaktadır. Suriye, *dünyanın en baskıcı/otoriter rejimlerinden* ve özgürlükler anlamında en çok kısıtlamaların bulunduğu yönetimlerden birisine dönüşmüş durumdadır.

Sonuç olarak 2010'da başlayan isyanlar, bazı otokratik yönetimlerin bertaraf edilmesine neden olmuşsa da meşru ve demokratik bir yönetimin tesisiyle bölge halklarının sivil özgürlüklerinin ve politik haklarının gelişmesine imkân sağlayamamıştır. Hatta beklenen düzeyde bir iyileşmenin sağlanamadığı bu ülkelerde isyanlardan dolayı yaşanan istikrarsızlıkların, yönetimlerin daha otoriter bir görünüm arz etmelerine neden olduğu ve bölge halklarının sürecin başında sahip oldukları umutlarının ise hayal kırıklıklarına dönüştüğü müşahade edilmektedir. ■

MAVİ VATAN DOKTRİNİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKASI

“

Bu doktrin, Türkiye’nin denizlerdeki hak ve egemenliğini içeren alanların bütünü olarak tanımlanabilir. Mavi Vatan Doktrini ile ulusal kamuoyunun sadece Doğu Akdeniz’de 190.000 kilometrekare ve ülkeyi çevreleyen üç denizde toplam 462.000 kilometrekare alanda yetki sahibi olduğuna dair farkındalığının artırılması da amaçlanmıştır.

”

Oğuzhan Demirdöğen

Araştırma Asistanı, ORSAM

Doğu Akdeniz meselesi, Türkiye’nin merkezinde olduğu ancak Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi (GKRY) ile ittifak hâlinde hareket eden Mısır ve İsrail gibi bölge ülkeleri tarafından dışlanmaya çalışıldığı için daha karmaşık bir hâl almıştır. Türkiye, bu konudaki haklı mücadelesini soğukkanlı ve kararlı bir şekilde tüm etkin kurum, kuruluş ve yetkilileri tarafından ulusal

ve uluslararası kamuoyunda sürdürmektedir. Türkiye’yi temel deniz haklarından mahrum etmeye ve coğrafi uzantısının devamı olan kıyı şeridinden uzaklaştırmaya çalışan bu ittifakın diğer bir amacı ise uluslararası sistemde gelişen değişimlerde Ankara’nın etki kapasitesini sınırlandırmaktır. Bilindiği gibi uzun dönemdir tek kutuplu dünya düzeni tartışmaya açılmakta ve ABD’nin başat role sahip olduğu bu sistemden çok kutuplu dünya düzenine yönelmeye ilişkin argümanlar dile getirilmektedir. Dolaşısıyla oluşması muhtemel bu yeni sistemde Türkiye’nin geçmişteki gibi pasif ve sınırlı etki-deki bir aktör olarak kalması yönünde Doğu Akdeniz’de yoğunlaştığı üzere pek çok girişim gerçekleşmektedir.

Mavi Vatan Doktrini

Türkiye, kara devleti şeklinde tanımlanarak 21. yüzyılın başından itibaren Doğu Akdeniz’de ve Ege’de hak sahibi olduğu deniz yetki alanlarından soyutlanmak istenmiştir. Bu amaca yönelik Türkiye’ye Avrupa Birliği (AB) ve ABD tarafından Akdeniz’de ve Ege Denizi’nde çok kısıtlı deniz yetki alanları dayatılmaya çalışılmıştır. Türkiye de kendisine yönelik yapılan bu manifestoya karşı haklılığını ortaya koymak amacıyla “Mavi Vatan” Doktrinini’ni geliştirmiştir. Bu doktrin, Türkiye’nin denizlerdeki hak ve egemenliğini içeren alanların bütünü olarak tanımlanabilir. Mavi Vatan Doktrini ile ulusal kamuoyunun sadece Doğu Akdeniz’de 190.000 kilometrekare ve ülkeyi çevreleyen üç denizde toplam 462.000 kilometrekare alanda yetki sahibi olduğuna dair farkındalığının arttırılması da amaçlanmıştır. Özellikle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 2 Eylül 2019’da Deniz Harp Enstitüsünü ziyareti sırasında Mavi Vatan Haritası’nın önünde fotoğraf çektirmesi ile bu doktrin bambaşka bir anlam kazanmıştır. Bu doktrin çerçevesinde Türkiye, Libya ile Mutabakat Zaptı imzalayarak bu anlaşmayı Birleşmiş Milletlerin uluslararası anlaşmalar

kütüğüne kaydettirmiştir. Böylece Türkiye, Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanlarının batı sınırlarını hukuki açıdan daha sağlam yasal zemine oturtmuş ve bu hamle ile bölgede kendisi için oluşabilecek en kötü senaryoya ilişkin etkin bir önlem almıştır.

Yunanistan’ın Türkiye’ye Karşı Maksimalist Tutumu

Türkiye sahadaki faaliyetlerini ise deniz tatbikatları ve oluşturduğu geniş sismik arama ve sondaj gemi filosu ile sürdürmektedir. Bu faaliyetlerden rahatsız olan, bölgede maksimalist ve agresif bir politika izleyen Yunanistan ile Türkiye arasında Almanya’nın arabuluculuğu ile yaklaşık iki buçuk ay süren müzakere çalışmaları yürütülmüştür. Berlin’de yapılan görüşmeler neticesinde Doğu Akdeniz’de Türkiye ile Yunanistan arasındaki ihtilaflı konuların çözümü üzerine sürdürülen görüşmeler ve siyasi istişareler sonucunda iki ülke güven arttırıcı önlemlerle ilgili toplantıların yeniden başlaması konusunda mutabık kalınmıştır. Ancak iki ülke dışişleri bakanlıklarının üzerinde mutabık kaldıkları ortak açıklama metinlerini yayınlayacakları günden bir gün önce-

sinde Yunanistan ile Mısır deniz yetki alanlarını sınırlandırma yani Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) anlaşması imzalandığını duyurmuştur.

Türkiye, Almanya Şansölyesi Angela Merkel’in Cumhurbaşkanı Erdoğan’a getirdiği teklif üzerine Yunanistan ile anlaşmazlıkları çözmekte istekli davranmıştır. Mutabık kalınarak yapılacak müzakereler öncesinde de Türkiye büyük bir jest ile 21 Temmuz’da NAVTEX ilan etmesine rağmen Oruç Reis Sismik Araştırma Gemisi’ni Libya ile imzalanan Mutabakat Zaptı’nda yer alan Meis Adası yakınlarındaki Türkiye’ye ait Münhasır Ekonomik Bölge’de yapacağı çalışmalar için bekletmiştir. Böylece Türkiye, bir taahhüdün altına girerek yürütülecek süreçte iyi niyetini göstermiştir. Buna karşılık da Doğu Akdeniz’de kendisini dışarıda bırakacak ikili, üçlü ya da çoklu herhangi bir girişimi kabul etmeyeceğini kararlı bir şekilde belirterek Yunan tarafından da buna yönelik bir gelişmenin olmayacağına dair söz almıştır. Buna rağmen Yunanistan, Türkiye ile yapılan toplantılar sırasında Mısır ile anlaşma imzalayacağını ya da bunun çalışmalarının sürdüğünü belirtmiştir. ■

“

Çünkü Yunanistan ve Mısır arasında yapılan anlaşma, Doğu Akdeniz’in en geniş kıyı şeridine sahip Türkiye’nin bölge dışarısında kalması ve Antalya Körfezi’ne mahkûm edilmesine yönelik bir hamledir.

”

Türkiye, Yunanistan’ın diplomatik teamülleri çiğneyen bu tutumundan sonra Yunan tarafına ve Almanya’ya müzakerelerin devam ettiremeyeceğini ve uluslararası kamuoyuna yapılan bu anlaşmanın yok hükmünde kabul edildiğini bildirmiştir. Çünkü Yunanistan ve Mısır arasında yapılan anlaşma,

Doğu Akdeniz’in en geniş kıyı şeridine sahip Türkiye’nin bölge dışarısında kalması ve Antalya Körfezi’ne mahkûm edilmesine yönelik bir hamledir. Ancak Türkiye, diplomatik ve askerî açıdan Yunanistan’dan üstün durumdadır. Diğer taraftan Ege Denizi’nde, Türkiye’nin egemenliğinde olan fakat Yunanistan işgalinde bulunan silahsızlandırılmış statüde 153 tane ada, adacık ve kayalıklar bulunmaktadır. Ancak bunlar Yunanistan tarafından ticari ya da askerî amaçla işgal edilerek kullanılmaktadır. Yunanistan, Doğu Akdeniz’de Türkiye’yi olası bir çatışma ortamına sürüklerse bölgedeki barış ortamını bozmanın sorumluluğunu üstlenmiş olacaktır. Türkiye de her türlü askerî, diplomatik ve hukuki yöntemleri kullanarak tüm sorunları

kendi lehinde çözüme ulaştırabilecektir.

Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de Kararlı Mücadelesi

Türkiye, Doğu Akdeniz bağlamında kendi deniz yetki alanlarının belirlenmesini ve Kıbrıs Türklerinin hak ve menfaatlerinin korunmasını önemli iki temel başlık olarak görmektedir. Türkiye, bir bütün olarak gördüğü bu meselelerin müzakere ve diyalog yoluyla çözülmesinden yanadır. Ancak bu yönde atılan adımları ve verilen sözleri yerine getirmeyerek güven sarsan taraf Yunanistan olmuştur. Son gelişmeler neticesinde de Yunanistan’ın AB’nin desteğini alarak Türkiye’ye karşı yaptığı lobi faaliyetleri ve

Türkiye, Oruç Reis'le güneyindeki Yunan-Rum-Mısır kuşatmasını kırıyor

ortak sorunların çözümüne yönelik ne derece samimi olduğu açık şekilde uluslararası kamuoyunda görülmüştür. AB'nin iki ülke arasındaki sorunların müzakerelere başlanarak diyalog yoluyla çözümüne yönelik çağrısına büyük ve güçlü bir devlet refleksiyle olumlu yanıt veren Türkiye'nin yapıcı ve uzlaşmacı çabaları Yunanistan'ın bu tutum ve davranışları neticesinde bir sonuca ulaşamamıştır.

Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi yalnızlaştırma politikasına en net ce-

vabı coğrafi gerçekler, Türkiye'nin Akdeniz'e en uzun kıyı şeridine sahip ülke olmasıyla vermektedir. Bu veri Türkiye'nin doğal olarak bu bölgede hak ve menfaatlerinin olduğunu açıkça göstermektedir. Türkiye'nin Libya ile yaptığı anlaşma neticesinde batıdaki deniz yetki alanının sınırı uluslararası hukuka uygun olarak çizilmiştir ve buna benzer anlaşmalar şartlar olgunlaştıkça, uzlaşma sağlandığı takdirde denizden komşu olduğu Mısır, İsrail, Filistin ve Lübnan ile de yapılabilecektir. Ancak Yuna-

nistan ve Mısır arasında yapılan anlaşma ikili bir anlaşmadan öte Türkiye'nin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) ve GKRY'nin de dâhil olacağı dörtlü bir anlaşma olarak yapılmalıdır. Kaldı ki bu anlaşma Mısır'ın da aleyhine olmuştur. Ülke, GKRY ile 2003 yılında imzalamış olduğu MEB anlaşmasında da kendisine ait deniz yetki alanlarını kaybetmişti. Yani ilk olmayan bu durum neticesinde Mısır bu defa Türkiye karşıtı izlediği politika doğrultusunda Yunanistan'a karşı önemli bir taviz vermiştir.

Oldu bitti ile yapılan bu anlaşma neticesinde iki ülke parseller ve alanlar üzerinde müzakere ederek karara varmayı planlamaktadır. Bu noktada da Türkiye'nin hem teknik anlamda hem de siyasi duruş itibarıyla haklı itirazları olacaktır ve bu tür anlaşmalar yok hükmünde kabul edilmeye devam edilecektir. Bu nedenle Türkiye, kendisini dışarıda bırakan ikili, üçlü ya da çoklu anlaşmaların geçerliliğini kabul etmeyeceğini ve hem masada hem de sahada buna en net yanıt vereceğini açıkça belirtmektedir. Bunlara rağmen Türkiye hâlâ Doğu Akdeniz'de bulunacak kaynakların paylaşımına yönelik yaklaşımını tüm bölge ülkelerinin katılımıyla eşit aktör ilkesi çerçevesinde ve adilce yapılabileceğini savunmaktadır. Aksi takdirde Türkiye, Doğu Akdeniz'de askeri ve diplomatik manevralarla kendi ekonomik ve jeopolitik çıkarları doğrultusunda hamlelerini yapmaya devam edeceğini defaten bildirmektedir. ■

İSRAİL'İN BİTMİYEN SİYASİ KRİZİ

“

Taban tabana zıt görüşlerin bir araya gelmesinden oluşan koalisyon hükûmetini bekleyen sorunlar ve akabinde yüzleşmek durumunda kaldıkları meydan okumalar, hükûmetin ömrünün beklendiğinden daha kısa olacağına dair iddialara yol açmıştır.

”

Haydar Oruç
Uzman, ORSAM

İsrail'de Kasım 2018'de başlayan hükûmet krizi, aradan geçen bir buçuk yıl ve üç seçimden sonra, koronavirüs (Kovid-19) pandemisinden kaynaklanan mecburiyetler nedeniyle 17 Mayıs 2020'de nihayete ermiş gözükmekteydi. Ancak taban tabana zıt görüşlerin bir araya gelmesinden oluşan koalisyon hükûmetini bekleyen sorunlar ve akabinde yüzleşmek durumunda kaldıkları meydan okumalar, hükûmetin ömrünün beklendiğinden daha

kısa olacağına dair iddialara yol açmıştır.

Yeni dönemde, Binyamin Netanyahu liderliğindeki Likud ile Benny Gantz liderliğindeki Mavi&Beyaz'ın imzaladığı hükûmet protokolüne göre, dönüşümlü başbakanlık söz konusu olacaktı ve buna istinaden ilk 18 ay boyunca Netanyahu başbakan olmuştu. Buna rağmen, Gantz ve ekibi ise başta Savunma, Dışişleri ve Adalet Bakanlığı gibi İsrail siyaseti için önemli bakanlıkları üstlenmişti.

Likud'un liderliğini yaptığı sağ kanatta; Birleşik Tevrat Yahudiliği (UTJ), Shas ve Habayit Hayehudi ile birlikte 4 parti ile Mavi&Be-

**CRIME
MINISTER
CRIME
MINISTER**

yaz'ın liderliğini yaptığı merkez/sol kanatta ise İşçi Parti, Gesher ve Derech Erez'den oluşan 4 partiyle birlikte toplamda 8 partinin koalisyonunda yer alması sebebiyle şimdiye kadarki en geniş kabine olan 34 kişilik bir kabine kurulmuştur. Ancak bir nevi sigorta işlevi gören bu geniş kabine, hükümetin işleyişini kolaylaştırmaktan ziyade her bakanın kendi gündemini uygulamaya çalışması nedeniyle beklenen sorunların çözümüne hiçbir katkı sağlayamamıştır. Aksine hükümet bileşenleri arasındaki uyumsuzluk öyle bir hâl almıştır ki hükümetin kurulmasının üzerinden henüz iki ay geçmişken Kasım 2020'de yeniden seçim yapılacağına dair söylentiler çıkmaya başlamıştır.

Gelinen nokta itibarıyla İsrail'deki sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için yaşanan yönetim krizi ve krizin muhtemel sonuçları; Kovid-19 pandemisinin yönetilememesi nedeniyle yaşanan ekonomik kriz ve Netanyahu aleyhindeki yolsuzluk davası gerekçesiyle başlayan protestolar ile Batı Şeria'nın ilhak edilmesine yönelik plan üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Kovid-19 Sürecini Yönetimde Zafiyet

İsrail, aslında ilk Kovid-19 vakalarının görülmeye başladığı mart ayı başında aldığı tedbirlerle örnek bir yönetim sergilemiştir. Nüfusun azlığı, sınırların çok sıkı kontrol edilmesi ve yüksek teknoloji kul-

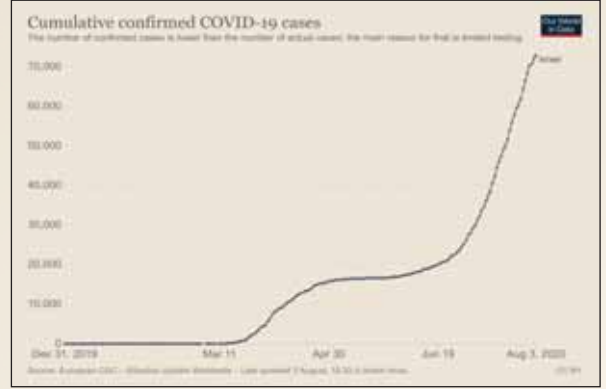
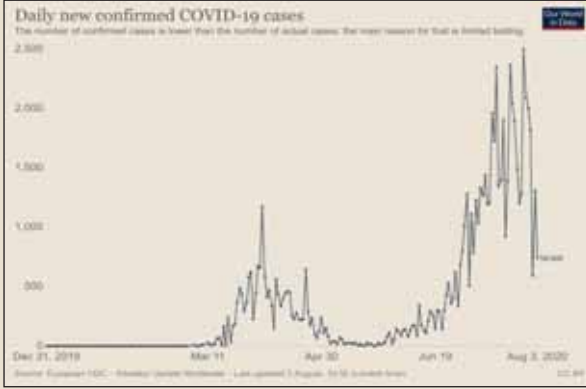
lanımı gibi avantaj teşkil eden faktörler sayesinde ülkede bulaşma ihtimali asgariye indirilmiş ve erken bir tarihte sınırlar kapatılarak salgın kontrol altında tutulmuştur. Bu

esnada özellikle bazı muhafazakâr kesimlerin, dinî gerekçelerle tedbirlere uymayı reddetmeleri nedeniyle bazı küçük yerleşim yerlerinde salgından kaynaklı enfekte olan insan sayısında artış görülmüş; ancak bu durum genel tabloda önemli bir değişikliğe yol açmamıştır.

Hatta başlarda bu salgına ilahi bir rol biçerek bunun dünyayı Armagedon'a götüreceği sürecin başı olduğunu ileri süren dönemin sağlık bakanı olan muhafazakâr UTJ partisinin lideri Yaakov Litzman'ın nisan başında enfekte olmasından sonra muhafazakâr kesimlerin tedbirlere kısmen de olsa uydukları görülmüştür. Ayrıca bu dönemde hâlen görevde olan Netanyahu liderliğindeki seçim hükümeti, yeni hükümetin kurulmasını beklemekten sokağa çıkma yasakları nedeniyle zarar gören halka ve sanayiye destek olmak için bazı finansal paketler açıklanmış ve henüz yaşanmaya başlayan sıkıntılara kısmen de olsa çare olmaya çalışmıştır.

Mayıs ortasında ise yeni hükümet kurulmuş ve pandemi sürecini yöneten iki bakan olan sağlık ve maliye bakanları değişmiştir. Her iki bakanın da Likud mensubu olması sebebiyle yeni dönemde daha uyumlu bir süreç yaşanacağı beklentisi doğmuştur. Ancak ekonominin durmuş olmasının fatura-

sının artmaya başlaması ve diğer jeopolitik gelişmelerden dolayı, dünyadaki diğer ülkelerle birlikte haziran başından itibaren normalleşme adımlarının atılmaya başlamasıyla süreç tersine dönmüştür. O tarihe kadar kontrol altında tutulan enfekte hasta sayısı ve ölümlerde yaşanan trajik artışlar nedeniyle İsrail'in güvenli ülke imajı da ortadan kalkmıştır.

Hükümetin güvenlik güçleri ve istihbarat örgütlerini de sürecin içine sokarak salgını durdurma girişimleri, virüsün yayılmasına engel olamamıştır. Zira önceleri Netanyahu'nun yolsuzluk davaları nedeniyle görevi bırakması ve iki devletli bir çözüme ulaşılmasını desteklemek için muhtelif zamanlarda toplanan halk kitlelerinin, temmuz ayıyla birlikte ekonomik sorunları da gerekçe göstererek meydanlara çıkmaya başlamasıyla, salgına yönelik tedbirlerin anlamını yitirdiği görülmüştür.

Zira pandemi dönemine kadar İsrail; 40 bin dolar civarındaki kişi başına düşen millî gelir, %4 civarında işsizlik ve %0,8 gibi düşük bir enflasyona oranına sahip orta-üst grupta yer alan müreffeh ülkelerden sayılmaktayken; pandemi

tedbirleri nedeniyle duran ekonomi ve kapanan sınırlar, İsrail'i bu konforlu durumdan uzaklaştırmıştır. İşsizliğin %20'lere fırlaması ve bütçe açığının önlenemez şekilde artmasıyla ekonomik olarak zora giren hükümetin pandemiden dolayı sübvansiyonlar açıklama imkânı da kalmamıştır.

Ayrıca sürdürülen irrasyonel dış politika nedeniyle hem kuzeyde hem güneyde güvenlik tehdidi hissedilen İsrail'in gerek insan kaynağı gerekse de finansal kaynak olarak mevcut sosyal politikaları sürdürebilme lüksü ortadan kalkmıştır. Bu durumda halkın kendi ekonomik refahını düşünerek hükümeti ve özel olarak Başbakan Netanyahu'yu protesto etmesi kaçınılmaz olmuştur.

Dolayısıyla günlük vaka sayısı artışında rekorlara imza atılmış ve ABD'den daha fazla bir artışla karşılaşılmıştır. Toplam vaka sayısı ve ölümlerdeki artış da buna paralel olarak artmış; İsrail, temmuz sonu itibarıyla 70 binin üzerinde enfekte sayısı ve 530 ölümlerle, nisan-mayıs aylarındaki güvenli ülke imajından çok uzaklaşmıştır.

Batı Şeria'nın İlhak Planı

Koalisyonun en öncelikli konularından birisi de Netanyahu'nun seçim vaadi olarak sunduğu Batı Şeria'nın ilhak edilmesine yönelik plandı. Seçim döneminde bu konudaki tutumu çok net olmayan Gantz'ın ise ocak ayındaki Washington ziyaretinden sonra, doğrudan Batı Şeria'nın ilhakına yönelik olarak da sözde yüzyılın

planına daha olumlu yaklaştığı bilinmektedir. Hatta planın açıklanmasından sonra bunun mevcut en iyi plan olduğunu söyleyen Gantz, planın uygulanması için Filistinlilerle koordine edilmesinin gerektiğine inandığını söylemiştir.

Koalisyon protokolü gereğince, Netanyahu'nun dayattığı ilhak planının sözde barış planından farklı olduğunu düşünen Mavi&Beyaz ittifakı, resmî olarak bu plana karşı çıkmasa da uygulama kısmında sürece destek vermemiştir. Hatta Netanyahu'nun açıklamalarına göre 1 Temmuz'da Knesset'e getirilmesi beklenen planın, dönüşümlü başbakan ve savunma bakanı olan Gantz ile Dışişleri Bakanı Gavriel Ashkenazi'nin olumsuz tutumları nedeniyle ertelenmek zorunda kaldığı haberleri çıkmıştır. Ashkenazi'nin daha sonra yaptığı konuşmalarda, gündemlerinde ilhak planı olmadığını söylemesi de hükûmetin ortakları arasındaki görüş ayrılıklarını doğrular mahiyettedir.

Batı Şeria'nın ilhak planının ertelenmesinde asıl gerekçenin, ABD'den gelen telkinler olduğuna yönelik haberler olsa da ABD tarafından yapılan açıklamalarda bu konuda net bir tavır sergilenmemiştir. ABD'nin sözde yüzyılın planına konsantre olduğunu söyleyen sözcüler, Batı Şeria konusunda inisiyatifin İsrail'de olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, ABD'nin zımni desteğini yeterli bulmayan İsrail hükûmeti; AB'den gelen sert tepkiler ve bölgedeki Arap ülkeleriyle yaşanan yakınlaşma sürecini de tehlikeye atmamak için, bu planı daha uygun bir zamana kadar ertelemiş gözükmektedir.

“

Bir türlü istediği kanuni düzenlemeleri meclisten geçiremeyen Netanyahu'nun, muhafazakâr kesimlere ve yerleşimcilere verdiği sözleri yerine getirememesi nedeniyle, yapılan son anketlerde destek oranının düşük çıkması da seçimin muhtemel olduğunu göstermektedir.

”

Protestolar ve Erken Seçim Haberleri

Hükûmetin sağlık ve ekonomi politikalarına yönelik artan rahatsızlığın neticesinde, başta Tel Aviv ve Kudüs'te olmak üzere on binlerce kişinin sokağa çıkması, İsrail siyasetinde seçimin tekrar gündeme gelmesine sebep olmuştur. Halkın Başbakan Netanyahu'yu hem yolsuzluk davaları hem yaşanan ekonomik kriz nedeniyle istifaya çağırması, muhalefeti de harekete geçirmiş gözükmektedir.

Hükûmette yer alan Mavi&Beyaz ittifakının eski ortaklarından Yesh Atid lideri Yair Lapid ile hükûmetin kurulma sürecinde Netanyahu'nun yanında yer alan ancak talep edilen bakanlıkları alamayacağını anlayınca muhalefette kalmayı tercih eden Yamina'nın lideri Naftali Bennett ile geçmişteki Netanyahu hükûmetinde savunma bakanlığı yapmış olan İsrail Evimiz Partisi lideri Avigdor Lieberman'ın da bu süreçte halkın taleplerine destek verdiği görülmektedir.

Protestoların sınırları aşarak özellikle Avrupa ve ABD'ye yayılması

sonrası iyice zor duruma düşen hükûmetin, mevcut politikalarını sürdürmek ya da halkın taleplerine cevap vermek konusunda bir tercih yapması gerekmektedir. Koalisyon ortaklarından memnun olmayan Netanyahu'nun da böyle bir fırsattan istifade ederek kasım ayında yeniden bir erken seçime gidebileceği ifade edilmektedir.

Bir türlü istediği kanuni düzenlemeleri meclisten geçiremeyen Netanyahu'nun, muhafazakâr kesimlere ve yerleşimcilere verdiği sözleri yerine getirememesi nedeniyle, yapılan son anketlerde destek oranının düşük çıkması da seçimin muhtemel olduğunu göstermektedir. Zira anketlere göre kendisinden çok daha fazla oy kaybına uğradığı görülen Gantz'ı, baskın bir seçimle siyaseten bitirmeyi istemek de Netanyahu için rasyonel bir tercih olacaktır.

Dolayısıyla, olağanüstü koşullarda kurulmuş olsa da ülkenin sorunlarına çare bulması beklenen hükûmetin, bileşenleri arasında yaşanan siyasi anlaşmazlıkların sürdürebilir olmaması ve Kovid-19 pandemisinin etkilerinin de artarak devam etmesi gibi nedenlerle etkisiz kaldığı aşikârdır. Buna mukabil, siyasi partilerin kendi ajandalarını uygulamak için mevcut dağılımdan daha farklı bir meclis aritmetiğine gereksinim duydukları da açıktır. Bu hedefe ulaşabilmek için geçtiğimiz bir buçuk yıl içerisinde üç kez başvurulmuş ve sonuç alınmamış olmasına rağmen, mevcut tikanıklığı aşmak için İsrail'de sonbaharda tekrar bir seçime gidilmesi uzak bir ihtimal olmayacaktır. ■

SAMA İÇİN:

SICAK DENİZLERDEKİ DRAM VE BEYAZ PERDEYE DAMLAYAN KAN

“

Bu yazı biraz da bu yankının bir iz düşümü olarak meseleyi “Sama İçin” adlı belgesel film üzerinden yeniden gündeme getirmeye çalışmaktadır.

”

Doç. Dr. Sertaç T. Demir

*Öğretim Üyesi,
Gümüşhane Üniversitesi*

Tarih derslerinde konuya ne zaman Ruslar dâhil olsa, mevzu daima “sıcak denizlere inme hayali”ne dayanırdı. Doğrusu bu analiz bize biraz belirsiz, biraz da egzotik gelirdi. Zamanla bu hayalin hiç de masum olmadığını, aksine uluslararası ilişkiler bakımından stratejik bir yere sahip olduğunu kavramaya başladık. Özellikle Suriye’de Beşar Esad’a karşı başlayan sivil direnişle birlikte bu “sıcak denizler”in renginin zihnimizde maviden kırmızıya evrildiğine şahit olduk. Bu süreçte yaşamını yitiren, yuvaları yıkılan ya da ana vatanından edilen sayısız erkek, sayısız kadın ve sayısız çocuk devasa acılar yaşadı. Milyonlarca insanın yaşamını yerinden eden bu kıyımın sesleri, belki de en fazla Türkiye’de yankı buldu. Bu yazı biraz da bu yankının bir iz düşümü olarak meseleyi “Sama

İçin” adlı belgesel film üzerinden yeniden gündeme getirmeye çalışmaktadır. Çok sayıda ödül alan bu harikulade yapım, dünyanın

en geniş katılımlı tematik film festivali olan ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı himayelerinde, Kültür ve Turizm Bakanlığının

katkılarıyla düzenlenen “Uluslararası Göç Filmleri Festivali”nde de en iyi film ödülüne layık görüldü.

“

Pandemi nedeniyle dijital ortamda organize edilen ve yaklaşık otuz milyon izleyiciye ulaşan Uluslararası Göç Filmleri Festivali de bu anlamda Türkiye'nin göç mevzusu üzerindeki hassasiyetini ortaya koyan dikkat çekici güncel girişimlerden biri oldu.

”

Göçün Ülkesinden Göç Filmleri Festivali

On yıla dayanan trajik hikayeleriyle Suriye krizinin göç tarihine ve literatürüne yeni bir boyut kattığı açıktır. Her şeyden önce dünya bu kitlesel harekete hem hazırlıksız yakalandı hem de büyük oranda gönülsüz davrandı. Özellikle de demokrasi, eşitlik ve insan hakları söylemlerini dilinden düşürmeyen Batılı ülkeler bu insanlık imtihanından sınıfta kaldı. Batı'nın aksine Türkiye ise milyonlarca Suriyeliye etnik ve dinsel ayrım gözetmek-sizin kapılarını açtı. Pandemi nedeniyle dijital ortamda organize edilen ve yaklaşık otuz milyon izleyiciye ulaşan Uluslararası Göç Filmleri Festivali de bu anlamda Türkiye'nin göç mevzusu üzerindeki hassasiyetini ortaya koyan dikkat çekici güncel girişimlerden biri oldu. Bir başka örneği daha olmayan bu festivalde dünyanın dört bir yanından çok sayıda film yapımcısı, akademisyen ve meslek örgütü temsilcisi yer aldı. Göste-

rimi yapılan onlarca film dışında sergiler, atölyeler ve paneller de düzenlendi.

Etkinlikte konuşan İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, yaşanan göçlerin esasında her zaman ve her yerde olduğunu şu sözlerle ifade etti: “Bugün göç var. Göç aslında hep var. Dilde var, zihinde var, kültürde var, sözde, sevgide var... Binlerce yıldır göç eden insanlığa kapılarını kapatmayı, kimseyi görmemeyi, kimseyi duymamayı öğütlüyoruz, galiba hata yapıyoruz... Artık göçün güzelliklerini, hayatlarımıza katkılarını konuşmanın, göçün ruhunu hatırlamanın zamanı geldi... Ve düşündük ki madem Gılgamış'ın geldiği Karkamış Türkiye'de, mademki Nuh'un gemisi bizim dağımızdadır. Mademki Roma'nın yedi göçeri bu diyardadır. Mademki göçün hikâyesi Asya'dan, Afrika'dan ve Ortadoğu'dan gelerek Türkiye'de buluştu, o zaman ilk adımı buradan atalım dedik.”

Jüri başkanlığını yürüten Türk yönetmen Nuri Bilge Ceylan'a göre bu festival, temasıyla bu çağın belki de en büyük trajedilerinden birine sahip çıkmaktadır. Festivalde en iyi film ödülü Suriyeli bir gazeteci Waad el-Kateab tarafından çekilen “Sama İçin” adlı belgesele verildi. Nuri Bilge Ceylan bu filmi şöyle tarif etmektedir: “Suriye'de olan bitenler konusundaki tüm yargılarımızı yerle bir edecek, mülteci sorununa karşı bakış açımızı tümüyle değiştirebilecek güçte, insanı allak bullak eden, bir yandan da bir yığın, altından kalkılmaz soruyla baş başa bırakan bir film bu. Eldeki sarsıcı malzemeyi bir anlatıya dönüştürmeyi ustalıklı başaran kurgusu olan ve her sah-

nesiyle insan doğası hakkında ezber bozan ayrıntılar barındıran bir film.” Aldığı ödülün ardından filmin yönetmeni de şunları eklemiştir: “Bir buçuk yıl Türkiye'de yaşadım. Ben de o mültecilerden biriydim. Şimdi ise İngiltere'de mülteciyim. Türkiye'de yaşayanların, Sama İçin'i izlemelerinin ve mültecilerin neden mülteci olduklarını, ne zorluklarla karşılaştıklarını, sadece ülkelerinde kalabilmek için ne kadar mücadele ettiklerini, genel olarak neler yaşadıklarını öğrenmelerinin çok önemli olduğunu düşünüyorum.”

Filmin yönetmeni Waad el-Kateab, bir elinde kamera diğeriinde bebeği Sama ile Halep'te olanlara hem tanıklık eder hem de yaşanan dramı yakından ifşa eder.

Sama İçin: Bombanın Düştüğü Yerde Olmak

Film yaklaşık beş yıla yayılan gerçek görüntülerin muhteşem kurgusundan ibaret. Üniversite okumaya geldiği Halep'te yükselen direniş ve sonrasında yaşanan dramın izlerini süren Waad el-Kateab, bir elinde kamera diğeriinde kızı Sama ile trajik bir tarihi kayıt altına alır. Film bir biyografi etrafında, bir tür bir iç konuşma ya da mektup formunda kurgulanır. Hikâyenin merkezinde Waad'ın kızı Sama, eşi Hamza ve Halep'ten dostları vardır. Waad'ın Sama'yla dertleşmesine tanıklık eden izleyiciler, esasında Halep üzerinden Suriye krizine yakından bakma fırsatı bulurlar. Belgesel türündeki bu filmde beliren gerçekçilik, belki de başka hiçbir filmde olmayan bir şeffaflık taşır. Öyle ki her şey olabildiğince yalın ve sarsıcıdır. Öte yandan film, izleyiciyi ağlatmaya çabala-

Halep'te selfie bir keyif değil, en iyi ihtimalle umuttur. Fakat dışardan/uzaktan bakana tuhaf görünür bombalanmış otobüste gülereken oynayan çocuklar.

maz. Gereksiz ve sentetik abartılara ve ajitasyona tevessül etmez. Nitekim kıyımın kendisi yapay bir efektin kullanımını zaten anlamsız kılar. Sama, Waad için umudu ifade eder. Şöyle der bu konuda: “Bebeğim Sama. İsminin anlamı gökyüzü. Sevdiğimiz gökyüzü. Arzuladığımız gökyüzü. Hava kuvvetleri olmadan. Bombalar olmadan. Gökyüzü güneşlerle, bulutlarla, kuşlarla.”

Yıllar sonra Waad, filmiyle ilgili şu sözleri dile getirecektir: “Filmlerin çoğu insanları kurban ya da kahraman olarak sunmaya çalışır. Bense kendimi ve etrafımdaki insanları normal insanlar olarak çekiyordum. Kuşatma gerçekleştiği zaman, çektiğim görüntüleri kimse görmeyecek sandım ama inşallah bir gün hayatta kalırım ve birileri bu görüntüleri kullanır diye hayal etmeyi de bırakmadım.” Waad, bu amaçla 300 saatten fazla görüntü kaydını alır ve Londra’ya geldikten sonra bu görüntülerin bir bölümünü televizyon kanallarına gön-

derir. Daha sonra hikâyeyi çok güçlü bulan yönetmen Edward Watts sürece dâhil olur ve bu dağınık ama esaslı görüntülerin sinema dokusu kazanmasına katkı sağlar.

“Gerçekten de özellikle medyada ne zaman bombaları görsek, bunlar biz izleyiciler için hep bilinmez bir boşluğa düşer gibi görünür. Orada tam olarak ne olduğunu, bedenlerin ve ailelerin nasıl parçalandığı gerçeğini bu uzaklığın ellerinde meçhul ve soyut bir duyguyla karşılarız.”

Filmin henüz başında viran bir şehir görünür. Burası filmin de Suriye trajedisinin de kalbidir: Halep. Waad burayı “benim şehrim” diyerek tanımlar ve sonrasında olacaklar hakkında “Dünyanın bu olanlara izin vereceğini hiç dü-

şünmemiştik” diye ekler. Oysa filmin ilk bölümünde de gösterilen Esad’a karşı direnişin başladığı ilk anlarda Waad’in inancı başka türdür: “Ne kadar da uzun zamandır kazanacağımızı düşünüyorduk. Ayaklanmış Halep’teyken özgür bir ülkede yaşadık. Sonunda biz evimiz varmış gibi hissettik. Uğruna ölmeye hazırдық. Toprağa kök salmaya hazırдық.”

Filmin büyük bir kısmı Waad’in de dediği gibi rejimin iktidarda kalmak için neler yapabileceğini fark ettiren şok edici kanlı yıkımlara dair görüntü ve hikâyelerle doludur. İzleyiciler olarak bizler belki de ilk kez bu kadar sahici ve bu kadar yakından Rus ve rejim uçaklarının ürkütücü geçişini ve bunlardan atılan bombaların ürkütücü sesini duyarız. Bildiğimiz, kabul ettiğimiz, hatta gördüğümüz bir hakikatin şimdi tam da içine ve ortasına düşmüş gibi oluruz. Bu kez bombanın düştüğü yerde, tozların arasındayızdır. Gerçekten de özellikle medyada ne zaman bombaları görsek, bunlar biz izleyiciler için hep bilinmez bir boşluğa düşer gibi görünür. Orada tam olarak ne olduğunu, bedenlerin ve ailelerin nasıl parçalandığı gerçeğini bu uzaklığın ellerinde meçhul ve soyut bir duyguyla karşılarız. Oysa, katliamın içinden biri olarak Waad şöyle der: “Rus uçaklarını havada duyduğum zaman sanki içimden geçiyorlar.”

Waad’in doktor olan ve direnişin ön cephesinde bulunan eşi Hamza da düşen bombalarla bozulan düzeni, elleriyle diktığı çiçeklerin yok edilmesi üzerinden anlatır. Şöyle der Hamza: “Zavallı bitkiler. Kanlı Esad... Tam yeni şeyler yaptık.

Yıkık duvarlarında Halep'e seslenerek yazıldığı gibidir hakikat: Kimse kendi yurdunu isteyerek terk etmez; buna ancak zorlanır.

Bitkiler diktik. Suladık ve büyüdüler. Sadece bir bombayla yok olsunlar diye mi?" Halep'te evler yıkılır, aileler, değerler, kurulu düzenler, umutlar ve heyecanlar yıkılır. Ne var ki filmdeki bir kadının da dediği gibi "Halep'te üzölmeye dahi zaman yoktur." Çocuklar düşün bombalara öylesine alışır ki biz izleyicilerin içinde patlayan o bombalar bu masum çocukları irkiltmez olur. Dünyada bombalara alış(tırıl)mış bir çocuğun ruh halinden daha dokunaklı ne olabilir?

Başka bir kadın, kocasının ona getirdiği tek bir hurmayla mutluluğa sarılır. Sokaktaki çocuklar bombalara hedef olarak paramparça olmuş bir otobüsü boyayarak ve içinde oyunlar oynayarak geçmiş alışkanlıklarını temize çekerler. Waad, bir gün arkadaşının çocuğuna Halep'te kalmayı isteyip istemediğini sorar. Çocuk, "Saldırı olacak diyorlar ama kalmak istiyorum" diye yanıt verir. Bu arada yeni bomba sesleri duyulur. Aynı çocuğa büyüyünce ne olmak istediğini de sorar Waad. Bunun üzer-

rine çocuk, "mimar olmak ve Halep'i yeniden inşa etmek istiyorum" der. Halep'te yalnızca rejim ile direnişçiler değil; umutlar ve hayal kırıklıkları da çatışmalarla doludur. Bir yanda özgür Suriye arzusu, diğer yanda beyaz perdeye de damlayan kanlar. Şöyle der o günler için Waad: "Gözlerimi kapattığımda her yeri kırmızı görüyordum. Her yer kandı. Duvarlarda, zeminde, kıyafetlerimizde."

“Sama İçin” filmine gelince, bu bildiğiniz filmlere hiç benzemez. Yönetmen Waad, yalnızca elindeki kamerayla değil; kucağındaki bebeğiyle yıkımın içeriden tanığıdır çünkü. Dahası görüntülerdeki ölü bebekler, ağlayan anneler, infaz edilen erkekler birer film kahramanı değildir.

Sonuç

Suriye, kısıtlı bir coğrafyanın değil; dünyanın yarasıdır. Buradan sızan

kan, geldiğimiz noktada neredeyse tüm dünyanın eline bulaşmıştır. “Sama İçin” filmine gelince, bu bildiğiniz filmlere hiç benzemez. Yönetmen Waad, yalnızca elindeki kamerayla değil; kucağındaki bebeğiyle yıkımın içeriden tanığıdır çünkü. Dahası görüntülerdeki ölü bebekler, ağlayan anneler, infaz edilen erkekler birer film kahramanı değildir. Ortada önceden belirlenmiş ve verilmiş roller de yoktur. Semada, yani gökyüzünde beliren savaş uçakları kesinlikle birer efekt ya da dekor değildir. Bu nedenle yaşama belli bir uzaklıktan bakmaya ve dramları birer sosyal medya mesajıyla geçiştirmeye alışmış biz modern izleyiciler için bu film derin bir yüzleşme imkânı sunar. Elbette böylesi bir hesaplaşmaya yönelmek ve bu duygunun içinde yaşamayı kabul etmek de bir merhamet, adalet ve cesaret meselesidir. Göç Filmleri Festivali ile yeniden gündeme gelen ve “Sama İçin” filmiyle belirginleşen bu davate icabet etmek, tam da bu sebeple entelektüel değil; insani bir eylemdir. ■

MALİK BİN NEBİ'NİN İSLAM DÜNYASINA YÖNELİK TESPİTLERİ VE ELEŞTİRİLER

“

İslam âlemi günümüz itibarıyla çok karmaşık problemlerle karşı karşıyadır. Bu problemlerin anlaşılması ve sağlıklı bir çözüme kavuşması için Malik bin Nebi'nin bakış açısından yararlanmak gerekmektedir. Kendisinin bakış açısını yansıtan çözüm modeli henüz hiçbir Arap ülkesinde denenmemiştir.

”

Abdenmour Toumi

Uzman, ORSAM

İslam âlemi günümüz itibarıyla çok karmaşık problemlerle karşı karşıyadır. Bu problemlerin anlaşılması ve sağlıklı bir çözüme kavuşması için Malik bin Nebi'nin bakış açısından yararlanmak gerekmektedir. Kendisinin bakış açısını yansıtan çözüm modeli henüz hiçbir Arap ülkesinde denenmemiştir.

Malik bin Nebi (1905-1973) Kimdir?

Malik bin el-Hac Ömer bin Lahdar bin Mustafa bin Nebi, 1 Kasım 1905'te

Cezayir Konstantin şehrinde dünyaya gelmiştir. Malik bin Nebi'nin üç kız kardeşi bulunmaktadır. Annesinin dayısının yanında büyümüştür. Büyük dayısının vefatının ardından hayatına Tebesse'ye yerleşen ailesinin yanında devam etmiştir. Babası, Arapça ve Fransızca olmak üzere çift dille eğitim veren bir devlet okulundan mezun olmuştur. Oğlunu Fransa'da eğitim alması için teşvik etmiş; uzun yıllar zor koşullarda kendisine maddi destek sağlamıştır. Babası, Tebesse'de bekçilik vazifesini icra etmiş; annesi ise terzilikle uğraşmıştır.

30 yıl boyunca gurbet hayatı yaşamış; sadece ve sadece hayatının son demleri olarak tanımladığı 1963-1973 yılları arasında ülkesinde varlık gösterebilmiştir. Profesör Abdullatif Sifavi kaleme aldığı kitabında sosyalist yaklaşımda yeni devlet modelini reddetmesi, karar alırken iktidar sisteminden bağımsız hareket etmesi nedeniyle hayatında bin Nebi gibi bir aydına rastlamadığını ifade etmiştir. Bin Nebi'nin karşılaştığı sıkıntılara değinecek olursak yazılarının yayınlanmasına izin verilmemiş, yüksek eğitim hakkı elinden alınmış, evinin haricinde bir yerde ders vermesi yasaklanmış ve Cumhurbaşkanı Ahmed bin Belle ve Huari Bumeydin ile görüşmesi engellenmiştir.

Bin Nebi, 1921 yılında Konstantin Lisesine girmiştir. Okulun adı daha sonradan Fransız İslam Okulu olarak değiştirilmiştir. Bu okulun eğitim dili Fransızca ve Arapçaydı. Kendisinin notlarına göre, Malik bin Nebi Fransız edebiyatını ve belagatını kendisine sevdirmeyi başaran Fransızca öğretmenini Mösyö Martin ile güzel bir uyum yakalamıştır.

Bin Nebi, gençlik yıllarında Büyük Konstantin Camii'nde düzenlenen bilimsel se-

minerlere katılmıştır. Arap bilimleri konusunda Şeyh Abdulmecid'den eğitim almıştır. Şeyh, bin Nebi'nin özellikle Cezayir gerçekliğine yönelik eleştirel yaklaşımlar benimsemesi hususunda etkili olmuştur. Zira Şeyh, tarikatları ve ülkedeki sömürgeci yönetimin uygulamalarını eleştirmekteydi.

Buna ilaveten bin Nebi modern edebiyatla ve meşher şiiri ile ilgilenmiş; Cibran Halil Cibran ve İlyâ Ebu Madi'den etkilemiştir. Ayrıca Hafız İbrahim ve er-Rusafi'nin şiirlerini, Menfeluti'nin özellikle "en-Nazrât" ve "el-Abrât" kitaplarındaki üslubunu oldukça beğenmiştir. Lise döneminde İbni Haldun'un "Mukaddime"sini okumuştur. İbni Haldun ve söz konusu eseri bin Malik'te ciddi etkiler yaratmıştır. Öyle ki bu etkiyi bin Nebi'nin uygarlık döngüsü teorisinde açıkça gözlemlemek mümkündür. Bahsi geçen teori Halduncu düşüncenin gelişmiş bir uzantısı olarak kabul edilebilir.

Görüş ve tasavvurlarından anlaşılacağı üzere Mukaddime, bin Nebi'nin düşüncü biçiminin oluşmasında derin izler bırakmıştır. Bunu başta uygarlık teorisinden, uygarlığın inşa edilmesinde sanayinin ve din düşüncesinin rolünden bahsettiği "Rönesans'ın Şartları" isimli kitabı olmak üzerinde çeşitli eserlerinde açıkça gözlemlemek mümkündür. Aynı şekilde sosyal etmenin farklı etkilerine yer verdiği, sosyal ilişkiler sorunsalını, bunun tarih, psikoloji, coğrafya, eğitim ve din ile olan ilişkilerini incelediği "Toplum İnşası" adlı kitabında da yine Mukaddime'nin etki ve yansımaları hissedilmektedir.

Bu dönemde gerek yaptığı gözlemlerle gerek okumalarıyla Malik bin Nebi'nin bakış açısı oldukça genişlemiştir. Ünlü reformcu Şeyh Abdulhamid bin Badis de düşünce hayatına yön veren bir başka isim olmuştur. Bin Nebi lise diplomasını aldıktan sonra üniversite eğitimini tamamlamaya karar vermiştir. Anne ve babası kendisine Paris'te eğitim fırsatı sunmuştur. Hukuk okumak isteyen Malik bin Nebi, Doğu Araştırmaları Enstitüsüne başvurursa da enstitüye kabul edilmemiştir. Enstitü müdürü, yeniden sınava girmemesi konusunda kendisine tavsiyede bulunmuştur. Enstitü müdürünün bu tutumuna önce şaşırması; sonrasında ise enstitüye girmenin adayların fikrî kriterlerine değil siyasi kriterlerine göre şekillendiğini idrak etmiştir.

Malik bin Nebi bu nedenle Elektrik Mühendisliği Enstitüsüne girmiştir. Kısa süre sonra Batı uygarlığının anahtarı niteliğindeki bilimlerden etkilenmeye başlamıştır. Bilimsel kitaplar edinmiş; kütüphanesini mühendislik kitapları ve uygulamalı kitaplarla donatmıştır. Kendisi bu dönemde cebir, mühendislik, elektrik, doğa ve mekanik gibi farklı alanların hepsine hâkim olmayı istediğini ifade etmiştir.

Malik bin Nebi'nin Düşünsel ve Tarihsel Arka Planı

Malik bin Nebi, 1931 yılında İslam'ı kabul etmiş ve Hatice ismini almış Fransız bir hanım ile evlenmiştir. Hatice Hanım, bin Nebi'nin kişiliğini ve hayatını çeşitli yönlerden etkilemiştir. Bin Nebi, eşinin maharetli oluşundan, akıllı bir ev hanımı olduğundan, kendisini bi-

limsel çalışmalarında ve düşünsel faaliyetlerinde her zaman teşvik ettiğinden övgüyle söz etmiştir. Hatice Hanım, eşini Batı uygarlığının değerlerine aşına hâle getirmiştir. Bu durum, bin Nebi'nin Fransız kültürünü kavramasını ve Batı medeniyetinin boyutlarına nüfuz edebilmesini sağlamıştır.

Bin Nebi, Fransa'da tutuklanmasının ardından 1956 yılında tek başına göç ettiği Mısır'da siyasi sığınma hakkı talep etmek zorunda kalmıştır. Eşi ise hastalığı nedeniyle Fransa'da kalmıştır. Mısır'a yerleşmesinden eşinin vefatına kadar geçen süre zarfında eşine mektuplar göndermeye ve maddi destek sağlamaya devam etmiştir. Cezayir'in 1962 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla ülkesine geri dönen bin Malik, 1970'lerin başında eşinin vefat etmesinin ardından başka bir evlilik daha yapmıştır.

Malik bin Nebi'nin İslam düşüncesinin medeniyet perspektifini canlandıran kişi İbni Haldun olmuştur. İbni Haldun'un medeniyet, kültür, insan ve din hakkında birçok söyleminin etkisi bin Nebi'nin yaklaşımında bulunmaktadır.

Başkentteki evinde Mağrip ve Avrupa'nın dört bir yanından gelen gençlere bir hafta boyunca süren seminerler vermiştir. Kendisini entelektüel çalışmalara adanmak ve seminerler düzenlemek için 1967'de görevinden istifa etmiştir. 1972 yılında Şam üzerinden geçerek Hac vazifesini yerine getir-

miştir. Burada “Yirminci Yüzyılın Son Üçte Birlik Zaman Diliminde Müslümanın Rolü ve Mesajı” isimli bir konferans vermiştir.

“

Ayrıca geri kalmışlığının nedenlerinden kurtulmak, tarihî tecrübelerden ve uygarlık düzeyine ulaşmış milletlerin yaşanmışlıklarından ders çıkarmaya dayalı yeni bir gerçeklik inşa etmek için çaba göstermiştir.

”

Malik bin Nebi'nin Düşünceleri ve Temel Eleştiriler

Malik bin Nebi'nin İslam düşüncesinin medeniyet perspektifini canlandıran kişi İbni Haldun olmuştur. İbni Haldun'un medeniyet, kültür, insan ve din hakkında birçok söyleminin etkisi bin Nebi'nin yaklaşımında bulunmaktadır. Nebi “sömürgeleştirilebilirlik” olgusunu irdelemiş; bu olgunun bir algılama ve analiz aracı olarak kullanılabi-

leceğini ve medeniyet denklemini (insan+toprak +zaman) formüle etmede işe yarayabileceğini dile getirmiştir. Kavram tartışmalı olmasına rağmen bin Nebi, bu kavramla Batı ile olan ilişkilerin seyrine dair ne tamamen direnmenin ne de asimile olmanın dışında söz konusu medeniyetle barışçıl bir ilişki kurmayı önermiştir. Bu görüşten faydalanmamız ve bu öneriyi tasavvur, değerlerimiz ve manevi boyutlar açısından İslami unsurlarla kuşatmayı önermiştir.

Belki de bazı İslam seçkinlerinin bin Nebi'nin projesine karşı çıkmalarının nedeni kendisinden teorik öneriler değil pratik çözümler beklemiş olmalarıdır. Ancak bilimsel çözümlere ulaşmak için teorik tezlerin sunulması gerektiğini dikkate almamışlardır. Bin Nebi'nin kendisi de zaten pratik bir çözümle gelmediğini, pratik çözümlere alt yapı sağlayacak teorik ve metodolojik bir formülasyon sunduğunu belirtmiştir. Ayrıca geri kalmışlığının nedenlerinden kurtulmak, tarihî tecrübelerden ve uygarlık düzeyine ulaşmış milletlerin yaşanmışlıklarından ders çıkarmaya dayalı yeni bir gerçeklik inşa etmek için çaba göstermiştir.

Ancak kabul etmek gerekir ki Malik bin Nebi'nin “sömürgeleştirilebilirlik” düşüncesi yanlış anlaşılmalı ve yanlış kullanılmaya müsaittir. Söz konusu düşüncesi kitaplarının bazı kısımlarında tam aydınlatılmamış ve şüpheye mahal verecek şekilde kalmıştır. Malik bin Nebi tarafından geliştirilen ve ülkemizdeki sömürgecilik olgusunun anlaşılabilmesi için analitik bir araç hâline getirilen sömürgeleştirilebilirlik fikri dolayısıyla birçok kişi Malik bin Nebi'nin sömürgecilik tehlikesini azalttığını düşünmüştür. Bu nedenle bu kavram ve sömürgecilik olgusunun psikolojik, kültürel ve analitik mekanizmaları daha fazla sadeleştirmeye, geliştirilmeye ve analize ihtiyaç duymaktadır.

Malik bin Nebi düşüncesinin temel yapı taşlarından bir olan sömürgeleştirilebilirlik fikri çoğu kimsenin kendisine karşı çıkmasına ve düşmanlık benimsemesine neden olmuştur. Zira, bu teorisinin üçüncü dünya ülkelerindeki Avrupa sömürgeciliğini tolere ettiği düşünülmektedir. Malik bin Nebi, milletin temel sorununun kültür sorunu olduğunu, geri kalmışlık kültüründen reform ve kalkınma kültürüne geçiş yapılması gerektiğini düşünmekteydi. Söz konusu düşüncesinden ötürü çoğu insan kendisinin kültürel tahlillerini sığ bulmuş; kendisinin kültür kavramını göz ardı ettiği kanaatine varmıştır. Özellikle o zamandan günümüze kadar devam eden siyasi ve entelektüel akımlar Arapların, İslamiyet'in ya da üçüncü dünya ülkelerinin karşı karşıya olduğu sorunun dış etkilerden (sömürge) ve iktidardaki yönetimlerden kaynaklı bir sorun

olduğunu; bu sürecin tersine çevrilmesinin ancak karşı koymakla mümkün olacağı düşünülmüştür. Bu yaklaşımlara göre, söz konusu iktidarların devrilmesi ve yerine sömürge karşıtı yönetimlerin gelmesi gerekmektedir. Bin Nebi ise bu faktörlerin yanı sıra asıl olarak meselenin toplumun iç yapısı ile bağlantılı olduğu görüşünü savunmuştur.

“

İslam dünyasının problemlerine çeşitli çözümler geliştiren bin Nebi; bugünkü gelişmeler ve mevcut kültürel, ekonomik ve siyasi koşullar ışığında, İslam dünyasının Avrupa Birliği benzeri bir oluşum ile içinde bulunduğu buhran temelli gelişmelerden kurtulabileceğini iddia etmiştir.

”

Bu tartışmaları bir tarafa koyduğumuzda İslam âleminin geri kalmışlık ve kalkınma problemlerinin pençesinde olduğu bir gerçektir.

Diğer taraftan problemlerin çözümüne yönelik İslam dünyasının ise etkili çözüm yöntemlerine sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Komplike düşünce sorunlarından ve insanın ötekileştirilmesinden muzdarip olup bin Nebi'nin geliştirdiği yaklaşım tartışmalı olmasına rağmen bu çerçevede bazı imkânlar sunma ihtimalinden söz edilebilir. Söz konusu sorunları açıkça tanımlayan ve İslam dünyasının problemlerine çeşitli çözümler geliştiren bin Nebi; bugünkü gelişmeler ve mevcut kültürel, ekonomik ve siyasi koşullar ışığında, İslam dünyasının Avrupa Birliği benzeri bir oluşum ile içinde bulunduğu buhran temelli gelişmelerden kurtulabileceğini iddia etmiştir. ■

ETKİNLİKLER

Temmuz-Ağustos 2020

PANEL (online)

İSRAİL'İN BATI ŞERİA'YI İLHAK PLANI: ULUSLARARASI HUKUK VE BÖLGESEL ETKİLERİ BOYUTLARI

Tarih: 1 Temmuz 2020

Moderatör:

Haydar Oruç

ORSAM Levant Çalışmaları Uzmanı

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Cengiz Tomar

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Vekili

Prof. Dr. Berdal Aral

Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

PANEL (online)

ORTADOĞU'DA EKONOMİ VE SAĞLIK POLİTİKALARININ GELECEĞİ

Tarih: 13 Temmuz 2020

Moderatör:

Dr. Recep Yorulmaz

ORSAM Ekonomi Çalışmaları Direktörü

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Murat Aslan

İRAM Başkan Yardımcısı

Prof. Dr. Hakan Berument

ORSAM Enerji Çalışmaları Direktörü

PANEL (online)

ORTADOĞU ASKERİ MÜDAHALELER: MISIR, LİBYA, YEMEN

Tarih: 15 Temmuz 2020

Moderatör:

Dr. Hayri Ömer

Sakarya Üniversitesi

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

Dr. Muhammed Salim Amiş

Diplomat (Libya)

Yasin et-Temimi

Gazeteci (Yemen)

PANEL (online)

ORTADOĞU'DAKİ ASKERİ DARBELER VE 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ

Tarih: 15 Temmuz 2020

Moderatör:

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

ORSAM Başkan Yardımcısı

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Mehmet Akif Kireççi

Cumhurbaşkanlığı Güvenlik ve Dış

Politikalar Kurulu Üyesi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

Prof. Dr. Abdulfettah el-Uveysi

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Özkan

Türkiye Maarif Vakfı

PANEL (online)

SURİYE KRİZİNDE YENİ AŞAMA: SEZAR YASASI'NIN SURİYE'DE İÇ VE DIŞ AKTÖRLER ÜZERİNDEKİ MUHTEMEL ETKİLERİ

Tarih: 24 Temmuz 2020

Temmuz-Ağustos 2020

Açılış Konuşmaları:

Prof. Dr. Ahmet Uysal
ORSAM Başkanı

Mohammed Sarmini
Jusoer for Studies Başkanı

Moderatör:

Oytun Orhan
ORSAM Levant Çalışmaları Koordinatörü

Konuşmacılar:

Dr. Abdulhakim el-Mısri
Suriye Geçici Hükûmeti Ekonomi Bakanı

Dr. Abdülnasır el-Casim
Mardin Artuklu Üniversitesi Öğretim Üyesi

Dr. Kerem Şaar
Middle East Institute, Suriye Analisti

Dr. Zekeriya Mallahafci
Suriyeli Yazar ve Araştırmacı

Dr. Recep Yorulmaz
ORSAM Ekonomi Çalışmaları Direktörü

Dr. Muhammed Abdulmecid
İRAM Araştırmacısı

Dmitry Bridzhe
Rus Gazeteci ve Siyasi Analist

PANEL (online)

BEYRT PATLAMASININ LÜBNAN VE BÖLGEYE ETKİLERİ

Tarih: 12 Ağustos 2020

Açılış Konuşmaları:

Prof. Dr. Ahmet Uysal
ORSAM Başkanı

Mohammed Sarmini
Jusoer for Studies Başkanı

Moderatör:

Oytun Orhan
ORSAM Levant Çalışmaları Koordinatörü

Konuşmacılar:

Dr. Tarık Şendeb
Uluslararası Hukuk, Avukat

Dr. Şefik Şukayir
el-Jazeera Araştırma Merkezi

Dr. Mustafa Yetim
ORSAM Körfez Çalışmaları Uzmanı

Rabi Dandaşlı
Lübnanlı Araştırmacı ve Siyasi Aktivist

PANEL (online)

SURİYE'DEKİ SON GELİŞMELER

Tarih: 12 Ağustos 2020

Moderatör:

Prof. Dr. Ahmet Uysal
ORSAM Başkanı

Konuşmacılar:

Dr. Nasr el-Hariri
*Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal
Koalisyonu Başkanı*

TOPLANTI (online)

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÖĞRENCİ KULÜPLERİ BULUŞMASI: FİLİSTİN MESELESİ VE TÜRKİYE

Tarih: 17 Ağustos 2020

Konuşmacı:

Hasan Turan
*AK Parti İstanbul Milletvekili & Türkiye-
Filistin Parlamentolar Arası Dostluk Grubu
Başkanı*

ORTADOĞU ANALİZ DERGİSİ ABONELİK FORMU

Adı/Soyadı :

T.C. Kimlik No. :

Kurum Adı :

Adres :

İl/ilçe :

Telefon :

Gsm :

E-Posta :

Tarihi :

Abonelik Tipi : 1 Yıllık Abonelik 60 TL (KDV dahil) ☐ 2 Yıllık Abonelik 110 TL (KDV dahil) ☐

- Dergimiz 2 ayda bir olmak üzere yılda toplam 6 sayı yayınlanmaktadır.
- Abonelere kurumumuzun analiz, rapor vs. yayınları da dergi ile ücretsiz olarak gönderilecektir.

Hesap Adı : ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ İKTİSADİ İŞLETMESİ
Şubesi : Ziraat Bankası Mustafa Kemal
TL Hesabı : IBAN TR 0500 0100 2486 8886 2022 5001

Yukarıda bilgileri verilen hesaba abonelik ücretini yatırdıktan sonra formu eksiksiz doldurarak dekont ile birlikte abonelik@orsam.org.tr adresine e-posta gönderiniz.
Banka açıklama kısmına (ad-soyad) eklemeyi unutmayınız.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sk.
No: 3 Çankaya / Ankara

+90 (850) 888 15 20
+90 (312) 430 39 48

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

f in t y
/orsamorgtr

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

📍 Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

☎ +90 (850) 888 15 20
☎ +90 (312) 430 39 48

✉ info@dorsam.org.tr
🌐 www.orsam.org.tr

📌 🌐 📌 📌
orsamorgtr

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi